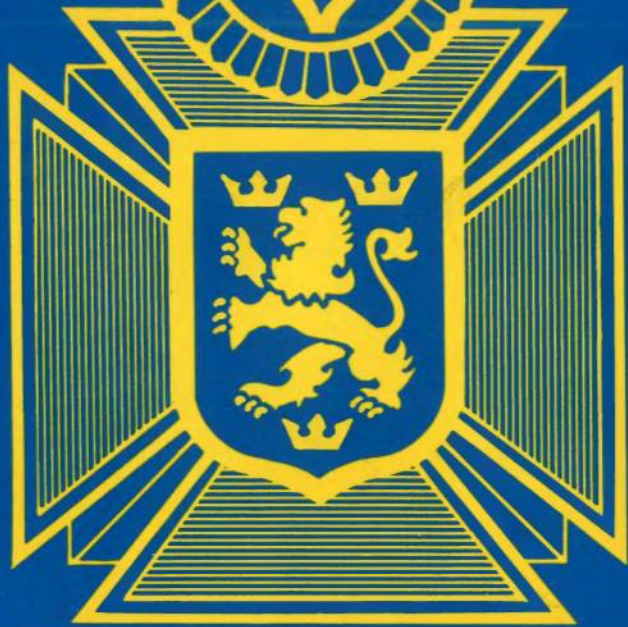

І В А У Н А

1919

1919

50

РІТТЯ

1943-1993

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

*Роман Гасцький
Ярослав Закаляк
Антін Тимкевич
Евген Шипайло — голова*

МИСТЕЦЬКЕ ОФОРМЛЕННЯ

Володимир Мазяр

МОВНА КОРЕКТА

Оксана Сновидович-Мазяр

*Printed in USA by Computoprint Corporation
35 Harding Avenue, Clifton, NJ 07011*

50

ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК

Братство кол. Вояків 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії

Крайова Управа ЗСА

Дорогі Побратими,

Пів століття — це довгий час в житті кожної людини, народу та світу. Нам пощастило діждатися ювілею 50-ліття створення Стрілецької Дивізії "Галичина", що сталося у Провідну Неділю, 28. квітня 1943 р. Хоча Дивізія була зорганізована під чужою командою, в чужих одностроях, тільки з "левицом" на рукаві — пізніше вона стала зародком рідної армії під назвою 1-ша Українська Дивізія Української Національної Армії, під українським прапором, українським командуванням, та з тризубом на шапці, зложивши присягу на вірність українському народові.

Вітаємо всіх побратимів в Україні, з яких багато перейшло каторгу на Сибірі, та всіх побратимів у діяспорі.

*Крайова Управа в ЗСА
Братства кол. Вояків 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії*

Вітаємо появу "Ювілейного Збірника", що його виготовила Крайова Управа Братства в ЗСА для відзначення 50-ліття зформування Стрілецької Дивізії "Галичина" — 1 УД УНА.

Всім побратимам бажаємо успішно відзначити золотий ювілей.

*Головна Управа Братства
кол. Вояків 1 УД УНА*

ПРИСЯГА 1-ої УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УНА

(введена перший раз 25 квітня 1945 року)

Присягаю Всемогучому Богові перед Святою Його Евангелією та Животворящим Хрестом не шкодуючи ні життя ні здоров'я, скрізь та повсякчасно під Українським Національним Прапором боротися зі зброєю в руках за свій Нарід і свою Батьківщину Україну. Свідомий великої відповідальности присягаю, як вояк Українського Національного Війська виконувати всі накази своїх начальників слухняно і беззастережно, а службові доручення тримати в тасмниці. Так нехай мені в цьому допоможе Бог і Пречиста Мати.

МАРШ ДИВІЗІЇ

Дивізіє, гей, рідна мати,
Новітня Січ Ти є для нас
І треба, треба теє знати
Чого від нас жадає час.

Москва лютує в Україні,
Руйнує, палить все кругом,
Вмирають діти на руїні,
Сумує Київ над Дніпром.

Комуна, нащадки гунів
Лиш муки й смерть готують нам,
Кобзар пірвав останні струни,
Ще лиже ката свій-же хам.

Дивізіє, зростай-же в силу,
І будь безсмертна у боях.
Згадай Шевченкову могилу,
Не знайде в Тобі місця страх.

Ти сонцем будеш Україні,
Дощем весняним. Стрільче знай:
Жени ворожі чорні тіні!
Хай сяє в щасті рідний край.

Дивізіє, гей, рідна мати,
Новітня Січ Ти є для нас.
І треба, треба теє знати,
Чого від нас жадає час.

Святкуючи 50-ліття створення Стрілецької Дивізії "Галичина" — 1-ої Української Дивізії УНА, вшануймо пам'ять наших друзів — старшин, підстаршин і стрільців Дивізії, які загинули в боях за волю Батьківщини на рідних землях України — в брідському кітлі, та поза нею — в далекій Словаччині, Югославії і Австрії. Згадаймо і тих, які передчасно відійшли з наших рядів в полоні та на мандрівках еміграції.

Згадаймо і вшануймо теж пам'ять тих визначних українців, які були творцями, провідниками і опікунами Дивізії і чіі імена залишаться записані золотими літерами на сторінках нашої історії.

Ексцеленція Граф Андрей Шептицький

Митрополит Галицький, Архиепископ Львівський і Єпископ Кам'янець-Подільський. Для українців Митрополит Шептицький був найвищим авторитетом. В розмові з д-р В. Кубійовичем про створення Дивізії сказав: **"Немає майже ціни, яку не треба би дати для створення української армії"**.

Митрополит назначив начальним духовником Дивізії кол. начального духовника Галицької Армії о. мітрата д-ра Василя Лабу.

Блаженніший Патріарх Йосиф Сліпий

Первоєрарх Української Католицької Церкви, Верховний Архиепископ Львівський і Митрополит Галицький, Кардинал.

Єпископ Йосиф Сліпий публічно схвалив творення дивізії.

40 літ пізніше, 15 квітня 1983 р. на патріяршому соборі св. Софії в Римі він сказав: **"Нехай згадка про Українську Галицьку Дивізію живе постійно з нами, як велике свідчення наше перед народами, що ми прагнемо волі, державности і за це готові на найбільші жертви, щоб правда, справедливність і мир були і на нашій землі, яку дарував нам Бог"**.

Високопреосвященний Владика Архиепископ Кир Іван Бучко

Великий приятель і опікун дивізійників в таборі Ріміні, Італія. Його роля в рятунку Дивізії від репатріації, його моральна підтримка табору особистою архиєрейською візитацією, його опіка над таборовим шкільництвом і багато інших допомог — це неоціненні заслуги, що їх поклав Владика для рімінського табору.

Склонім голови перед тими тисячами, які в молодечому пориві в 1943 р. добровільно зголосилися в ряди Дивізії, щоб вибороти для свого народу те, що століттями здобували для своєї Батьківщини їхні батьки і прадіди. Сьогодні Вона, їх Батьківщина Україна — вільна і незалежна!

Проф. Д-р Володимир Кубійович

Д-р В. Кубійович, провідник Українського Центрального Комітету в Генеральній губернії був ініціатором створення Дивізії. Проф. Джон Армстронг характеризує його як винятково кваліфікованого до цієї ролі через його повне знання німецької мови, міжнародню репутацію як визначного географа і кількарітній досвід в поведінці з німецькими властями. Він втішався пошаною всіх — своїх і чужих, а понад усе, це була людина, яка відзначалася холоднокрівністю, здоровою, проникливою думкою і бистрим розумом.

Сотник Дмитро Паліїв

Видатний політичний і військовий діяч та журналіст, кол. ад'ютант полк. Вітовського в листопадових днях у Львові, ад'ютант ген. Тарнавського, співторець УВО.

Паліїв — дійсний ентузіаст Дивізії не тільки в теорії, але і в практиці. В ранзі сотника як політичний ад'ютант командира, дбав про українські інтереси Дивізії. Загинув в боях під Бродами.

Генерального штабу генерал-полковник Павло Шандрук, Командуючий Української Національної Армії

Його незаперечна заслуга в тому, що він зумів в таких несприятливих умовах ясно і недвозначно виявити те, чого бажав український народ. Генерал прийняв присягу від вояків Дивізії на вірність Україні та наказав замінити німецькі віднаки на уніформах українським тризубом.

ПАТРІАРША КАНЦЕЛЯРІЯ

Української Православної
Церкви в США
П.О. Бокс 445
С. Бавнд Брук, Нью Джерзі
08880 США

Тел.: (908) 469-7486
Факс: (908) 271-8908

PATRIARCHAL CHANCERY

Ukrainian Orthodox Church
of the U.S.A.
P.O. Box 445
S. Bound Brook, New Jersey
08880 U.S.A.

Tel. (908) 469-7486
Fax (908) 271-8908

HIS HOLINESS MSTYSLAV S. SKRYPNYK
Patriarch of Kiev and All Ukraine
Metropolitan of the Ukrainian Orthodox Church of the U.S.A.

УЧАСНИКАМ СВЯТКУВАНЬ
З НАГОДИ 50-річчя
ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УНА
СОЮЗІВКА, КЕРГОНКСОН, шт. Н. Й.

ДОРОГІ ПОБРАТИМИ!

Справляє мені велику приємність вітати Вас з нагоди 50-річчя створення Першої Української Дивізії Української Народної Армії та 45-річчя заснування Братства колишніх Вояків 1-ої Української Дивізії УНА.

Вважаю за вельмипохвальне те, що Ваша організація так гідно відзначає ці ювілеї. Впевнений також, що в програмі Святкувань передбачено і відповідне вшанування пам'яті тих Ваших побратимів, які життя своє віддали за Батьківщину.

Тому призиваю на учасників цих святкувань **ВСЕДІЮЧЕ БОЖЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ** і молю Господа нашого, продовжити їх святе горіння до усердного переходу славних традицій Українського Війська.

З любов'ю у Христі.

+ М С Т И С Л А В
Патріарх Київський
і всієї України

Оселя св. ап. Андрія Первозванного
С. Бавнд Брук, Нью Джерзі
15 лютого 1993 р. Б. -
День Стрітіння Господнього

Українська Католицька Архиепархія

827 NORTH FRANKLIN STREET, PHILADELPHIA, PA. 19123

(215) 627-0143

Ч. 233-93 О

(у відповіді покликатися на повне число)

Канцелярія Митрополита

10-III-93

Крайова Управа Братства в ЗСА

Дам'ян Ліщинський, голова, Антін Тимкевич, секретар

Проминуло пів століття від цієї пропам'ятної події, коли воїни українського народу змагалися за честь і славу, за волю і правду українського народу. На їхніх бойових прапорах і у їхній свідомості викарбувалося гасло: "Чужинце, ми за Україну боремося".

І пішли українські воїни у бій, щоб зберегти честь української нації і засвідчити нестримний похід народу до визволення з неволі. Тисячі, тисячі української молоді поклали свої буйні голови на український чорнозем. Їхня жертва зродила завзяття й обновила приспану свідомість української нації. Ці новочасні лицарі України своєю кров'ю туго напоїли українську землю. На цих кривавих змаганнях зродилася нова сила й віра в перемогу справедливості.

На пожарищах і руїнах залишилися лиш ці, що їх Боже Провидіння зберегло як свідків змагань з безбожним наїздником. Вони згуртували нові тисячі воїнів, щоб відновити збройну силу України. Вони пережили митарства на роздоріжжях велелюдних і передали наступним поколінням світлі традиції змагань до правди і волі. Продовж майже двох поколінь передавали ештафету стрілецького Чину, щоб врешті діждатися того щастя, коли нарід проголосив волю України. Діждалися Великих Роковин!

Згадаймо в пошані українських воїнів, бо так сказано у Святім Письмі: "Ніхто не спроможен любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає" (Ів. 15, 13).

Згадаймо в пошані усіх, що зберегли і передали традицію змагань до волі, до правди, до краси і сили на щастя народу. Це велика заслуга Дивізії і її Крайової Управи Братства в ЗСА.

Нехай буде з роду в рід світла пам'ять Українських Воїнів!

+
СТЕФАН Митрополит

З НАГОДИ 50-ЛІТТЯ

Вже декілька разів приходилось писати про роковини 1-ої Дивізії Української Національної Армії ("Галичина"), і либонь чи можна ще до написаного попередньо додати щось нового й суттєвого? Цим разом, у 50-ліття Дивізії, обставини зовсім змінилися, ми нарешті дочекалися моменту, в якому відновилась самостійність України, за котру ми півстоліття тому також боролися із зброєю в руках. Багато наших побратимів втратили життя, здоров'я, а інші каралися в далеких таборах архіпелагу Гулаг або розбрелись по всьому широкому світі.

Проминуло 50 років. Досить часу, щоби познайомитися з ходом подій того часу: хто й чому творив Дивізію, та що сталося з колишніми її вояками. Появилися книжки, журнальні та газетні статті. Залишилися і свідчення тих, що мали відношення до організації Дивізії, друкувалися і друкуються спомини учасників; нас досліджували вороги й приятелі; про нас видавали прихильні опінії компетентні чинники країн нашого поселення. Всі ці матеріали доступні для загалу. Пристойність вимагає, щоб ці, які забирають голос у справі Дивізії, принаймні їх переглянули. 50 років — це довгий проміжок часу в людському житті і він дозволяє поглянути на тодішні події хоч трохи з історичної перспективи.

Серед західно-українського суспільства на початку 1940-х років утверджувалася опінія, що дальша боротьба за українську державність вимагатиме організованої військової сили. Самочинно почали творитися у підпіллі відділи самооборони, які зчасом стали частиною того військового процесу, що пізніше ввійшов в історію під назвою Української Повстанської Армії. Коли в 1943 році у Львові проголосили набір добровольців до Дивізії, Український Центральний Комітет (УЦК) та комбатанти Визвольної боротьби 1917-1921 рр. піддержали ідею губернатора Галичини Вехтера. Вони роздумували, що німці, як постановили, то таки створять дивізію, але тоді українська сторона не матиме жодного впливу на її долю. Розважаючи дальше, сподівалися злагіднення терору німецької влади, який в той час значно збільшився на українських землях. За малі провини, а то й без причини тяжко карали, розстрілювали, а молодих забирали силою на роботи до Німеччини. По Сталінграді перспективи німецької перемоги зменшилися до зера, а Червона Армія поволі, але певно просувалася на захід. З цим пов'язувався дальше і найважливіший аргумент за створення дивізії.

Україна опинилася між двома гігантами, які, не перебираючи в засобах, нищили один одного. Через аналогію до 1-ої світової війни, українські творці

Дивізії думали, що війна може закінчитися на наших землях хаосом; одні програють мілітарно, а в других вибух революції та громадянська війна за самостійність поневолених народів — правдоподібна можливість.

Цей останній аргумент, тобто потреба вивчити військове знання, щоб його поставити на службу народові в зятяжній боротьбі за державу, промовляв до молоді. І вона голосилася масово.

Зацікавлені знають про долю Дивізії. Дивізію було зорганізовано. Кинули її на фронт в околиці Бродів. Там її разом з німецькими дивізіями розбили. З решток і нових поповнень зформовано нову дивізію, яка брала участь в боях з партизанами на Словаччині та на території тодішньої Югославії. Кінець війни застав її на фронті в околиці Грац-Фельдбах в Австрії. Згодом парубочий полон та мандрівки по країнах західного світу.

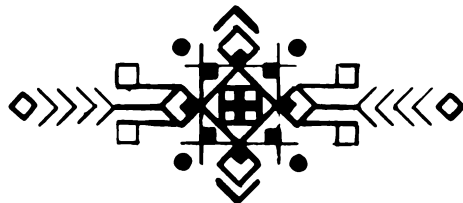
Насувається питання, чи варто було творити Дивізію? Чи за цей експеримент не завелику ціну людського життя довелося заплатити?

Дивлячись з перспективи 50 років, можна спокійно сказати — варто. Сам факт організації Дивізії — це справа політична і годі їй в тому контексті розглядати. Мілітарно беручи, як військова одиниця в 2-ій світовій війні, в котрій змагалися арміями й групами армій, не могла мати й не мала великого значення в бойових операціях. Її сила — це сила ідеї, ідеї незалежності Української Держави. За це власне пропаганда наших ворогів, зокрема советів, визивала та змальовувала її в найчорніших кольорах.

Колишні вояки, розбившись по країнах Заходу, а особливо Північно-Американського континенту, поселилися, і більшість продовжувала боротьбу за українську справу мирними методами. Їхній вклад у громадське, культурне й економічне життя західної діаспори хоч не досліджений, але напевно немалий.

Український народ пролив немало крові своїх найкращих синів і дочок за свою самостійність. Тепер вже знає, що жертви його не пішли марно. Українська держава відродилася — тепер на дорозі до її закріплення.

Більшість колишніх вояків Дивізії вважає, що їх роля не закінчена. Вони бажають допомогти в розбудові держави — хто чим може. Інформації про боротьбу народу при допомозі засобів масової інформації в поселенні і в Україні хіба може найкраща мета, котру можемо досягнути. Наше гасло, як зформулював голова Крайової Управи Галицького Братства М. Яцура, повинно звучати: "Справі державности України ми вірні до кінця!"

Володимир Микула

ДИВІЗІЯ "ГАЛИЧИНА" — 1-ША ДИВІЗІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ (у 50-ліття її постання)

*Машерують добровольці
Як колись ішли стрільці.
Сяють їм шоломи в сонці,
Грас усміх на лиці.*

*Хто живий, хто живий — в ряд ставай
в ряд ставай*

Визволяти, здобувати рідний край!

(Дивізійна пісня)

Грізний 1943 рік... На сході Європи безупинно гримить ураганом канонад жорстокий змаг між двома найпотужнішими хижацькими імперіями: брунатною, гітлерівською Німеччиною і червоною, большевицькою, сталінською Москвою. Фронтний вал поволі, але невловимо повертається з-під Сталінграду знову на Україну, щоб іще раз доруйнувати те, що ще не було зруйноване попередніми лихоліттями: большевицькою навалою в 1917-21 роках, голодами в 1921-22 рр. і в 1932-33 рр.; терором; насильною колективізацією; винищенням національно-свідомої частини населення, релігійних і національних святощів, тактикою "вигорілої землі" під час відступу большевицьких армій перед німецьким ударом в 1941 році; жорстокою німецькою політикою в Україні... Обезкровлена, розчавлена, розтерзана Україна, знехтувана всіма потугами світу цього — великими й малими — не може надіятися на будь-яку поміч ззовні. Безборонна, беззахисна, стікає кров'ю своїх синів і дочок, які були мобілізовані до Червоної Армії й тисячами гинуть за чужі Україні, імперські інтереси Москви. Другі — в німецькому полоні — знову ж гинуть від голоду і холоду, а ще інші — вивезені на невідомі працю до Німеччини, де живуть у тривозі й постійній небезпеці від альянтських бомб... Над Україною нависає марево національної загибелі як зі Сходу, так і з Заходу. Бо ж усім зрозуміло, що повернувшись на Україну, большевицькі Джінгісхани розправляться дорешти з українською нацією, яка стільки чинила їм опору і виявила стільки непокори й волелюбства. Поразка Німеччини ніяк не означатиме визволення України, а тільки поворот, тим разом ще бруталнішої московської окупації, спрямованої на цілковите знищення української самобутності і свободи, на повне злиття біологічної маси українського народу з панівним московським етносом в один "советський" народ. В таких обставинах українці були змушені розраховувати лиш на власні сили та на те, щоби використати всілякі, хоч найменші можливості, щоб ці сили створити, розбудувати й зміцнити свої позиції.

Українські громадські кола, репрезентовані, в основному, Українським Центральним Комітетом в Генеральному Губернаторстві, на чолі з проф. Володимиром Кубійовичем намагалися легальними методами впливати на німецькі чинники, щоб притуплювати "вістря" німецьких репресій і зміцнювати та розбудовувати українські позиції. Українці всіх поглядів розуміли, що без створення своєї власної збройної сили наших самостійницьких прагнень не здійснити. Спроби створення зав'язку таких збройних сил було зроблено неодноразово після програних Визвольних Змагань 1917-21 рр. Це була і Українська Військова Організація (УВО) під проводом полк. Євгена Коновальця у 20-их роках, і Карпатська Січ в 1938-39 рр., і Дружини Українських Націоналістів та легіони "Нахтігаль" і "Ролянд" в 1941 році, в яких брав чинну участь майбутній командир УПА Роман Шухевич—Тарас Чупринка.

Навесні 1943 р. виринула можливість створення української військової частини при німецьких збройних силах в рамках військ СС, де вже існували дві латиські й одна естонська Дивізії. В той час Німеччина, втративши багато людського потенціалу в кровопролитних боях, немов "забула" про свою настанову здобувати перемоги німецькою кров'ю, почала поповнювати ряди своїх військ частинами, набраними з "ненімецьких" народів. Також німецька пропаганда почала підкреслювати провідну роллю Німеччини в обороні Європи проти большевизму і в побудові майбутньої "Нової Європи", в якій європейським народам буде забезпечене "місце під Сонцем". Таким чином з'явилась можливість використати послаблення Німеччини для створення зав'язку регулярної української армії, в якій могли би пройти вишкіл у модерному веденні війни численні кадри патріотичної української молоді, яка згодом (у сприятливих обставинах) могла б стати хребтом національних збройних сил. Пропонентам цієї ідеї, головню з кіл УЦК, присвячував історичний досвід легіону Українських Січових Стрільців (УСС), який в 1914 році був створений з добровольців —колишніх членів парамілітарних спортових товариств "Січ" і "Луг", і з малої одиниці, що начисляла всього біля 2000 осіб, розрісся згодом у стотисячну Українську Галицьку Армію в 1918-19 роках. З другого боку — дала почин до створення бригади Січових Стрільців (СС) на Наддніпрянській Україні в Києві в 1917-18 роках, які стали елітарною бойовою частиною військ УНР. Очевидно, історія ніколи не повторюється, а тому ініціатори створення Дивізії не могли розраховувати на подібний сприятливий збіг обставин, може, занадто рожеві надії покладали на розвиток воєнних дій і політичних обставин у Східній Європі, можна закидати їм брак політичної передбачливості, але й не можна відмовити їм в тому, що робили вони це з кращих патріотичних мотивів.

З німецької сторони великим прихильником ідеї створення українських збройних сил був губернатор Галичини Отто Вехтер, австрійського походження, який розумів великі можливості потенціалу України і помилки німецької політики відносно України, а також Альфред Бізанц, галицький німець, кол. старшина австро-угорської армії, а згодом підполковник УГА, який старався багато допомогти українцям та схилити Берлін до підтримки українських визвольних прагнень. Вехтер розробив план створення української

військової одиниці, щоби скерувати український потенціал у корисне для Німеччини русло, і тим самим зупинити поширення повстанського руху на Галичину. Своїми аргументами він зумів переконати німецьких чинників, які вкінці дали згоду на створення однієї стрілецької дивізії, підпорядкованої командуванню німецьких СС, т. зв. Зброї СС. Головнокомандувач СС Гайнріх Гімлер застеріг, однак, щоб новостворювана одиниця була обмежена до Галичини, та явно не виступала з політичною метою української незалежності. Українська сторона в особі проф. Кубійовича пішла на ці обмеження у сподіванні, що це тимчасові недотягнення, які згодом будуть виправлені, коли виявиться військова й політична вартість Дивізії. Українська сторона зате домоглася обіцянки від німецької сторони, що Дивізію будуть вживати виключно для боротьби проти большевизму, а не проти західних альянтів, а також, що Дивізії буде забезпечена духовна опіка капелянами греко-католицької церкви, яка в тому часі практично була церквою майже всього українського населення Галичини.

28 квітня 1943 р. губернатор Вехтер проголосив створення Дивізії "Галичина", а проф. Кубійович одночасно видав заклик до української молоді Галичини вступати до лав Дивізії для боротьби проти большевизму, щоб докінчити визвольні змагання своїх батьків, закликаючи громадянство всіляко підтримати це діло. Ще раніше була створена Військова Управа на чолі з полк. А. Бізанцом. На почесного голову Військової Управи губернатор Вехтер запросив кол. ген. УГА Віктора Курмановича, який проживав в Австрії. Військова Управа мала свій статут, який визначав, що вона є помічним органом губернатора Галичини й відносних командних станиць вишколу Дивізії для набору та духово-культурної й соціальної опіки членів Дивізії і їх родин.

НАБІР ДО ДИВІЗІЇ І ВИШКІЛ

*Дивізіє, гей рідна мати,
Новітня Січ Ти є для нас
І треба, треба тес знати
Чого від нас жадає час...*

(Дивізійний марш)

Відразу після проголошення створення Дивізії, напочатку травня 1943 року розпочалася широка кампанія набору, яку проводила Військова Управа й органи УЦК по всій Галичині, починаючи із Львова. Незнаючи справжніх німецьких намірів, а піддаючись романтичним оптимістичним настроям, сподіючись, що німецька політика щодо України починає змінюватися, українське суспільство Галичини в загальному ентузіастично сприйняло можливість створення української збройної частини. До лав Дивізії масово голосилася українська студентська й середньошкільна молодь, колишні січові стрільці, колишні вояки УГА й інших армій, а також міська і сільська молодь багатьох повітів краю. Провідні кола обох ланок ОУН не відразу zareагували на створення Дивізії. Це відбувалося без їх прямої участі. ОУН під проводом

Єпископ Йосафат Коциловський прощає добровольців в Перемишлі. Липень 1943 р.

"Машерують добровольці". 18. VII. 43, Львів, ріг вул. Коперника і Валів.

полк. Мельника не опонувала цьому, але й не попірала, тоді як ОУН(р) під проводом Степана Бандери, після короткого періоду нерішучості, виступила із закликом не йти до Дивізії, чим охолодила дещо перший запал. Згідно з офіційними даними, на 30-те жовтня 1943 р. до Дивізії зголосилося 82,000 добровольців, але фактично відправлено на вишкіл лиш 13,245, а після звільнення хворих їх залишилося тільки 11,568. В листопаді 1943 р. додатково покликано ще біля 6,000 осіб, так, що разом на вишколі опинилося 17,200 осіб.

18 липня 1943 року у Львові відбулася велика парада з нагоди від'їзду добровольців на вишкіл. Розпочалася вона польовою Службою Божою, яку відправив о. д-р Василь Лаба на тодішньому просторому п'єстирі при вул. Пелчинського (тепер Дмитра Вітовського). Парадою командував майор Побігущий — "Рен", кол. старшина польської армії, а пізніше старшина Дружин Українських Націоналістів і легіону "Ролянд". Після палкої проповіді о. Лаби і Служби Божої колони добровольців перемаршували вулицями Львова на площу перед Оперним театром, радісно вітані вздовж дороги українцями — мешканцями Львова. З трибуни перед театром з промовами виступили губернатор Галичини О. Вехтер, представники Військової Управи й добровольці. Подібні прощання добровольців відбулися і в деяких інших містах Галичини.

Головний вишкіл Дивізії відбувався на великому військовому полігоні "Гайделягер" в Пусткові біля Дембці на Ряшівщині (Польща). Там переходило рекрутський вишкіл понад 3000 осіб. Решта добровольців були розміщені по інших містах від Польщі до Франції. Великою проблемою для створення і вишколу Дивізії було те, що їй бракувало кадрових українських старшин і підстаршин. Колишні старшини українських армій періоду Визвольних Змагань 1917-21 рр., які зголосилися до Дивізії, були вже люди старшого віку, які відійшли від військового життя впродовж двох десятиліть і потребували перевишколу. Інші — які служили в польській чи советській арміях — були краще підготовані, але їх було небагато. Старшин, які б могли командувати куренями (батальйонами) і вищими одиницями майже не було. Старшинські і підстаршинські кадри мусіли бути доповнені щойно з молодшої генерації добровольців — студентів і середньшкільників. Перевишкіл старшої генерації офіцерів відбувався в Лешанах біля Праги на Чехії, а підстаршин — у різних місцевостях Німеччини. Після чотирьохмісячного рекрутського вишколу кращих кількост стрільців було вислано на підстаршинські школи в Ляуенбурзі (сьогодні Лемборк, Помор'я, Польща) над Балтикою, в Радольфцелі біля Боденського озера в Німеччині, та в інші місцевості. Повернувшись до Дивізії, яка вже переїхала до полігону в Нойгаммері (Сілезія, тоді Німеччина, сьогодні Сьєнтошув, Польща), ці нові кадри добре вишколених підстаршин енергійно взялися до зміцнення дисципліни і підвищення рівня військового вишколу рядового складу Дивізії. У травні 1944 р. приблизно 300 молодих підстаршин були вислані на офіцерські курси артилерії в Бенешав, піонерів в Градішко, і піхоти в Кіншлягу (Просечнице) над рікою Сазавою біля Праги, які закінчилися у вересні 1944 р., вже після бою під Бродами, так, що вже переважно молоді старшини вишколювали другий, новий склад

Дивізії післябродівської фази.

Німецьке командування Дивізії назвало її 14-ою стрілецькою добровольчою дивізією Зброї СС "Галичина". На командира Дивізії Гімлер призначив генерала СС Фріца Фрайтага, колишнього старшину німецької охоронної поліції, який раніше був командиром полку в єдиній у німецьких збройних силах поліційній дивізії. Він був строгою, пильною, честолюбною і недовірливою людиною. При цьому негнучкою і невизрозумілою до м'якшого слов'янського характеру українського вояка. Йому бракувало великодушності, розмаху й хисту. Його позитивною рисою було те, що він по-своєму дбав про інтереси Дивізії, захищав їх, а від старшин вимагав чесноти і гідної поведінки, при чому за найменшу провину строго карав.

Для Дивізії, ще перед проголошенням її створення, була скомпонована відзнака — золотий лев на тлі синього щита в оточенні трьох золотих корон. Цю відзнаку вояки Дивізії носили на лівому рукаві. На правій вилозі ковніра дивізійники мали нашу ромбовидну відзнаку — срібного лева на чорному тлі.

Насамперед Дивізія складалася зі штабу і трьох піхотних полків — 29-го, 30-го і 31-го (1-го, 2-го і 3-го українських), артилерійського полку, ф'юзи-лерського куреня, винищувально-протитанкового дивізіону, піонерського куреня, вишкільно-запасного полку та різних служб, обозів і постачання.

Польова Служба Божя в Гайделягрі, править о. мітрат д-р Василь Лаба. Серпень 1943 р.

Як сказано вище, основний вишкіл рядового вояцтва Дивізії відбувався в "Гайделягрі" на Ряшівщині, де в серпні 1943 р. і була прийнята присяга на вірність "головнокомандуючому німецьких збройних сил" "у боротьбі проти большевизму". Восени 1944 року до цієї формули була вставлена фраза "для

визволення мого Українського Народу, моєї Української Батьківщини". Коли в березні 1945 року Дивізія була перейменована на 1-шу УД УНА, командир цієї армії ген. Павло Шандрук прийняв вже на фронті в Австрії присягу від вояків Дивізії виключно на вірність Україні.

В лютому 1944 р. один підсилений курінь ("Бойова група Баєрсдорфа") був направлений на поборювання большевицьких партизан в лісах на північ від Чесанова на Білгорайщині. В березні цю групу повернено назад на вишкіл

Скорострільна група в дії. Весна 1944 р., Нойгаммер.

Артилерійський старшинський вишкіл. Літо 1944 р., Бенешав, Чехія.

до Дивізії, але вже до Нойгаммеру (Сілезія), куди в міжчасі повернулися з підстаршинського вишколу молоді, енергійні підстаршини, які з запалом

Відвідини губернатора О. Вехтера в Дивізії.

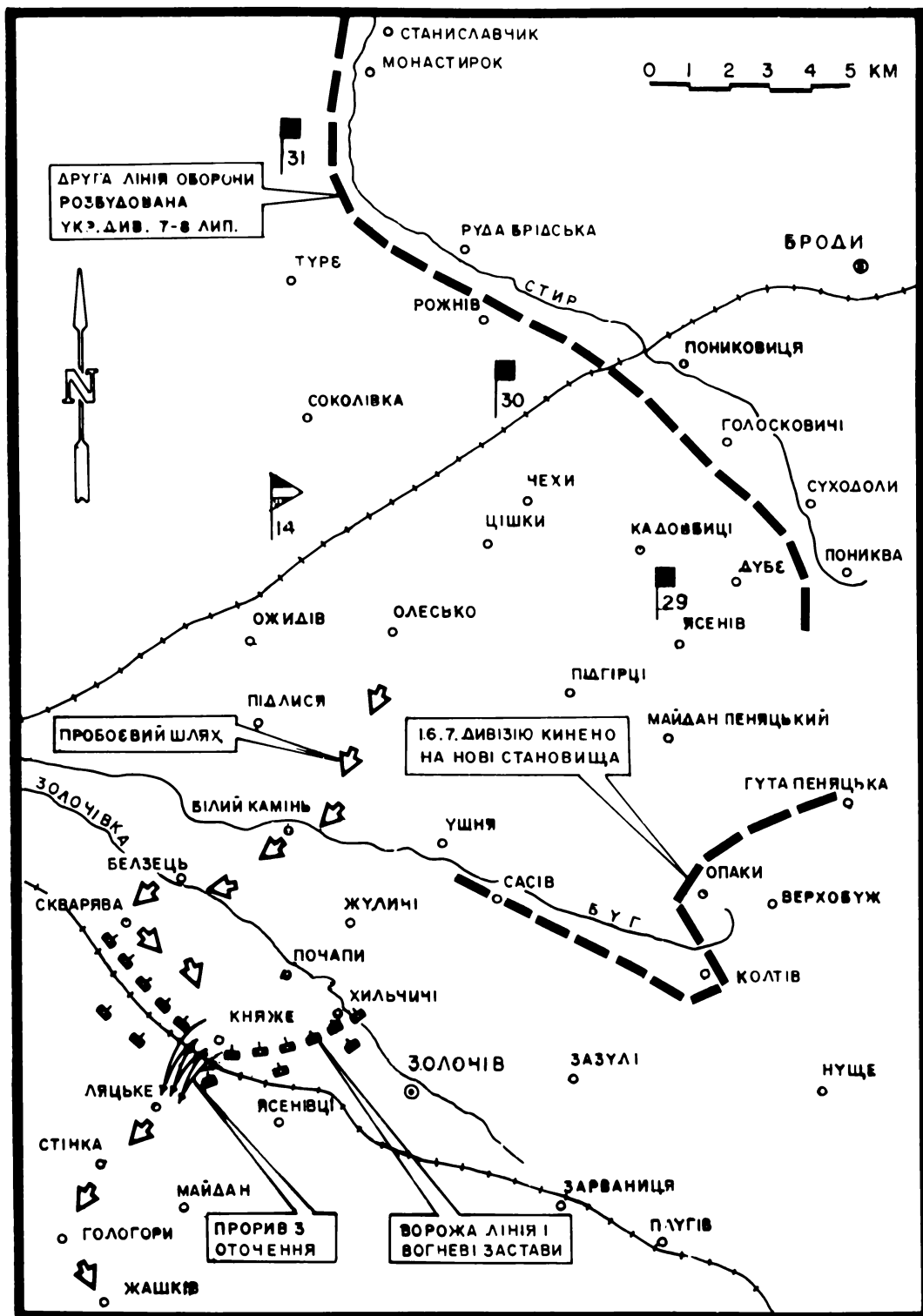
Зліва направо: сот. Д. Паліїв, губ. О. Вехтер, ген. Ф. Фрайтаг, стрілець, сот. Нікітін, хор. Л. Ортинський, пполк. Дерн. Травень 1944 р., Нойгаммер.

взялися до вишкільної роботи. Ця праця поступала успішно вперед, як це показала інспекція Дивізії у травні 1944 року.

Ще в Гайделягрі, після повороту українських старшин з перевишколу в Лешанах, команду над вишколом перебрали українські старшини, але після свого приходу до Дивізії в грудні 1943 р. ген. Фрайтаг усунув з вищих постів українських старшин і на їх місце назначив німців. Це принесло розчарування й негодування серед українського вояцтва і послабило моральний стан Дивізії, що особливо виявилось пізніше, в боях під Бродами.

Сотня наколесників в перемарші. Червень 1944 р., Нойгаммер.

Становище Дивізії під Бродами і прорив з оточення. Липень 1944 р.

Перемарш кінної чоти. Червень 1944 р., Нойгаммер.

БІЙ ПІД БРОДАМИ

*Ми йшли до бою темної ночі,
А ясні зорі сяяли,
Гармати били, а ми наступали,
Один по другому падали.*

(Дивізійна пісня)

В середині червня 1944 р. головнокомандуючий німецької групи армій "Північна Україна" генерал-фельдмаршал Вальтер Модель провів наради з командуванням Дивізії про найкращий спосіб введення її в бойові дії. Вирішено Дивізії призначити відтинки фронту на схід від Станиславова, щоби призвичаїти її до бойових дій. Коли наприкінці червня почалось перекинення Дивізії на фронт з Нойгаммеру ешелонами, по 4 щодня, нагло прийшов несподіваний наказ про зміну попереднього рішення і про призначення Дивізії в склад 13-го корпусу 4-ої танкової армії, яка боронила 160-кілометрового відтинку фронту обабіч залізничної лінії Львів—Броди. 13-ий корпус під командуванням ген.-майора Артура Гауффе повинен боронити найважливіший центральний відтенок фронту включно з м. Бродами, і прийняти на себе сподіваний головний удар противника. У склад корпусу, крім Дивізії, входило ще 4½ німецьких дивізій, але послабленого складу. Всього корпус нарахував 32-35 тис. осіб, з якого одну третину склали українці. Дивізія "Галичина" дістала завдання розбудувати другу, запасну, оборонну лінію фронту приблизно 10-15 км на захід від першої лінії вздовж західного узбережжя верхів'я річки Стир на відтинку приблизно 30 км від с. Станиславчика на півночі до пункту приблизно 5 км на південний схід від с. Ясенова.

Загальна ситуація на відтинку фронту "Північна Україна" була така, що советське командування на відтинку 1-го Українського фронту запланувало великомасштабну літню офензиву, т. зв. Львівсько-Сандомирську операцію,

метою якої було оточення і розгром німецьких угруповань в Галичині, захоплення Львова, Галичини й Люблинщини, і вихід на лінію Висли й Сяну. Для цього головнокомандувач 1-го Українського фронту маршал Конєв сконцентрував велику кількість військ і боевої техніки, осягаючи значну перевагу над противником. Окрім того, з огляду на брак пального, німецькі танки й літаки не могли бути вжиті. Советська перевага в повітрі була безсумнівна. Під час оточення советські літаки безнастанно і безкарно бомбили й обстрілювали відступаючі частини противника, тоді як німецьких літаків взагалі не було видно. На додаток, советське командування сконцентрувало на двох, порівняно вузьких відтинках фронту, де мав наступити пролом німецьких оборонних ліній, себто на схід від Зборова на шляху Тернопіль—Львів, і на пн.-сх. від Радехова, таку велику кількість дивізій і боевої техніки, що вони переважали противника приблизно у 5 разів.

Советський наступ розпочався 13 липня після ураганної артилерійської підготовки проривом на відтинку 48-го танкового корпусу на пн.-сх. від Радехова на злученні його з лівим крилом 13-го корпусу, в склад якого входила дивізія "Галичина". У прорив на відтинку 12 км ринули незчисленні маси советських танків, піхоти й боевої техніки, підтримувані невпинними налетами літаків, прямуючи блискавичним маневром на Раву Руську і Сандомир одним вістрям, а другим — звертаючи на південь, на оточення Львова і взяття Перемишля. Побічний удар йшов від Радехова на південь в сторону Буська, щоб там з'єднатися з другим проривом на відтинку 14 км біля Зборова, спрямованим по шляху Тернопіль—Львів. Німецькі вермахтівські дивізії, які тримали першу лінію фронту, заломалися й почали поспішно та безладно відступати. Німецьке командування намагалося "залатати" прорив на правому крилі армії, перекидаючи Дивізію з приготованих нею оборонних становищ на південне крило свого відтинку, в околиці на пн.-сх. від Золочева, а район Сасова—Колтова—Верхобужа—Гути Пеняцької. Першим був перекинутий туди 30-ий полк, якому до вихідних становищ на схід від Сасова треба було подолати 10 км єдиною підхідною дорогою з Кадовбиць через Підгірці, яка і так була забита німецькою танковою частиною, і якою в протилежному напрямі відступали здеморалізовані розбиті німецькі частини, справляючи гнітуче вражіння на українських вояків. При цьому советська авіація продовжує налітати на маршуючі колони. В результаті дорога затарасовується, і смерть від ворожих літаків збирає великі жнива. 30-ий полк врешті переходить у протинаступ, але прориву зупинити не в змозі під нагальним вогнем переважаючих сил противника. Ворожі танки розбивають полк, так, що поодинокі сотні втрачають зв'язок з командуванням. Тоді командування кидає 29 і 31 полки через Підгірці на підмогу 30-му полкові, але й вони під ворожими налетами зазнають великих втрат та психологічного шоку, від якого тяжко оговтатися. 30-ий полк переходить в резерву і наспіх переорганізовується наново, хоч і в меншому форматі. На допомогу Дивізії приходять ще й деякі, менші німецькі частини 13-го корпусу. 16 липня ворог починає загальний наступ на становища Дивізії зі сходу. Тимчасом приходять повідомлення, що ворожі клини з півночі і півдня з'єдналися 18 липня в

околиці Буська в тилах корпусу і оточили Дивізію та рештки 13-го корпусу залізним кільцем, намагаючись знищити оточених, щоб звільнити війська для посилення наступу на Захід. Під невинним вогнем всіх родів зброї, а особливо летунської, кільце щораз більше стискається, воно перетворюється на справжній пекельний котел, у якому шаліє смерть і жах. Надія на допомогу ззовні не виправдується, бо спроби двох німецьких дивізій пробити оточуючий обруч з південного заходу не вдалися через переважаючі сили противника. Врешті командир дивізії Фрайтаг, попавши в розпач, внаслідок тяжкої поразки й розгрому Дивізії та всього Корпусу, зголосив свою резигнацію з поста командира Дивізії. На його місце тимчасово назначено командиром вермахтівського генерала Ліндеманна. В жорстоких боях розбиті частини Дивізії, перемішані з німецькими, стримують прориви ворога на різних відтинках, але в тих боях гине дуже багато старшин, підстаршин і вояків Дивізії. Єдиною надією решток Дивізії і всього Корпусу — це прорвати кільце зсередини. Рештки Корпусу і Дивізії, разом біля 15 тис. вояків, оточені на невеликому просторі, який часом звужувався до 4 км в промірі, звільна, в постійних боях, посуваються біля Олеська на південний захід попри Білий Камінь, Белзець, Скваряву на Почапи і Княже (приблизно 5 км на захід від Золочева). Вранці 22 липня ці рештки в надлюдських зусиллях проривають вороже кільце між селами Княже і Ясенівцями, спочатку на вузькому відтинку около 150-200 м, а згодом значно поширеному. У відчайдушній атаці через залізничний насип лінії Львів—Золочів, через битий гостинець на стрімке узгір'я Подільської височини, під пекельним обстрілом з усіх сторін і з усіх родів зброї, дуже багато дивізійників полягло героїською смертю. "Ворожі танки товклися уширш і уздовж прорваного коридору, обстрілюючи і валкуючи гусеницями всю місцевість. Спереду, ззаду, з боків — звідусіль сипався град ворожих куль. Командуючий генерал керував боєм у смузі на південний захід від Хильчич", — пише майор Гайке. З оточення виходить командир корпусу, але гине в засідці в Гологорах. Рятуються теж ген. Ліндеманн та ген. Фрайтаг, котрий знову перебирає командування над залишками Дивізії, яких налічувалося щось біля 800. Постійно атаковані меншими відділами Червоної Армії, ці розбитки пробиваються на південний схід через Гологори, Перемишляни, Підкамінь, Ходорів, Жидачів, Стрий, Дрогобич, Самбір, Турку на Закарпаття, де збираються біля села Середнє, між Ужгородом і Мукачевим. На полі бою Дивізія, яка до цього нараховувала 11 тис. вояків, залишила вбитими біля 7000 чоловік (згідно з оцінкою май. Гайке). Скільки попало в полон, скільки розтануло серед цивільного населення, скільки влилося в лави УПА — достовірно невідомо до сьогодні. Серед загиблих — сот. Дмитро Паліїв, який у штабі Дивізії представляв Українську Військову Управу й користувався найбільшим довір'ям як українських, так і німецьких старшин, та популярністю серед вояцтва. Загинув командир 31-го полку німець полк. Гермс, враз зі своїм штабом, загинув між багатьма іншими командир важкої 8-ої сотні 30 полку пор. Макаревич, до останку відстрілюючись з кулемета. На полях під Ясеновом, Підгірцями, Олеськом, Білим Каменем, в лісі Гавареччини, під Сасовом і Колтовом, під Гутою

Пеняцькою і Майданом Пеняцьким, під Княжим, Хильчицями і Ясенівцями полягло багато безіменних героїв, останнім своїм віддихом згадуючи Україну. Їхня посвята й жертва недостатньо описані й оцінені в найновішій українській

Фрагмент з боїв під Бродами. Липень 1944 р.

Прорив з кітла під Бродами. Липень 1944 р.

історіографії й публіцистиці. Вони ж бо віддали своє юне життя, щоб не змерла Україна, щоб не зачахла славна традиція збройної боротьби України за свою незалежність. Вони мріяли про той день, коли Україна "засяє у народів вольних колі". Хоч примушені тимчасово служити в чужих мундирах осоружного гітлерівського режиму, під чужою командою, їм світила ясною зорею надія на остаточну перемогу правди, в їхніх серцях горіла яскравим полум'ям гаряча любов до Батьківщини, на жертovníку якої вони положили тіло й душу. Вічна слава героям Бродів!

ДРУГЕ СТАНОВЛЕННЯ ДИВІЗІЇ. ДІЇ НА СЛОВАЧЧИНІ, СЛОВЕНІЇ І НА ФРОНТІ В АВСТРІЇ

*Розпрацьався стрілець із своєю ріднею,
Від'їжджає в далеку дорогу,
За свій Рідний Край, за стрілецький звичай
Йдемо в бій за свою перемогу.*
(Дивізійна пісня)

У Середньому на Закарпатті зібралося біля 1500 вояків Дивізії, бо до розбитків, що вирвалися з Брідського котла долучилася ще більша частина польового запасного куреня, який не був в оточенні. Ця група повернулася до Нойгаммеру, де до них прилучилися ще й інші поворотці з-під Бродів, разом близько 3000 осіб та вишкільно-запасний полк — близько 8 000, разом 11 000 осіб. До них приділено ще з 1 000 німців — старшин, підстаршин і рядових — для доповнення бракуючих кадрів. З офіцерського вишколу повернулося біля 200 молодих енергійних українських старшин, які очолили більшість сотень і чот та взяли за новий вишкіл Дивізії. Щодо людського складу, був дещо "гіршим" від попереднього, бо рівень освіти пересічного вояка був нижчий; справжніх добровольців була меншість, більшість становили люди, змушені обставинами рятуватися в Дивізії, або насильно змобілізовані німцями. Вивінування і озброєння Дивізії теж було гіршим, бо все важке озброєння було втрачене під Бродами. Все таки, хоч з труднощами і нестатками вишкіл нового складу Дивізії швидко налагоджувався. У половині жовтня, після того, як на Словаччині вибухнуло пробольшевицьке повстання, Дивізія була перекинута у північно-західну частину Словаччини для поповнення гарнізонної охоронної служби, ведення дальшого вишколу рекрутів і частково — для поборювання советських партизан-парашутистів, яких Москва вислала для підсилення і керування повстанням. Один курінь Дивізії (бойова група Вільднера) брав участь в наступі на центр повстання в Банській Бистриці з південного заходу, інший курінь — під командою сот. Віттенмаєра — відкрив залізничний шлях і шосе з Ружомберку на схід. У тих боях Дивізія здобула багато зброї й припасів, переважно чеського походження, так, що стала вповні боездатною одиницею. Словацькі військові частини, які було втягнуто в повстання, не чинили твердого опору, повстання скоро було придушено, а вояки або розбіглися додому, або були взяті в полон. Вийняток становили лише советські партизани, які продовжували незначні дії у важкодоступних околицях, але їх було небагато і вони не склали серйозної загрози. Штаб

Дивізії був розташований в м. Жіліна; 29-й полк — на північ від Жіліни, командний пункт в Кисуцькому Новому Місті; 30-й полк — на захід від Жіліни, командний пункт у Великій Битчі; 31-й полк — на південний схід від Жіліни, командний пункт в Турчанському Св. Мартіні; гарматний полк навколо Жіліни, командний пункт у Битчиці, а вишкільно-запасний полк у районі Чадци.

Перебування Дивізії на Словаччині назагал було спокійним. Відносини з цивільним населенням налагодилися добрі, можна сказати навіть приязні. Члени Дивізії старалися не робити ніяких кривд цивільному населенню, всюди підкреслювати пошану до словацької незалежності й самобутності, одверто проявляли український патріотизм, знайомили словаків з українською культурою, особливо — піснею, публично показували свою побожність участю в Богослуженнях, святкуваннях Різдва, Нового Року, Йордану.

В кінці грудня 1944 р. Дивізія дістала наказ вислати на фронт до Південної Словаччини бойову групу для відбиття пролому Червоної Армії в районі Банської Штявниці. Ця бойова група в складі 29 полку під командою полк. Дерна і допоміжних частин виконала своє завдання і в січні повернулася назад до Дивізії.

З огляду на те, що советський фронт підсувався все ближче до районів розташування Дивізії, вона стала готуватися до введення у бойові фронтові дії. Однак, в половині січня 1945 року Дивізія дістала наказ про негайне переміщення у пішому марші до південної Штірії і Словенії, для дальшого вишколу і поборювання югославських комуністичних партизан Тіта. Треба було подолати відстань в 500 км засніженими дорогами глибокою морозною зимою, при чому нерідко гористими околицями. Марш відбувався 3-4 дні підряд по 30-40 км денно, після чого звичайно був один день відпочинку. Марш розпочався 31 січня, а закінчився 28 лютого 1945 р. Штаб дивізії розмістився в Сельніці біля Марібора (Марбурга) на Словенії, а частини Дивізії — вздовж ріки Драви, на захід від Марібора і вздовж доріг від Марібора і Дравограда, на південь до Цельє. Впродовж березня 1945 р. Дивізія вела охорону комунікаційних шляхів у згаданих околицях і в прочищуванні сусідніх гірських околиць від тітовських партизанів, які тут і там громадилися, однак ніяких значних сутичок з партизанами там не було, бо вони їх здебільшого оминали.

Вкінці березня 1945 р. команда Дивізії несподівано дістала наказ від Гімmlера про те, що Дивізія повинна бути негайно роззброєна і її весь виряд має бути переданий новоствореним німецьким частинам. Ситуація для Дивізії була дуже загрозлива і серед її українських старшин йшли розмови про те, щоб не виконати наказу, а зі зброєю пробиватися до Італії, до наступаючих там англійців і американців. Однак до цього не дійшло, бо советська армія прорвала німецький фронт на південь від Балатонського озера в Угорщині і вдарила на Австрію близько її кордону з Югославією. Наказом групи армій "Південь" від 31 березня 1945 р. Українську Дивізію підпорядковано 2-ій армії, а в ній — 1-му кавалерійському корпусові для того, щоб негайно розпочати протинаступ з метою закриття прориву на відтинку Фельдбах—

Гляйхенберг—Штраден у Штірії. У перших днях боїв Дивізія відкинула противника і зайняла панівні висоти Гляйхенберг-когель і Штраднер-когель, але в наступних днях мусіла дещо відступити під ураганим вогнем артилерії, катюш і атаками піхоти. Все таки втримала центральну позицію — замок Гляйхенберг, так що фронт фактично устативувався до закінчення війни й загальної капітуляції Німеччини. У змінливих боях за згадані висоти і місто Фельдбах, на лівому крилі Дивізії, загинуло і було поранено багато вояків і старшин Дивізії, а деякі пропали без вісти.

У міжчасі політична ситуація довкола Дивізії докорінно змінилася. Ще восени 1944 р. між німецькими й українськими чинниками почалися переговори щодо створення Українського Національного Комітету і Української Національної Армії, окремих від армії Власова і його "Комітету Освобождения Народов России". 12 березня 1945 р. німецький уряд в особі Райхсміністра Альфреда Розенберга визнав Український Національний Комітет на чолі з ген. Павлом Шандруком як єдиного представника українського народу і його право заступати своє розуміння майбутнього України та створити Українську визвольну армію. Із створенням УНК йому підпорядковано всі українські військові частини в складі німецьких збройних сил. Ген. Шандрук вирішив назвати дивізію "Галичина" "1-ою Українською Дивізією Української Національної Армії". До запасного полку 1-ої УД УНА ген. Шандрук прибув 17 квітня, а 19 квітня в супроводі губернатора О. Вехтера та д-ра Фріца Арльта, який був керівником станиці східних добровольців, добився до штабу Дивізії біля фронту. Там він заприсяг вояків Дивізії на вірність Україні і виголосив промову, сповнену вірою в остаточну перемогу української визвольної справи. Ген. Шандрук привіз з собою тризубці, які вояцтво почало носити на шапках, та робив плян повної "українізації" дивізії, на командира якої плянував назначити генерала Михайла Крата, колишнього старшину царської армії і армії УНР. До втілення цих плянів у життя не дійшло, бо наступила капітуляція.

ВІДСТУП ДИВІЗІЇ НА ЗАХІД І ПЕРЕХІД У ПОЛОН

Напочатку травня ситуація на фронтах для Німеччини склалася критично. Треба було запобігти ситуації, у якій, на випадок капітуляції Німеччини, Дивізія могла б потрапити в большевицький полон, де їй не було б пошани. В узгодженні з командуванням фронту, Дивізія почала загальний відмарш з фронту 8 травня о год. 6.00 вранці, маючи на меті форсованим маршем перейти за ріку Мур і добитися до теренів окупованих західними альянтами. Дивізіійні піонери побудували міст через р. Мур, яким перейшла не тільки Дивізія, але й багато німецьких і угорських частин. Зорієнтувавшись, що Дивізія покинула фронт, советські частини намагались перетяти їй дорогу відступу біля Юденбургу, щоб захопити її в полон. Але це їм не вдалося і Дивізія переважаючою більшістю опинилася в англійській окупаційній зоні біля Тамсвегу і Маутерндорфу, а невелика частина перейшла на північ за гори Низькі Таври, і там була інтернована американцями в Радштадті. У Тамсвегу ген. Фрайтаг покінчив життя самогубством. Англійці перевезли

частини Дивізії (всього біля 12 тис. чоловік) до табору інтернування в м. Шпітталі, а звідси — через Віллях і Гарвіський перевал, міста Удіне, Маестре (біля Венеції), Больонію і Форлі до табору полонених в Беллярії на північ від Ріміні на Адріатичному узбережжі. В листопаді 1945 р. полонених перевезено до табору 5 км на південь від Ріміні на колишнє військове летовище, де вони перебували до травня 1947 року. Ще в Тамсвегу ген. Шандрук назначив ген. Михайла Крата командиром Дивізії на місце ген. Фрайтага (по смерті останнього). Ген. Крат старався виконувати цей обов'язок сумлінно, збираючи розсіпані частини Дивізії в Шпітталю, підтримуючи їх морально на душі, вселяючи надію, що політична ситуація вкоротці зміниться, а союз альянтів з большевиками довго не потриває і вони змушені будуть взяти до уваги українські аспірації та наявність готової й досвідченої бойової сили, такої, як Дивізія і УПА у майбутньому зударі з Москвою. На жаль, ці оптимістичні надії не справдилися, бо Захід віддав в Ялті і Потсдам Сталінові, і всю Східню й Центральну Європу. Ген. Крат враз із своїми помічниками — колишніми старшинами армії УНР, навіть у полоні, в Беллярії, дбав про втримання дисципліни, гідної постави українського вояка, "українізував" Дивізію даліше, включно із введенням українських старшинських відзнак, основаних на колишніх відзнаках армії УНР. Два роки перебування в Ріміні були значною мірою для піднесення національної свідомости вояцтва і його культурно-освітнього рівня. У травні 1947 року полонені дивізійники були перевезені до Англії. Перевезення відбувалося кораблями, 10 транспортами, з порту у Венеції через Адріатичне і Середземне моря та Атлантийський океан до порту в Ліверпулі, звідки їх розмістили по кільканадцятьох таборах полонених в Англії і Шотляндії, та використовували на сільськогосподарських роботах, аж до звільнення з полону наприкінці 1948 року. Так закінчилася героїчна, але й трагічна епопея славної Дивізії "Галичина", чи радше 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії. На еміграції колишні воїни Дивізії продовжували вести боротьбу за визволення рідного народу з московського ярма, але вже іншими, мирними шляхами. Вони стали в передових лавах активного громадського, політичного, культурного й релігійного життя української діаспори, підсилюючи своєю здисциплінованістю й послідовною працею численні українські організації й установи на еміграції до сьогоднішнього дня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вольф-Дітріх Гайке. *Українська дивізія "Галичина"*: історія формування і бойових дій у 1943-1945 роках. З передм. Володимира Кубійовича. Торонто. Накл. Братства кол. Вояків 1 УД УНА, 1970. 277 стор., ілюстр.
2. Роман Колісник. *Військова Управа та Українська дивізія "Галичина"*. НТШ в Канаді, Бібл. Українознавства, т. ч. 30; накл. Братства кол. вояків 1 УД УНА, Торонто, 1990. 168 стор., ілюстр.
3. *Бій під Бродами*: збірник статей у тридцятиліття. Вид. Братства кол. Вояків 1 УД УНА. Нью Йорк, 1974. 352 стор., ілюстр.
4. О. д-р І. Нагаєвський. *Спогади польового духовника*. Вид-во Українська Книжка. Торонто, 1985. 185 стор.
5. Володимир Кубійович. *Мені 85*. Вид-во "Молоде життя". Мюнхен, 1985. 308 стор.
6. Lt.-Gen. Pavlo Shandruk. *Arms of Valor*. With an Introduction by Roman Smal-Stocki, Ph. D. Transl. by Roman Olesnicki. Robert Speller & Sons Publishers, Inc. New York, 1959. 320 p., illustr.

МАШЕРУЮТЬ ДОБРОВОЛЬЦІ

Marciale

Ма - ше - ру - ють доб - - - ро - воль - ці, як ко -

- лись іш - ли стріль - ці, ся - ють їм шо - ло - - - ми

в сон - ці, гра - є ус - міх на ли - ці Хто жи - вий,

в ряд ста - вай, виз - во - ля - ти, здо - бу - ва - ти, рід - ний край!

Машерують добровольці,
Як колись ішли стрільці,
Сяють їм шоломи в сонці,
Грає усміх на лиці.

Хто живий, хто живий,
В ряд ставай, в ряд ставай,] 2
Визволяти, здобувати
Рідний край!

Тільки зброя дасть нам волю,
Гей, юначе, не барись,
В тихих водах ясні зорі
Знов засяють, як колись.

Хто живий, хто живий...] 2

Вже не буде ворог лютий
Розпинати нам братів,
Не вливатиме отрути
В чисті серця юнаків

Хто живий, хто живий...] 2

Перед ними молодими
Простелився волі шлях,
Пісня лине в небо синє
Переможно має стяг

Хто живий, хто живий...] 2

Пісня — часто і залюбки співана дивізійниками.

БРОДИ

Мовчать поля під хмарним небом,
Навколо тиша — тишина,
Старі граншеї, ржава сталь —
Розбитий танк... А в сіру даль
Кладеться зелень без життя,
Знедолена, сумна.

Гармата з вирваним замком,
Загрузла в землю звиж коліс,
Зламаний дуб, шматки гранат,
Від диму чорні рештки хат,
Туманом вкритий темний ліс.

І тут же таки, серед трав
Горбок малий, ледве помітний,
Шолом прострелений наскрізь.
Це знак —
що тут загинув непохитний
на провесні свого життя юнак.

Це поле битви. Брідське поле,
Закляте в мертвій тишині,
Сумне, мовчить.

А дні були — далекі, злі,
Коли залізна пісня зброї,
Вогненний рев гарматних дул,
Виття розриваних набоїв,
Машин звірячий, дикий згул
Створили пекло на землі.

У ранішній росистій млі,
Прийшли полки, здорові, свіжі,
З собою юність принесли.
До бою в землю залягли,
Зустріть огнем навали хижі...

Стискає кожний кріс в руках,
І думка, як тривожний птах:
Чи стримаєм? Чи переможем?
О Боже...

Стримали. Перемогли. І юним квітом полягли
На Брідським полі, полі бою —
Ось тут, де я, тепер, самотній стою
Й дивлюсь. Із б'ючим серцем та без сліз
На ці могилки, на поля, на ліс...

Мовчать лани, вітри ущухли —
Навколо тиша — давня мла.
Дивлюсь — і я вже знов з Тобою,
Мій Брате з Брідського кітла.

Ніхто не зна і я не знаю,
Де Ти заліг в останній раз —
Я думав: хоч запам'ятаю,
Та стрільна зрив розкинув нас
І коли дим розтав між гонів
Тебе не стало. Лиш в руці
Тепло з Твоєї ще долоні
Й довкола скошені бійці...

Побратими, спокійно спить,
Про долю-волю тихо снить,
Вас не забули.
Софії перший вільний дзвін
Приречений Вам у поклін,
Вам вічне полум'я у славі
В окупленій Вашим життям Державі.

Степан Любомирський — псевдо, під яким писав сл. п. хор. *Любомир Рихтицький*, старшина артил. полку Дивізії. Закінчивши старш. школу в Бенешав, перебув з Дивізією фронт в Югославії й Австрії, та полон в Італії. Був активним членом Братства від його заснування, видавав Підпільну Пошту України, та був автором багатьох книжок та сценаріїв фільмів.

ПРОБЛЕМА ДИВІЗІЇ — КОЛИСЬ І ТЕПЕР

Після Другої світової війни виринула перед українською спільнотою Західньої України хвилююча проблема: Чи правильний принцип, що його прийняли українці, що треба приймати зброю від кожного, хто її дає, в усіх обставинах? Чи треба було в'язатися з Німеччиною, коли вже було ясно, що вона програє війну? Чи не треба було зацукатися, що Дивізія в рядах німецької армії кине на українців тінь германофільства, яка пошкодила українцям уже після Берестейського миру в 1918 році? І врешті, коли критерієм добра чи зла кожної історичної події є її реальний вислід, то чи "виплатилося" творити Дивізію, балянсом якої були — Броди?!

Порівнювання Дивізії з Українськими Січовими Стрільцями шкутильгає. Найперша поважна різниця була в самій назві — німці не дозволили вживати назви "Україна" — "українська", тільки "Галичина" — "галицький". Українські Січові Стрільці мали власну політичну верхівку у постаті Боевої Управи у Відні. Коли прихильно ставився до Дивізії Вехтер у Львові й Вермахт, як противага до Гестапо, то своєрідним протектором Українських Січових Стрільців, ентузіастом Стрільцтва, був архикнязь Вільгельм Габсбург, який вже за життя дістав прізвище "Василь Вишиваний", під яким перейшов до історії. Дивізія не мала ніякого відповідника Пресової Квартури УСС, з якої вийшли такі барди Стрільцтва, як Роман Купчинський і Лев Лепкий, композитор Михайло Гайворонський, артист-маляр Іван Іванець й інші творці української культури.

А втім, є могутня спільність: в одному і другому випадку йшлося про ідею боротьби проти найбільшого історичного ворога України. В одному і другому випадку зголосилися ніким не примушені добровольці.

В одному і другому випадку жертва крові була не для Німеччини, тільки для України. І тому існує схожість між Бродами і Маківкою.

Всупереч часто повторюваній фразі "історія повторюється" — насправді історія не повторюється, але має свої паралелі. Національні легіони в чужинських арміях — це не новина. Але поляки мали те історичне щастя, що створили були легіон в рамках армії Наполеона, що дало тему Стефанові Жеромському створити архитвір "Попйюли", — і що дало Польщі могутнього союзника у постаті Франції: вона, Франція, віддячилася полякам, дозволивши зформувати на її території армію Галлера, вишколену й вивіновану Францією, ту армію, яка перерішила у сторону Польщі війну за Львів і Східню Галичину, — а українці зв'язалися були з Німеччиною, яка віддячилася українцям за Дивізію у постаті Еріха Коха, гавляйтера України, який — як згодом

виявилось — був на службі советського КГБ і винищував українців.

Але Україна пережила Гітлера і Гімmlера, пережила Чотирикутник смерти в епосі Української Народньої Республіки, пережила ганебну Зятківську угоду Української Галицької Армії з Денікіном, пережила всю мартирологію від Переяславського договору Богдана Хмельницького у 1654 році і від трагічної битви під Полтавою у 1709 році, за яку двісті років виклинали Івана Мазепу в усіх російських православних церквах як "зрадника", пережила й округло 70-тирічний період большевицької окупації. Назверхню фірму "Української Радянської Республіки" Москва залишила, бо з нею легше було переводити русифікацію і ламання характерів. Все це перейшло вже до історії і всім тим займаються історики. Це і добре і зле, бо наші земляки в Україні не знають дійсної історії України, не знають пручання української політичної думки за історичної Гетьманщини і в новітній добі відродження, не знають — зокрема — ганебної кривавої доби братовбивства. У тій добі дивізійники були предметом ненависти монополістами українського патріотизму. Колись пізнають історію і зрозуміють свої помилки. Тепер не пора за роздряпування ран, бо єдине на потребу тепер — будова держави в Україні. І тепер прийшов час перевірити давні догми, якими керувалися українці і дали сумний баянс у постаті Бродів.

Існує і тепер проблема Дивізії, але вже у зовсім іншому аспекті. Сьогодні вже нема мови про якусь орієнтацію на Третій Райх, як ніби потенціальний будівничий української держави, — нема мови про згадані вище сумніви щодо доцільності творення Дивізії. З нинішньої перспективи — Перша Українська Дивізія — з усіх новітніх українських військових формацій — Українських Січових Стрільців, Української Галицької Армії, Дієвої Армії УНР з такими її елітарними частинами, як Корпус Січових Стрільців і Залізна Дивізія та Українська Повстанська Армія — найкраще вишколена, найбільш дисциплінована і найсильніша формація. Українська Дивізія обчімхана з будь-якої романтики.

Військова верхівка в Україні знає про Дивізію — широкі кола суспільства не знають або знають дуже мало і деякі, може, дивляться на Дивізію крізь окуляри большевицької пропаганди. Чи не варто би видати книжечку про Дивізію з інформаціями про її генезу, про зродження думки про створення такої військової формації, — написати правду, що українські творці Дивізії згори виразно застереглися, що користуватися Дивізією можна тільки на противітьшовицькому фронті. Подати правду про Броди, про прорив решток Дивізії ген аж до австрійської Каринтії, про Ріміні, ворожу антидивізійну кампанію, про перемогу правди про Дивізію і її організацію Братство кол. вояків 1-ої У Дивізії УНА — пояснити ту назву і поінформувати про діяльність Братства, — про охорону розсіяних могил і про видавничу працю. Чи не варто би вшанувати у такій книжці пам'ять Володимира Кубійовича і Костя Паньківського, спомини яких є найбільш авторитетним причинком до історії Дивізії.

Дивізія не мала романтики Усусусів, не залишила власних гимнів, пісень. Але Братство кол. вояків 1-ої Дивізії може похвалитися, що має у своїх рядах

таких дослідників рідної історії, як Василь Верига, і таких сатириків письменників, як Роман Колісник і таких душею, серцем і прегарним пером відданих Дивізії осіб, як Мирослав Малецький. "Вісті Комбатанта" — це єдиний того типу український військово-громадський журнал, який постав зусиллями кількох українських комбатантських організацій та існує по нинішній день. 50-літній ювілей — гарна дата, гарна річ. Але слід залишити щось тривке, не тільки традицію, але добру пам'ять в народі.

Богдан Бора

ГРУДКА ЗЕМЛІ

Він поніс чужиною в імлі
У затисненій цупко долоні,
Наче скарб, сіру грудку землі,
Що на ній у прославі й хвалі
Гарцювали Хмельницького коні.

Він поніс її наче у сні,
Загорнувши у білу хустину,
Бо над нею співала пісні
В революції роки страшні
Його мати, як батько загинув.

Мотузком він ту грудку обвив,
Бо повісили діда на ньому,
Коли Гонті свячені гострив
І синів без вагання пустив
У русло всенароднього злону.

В чужину він ту грудку забрав,
Що освячена кров'ю і потом,
Бо на ній його предок вмирав,
Бо у ній його прадідів кров,
Що лилася бурхливим потоком.

Коли смуток огорне його
І розранює тугу кричущу,
Коли пустку побачить кругом,
Тисне грудку до серця свого
І неначе вигоює душу.

А як вечір на землю спаде
І на небі запаляться свічі,
Він ту грудку на серце кладе
І з вітчизною мову веде,
Мов лиш він і вона в споконвіччі.

ФРАГМЕНТИ СПОГАДІВ З ДИВІЗІЇ

Олег Лисяк
в карикатурі Ека.

Це не будуть описи героїських вчинків, важких боїв чи тому подібного. Це радше спомини з віддалі майже 49-ти років, зокрема спомини подій про які в тому часі не можна було писати. Спомини про події, які все таки були, хоч у більшості воєнних звітів про них не згадувалося. Зрештою зовсім зрозуміло.

Коли почався рух з Дивізією, весною 1943 року, я не мав великого переконання про всю цю справу. Остаточно, я вже не був юнаком, був "по тридцятці", мав вже деякі досвіди з німцями ще з 1939-41-го років. Зокрема з часу, коли мені довелося побувати в "Похідних Групах" ОУН на Сході України і лише з деякими труднощами вдалося вирватися з-під "опіки" панів з чорними відзнаками "СД" на рукавах.

Мені ці досвіди дали неприємні спогади. Романтика "Червоної Калини", яку пропагувала Військова Управа під фактичним проводом полк. Бізанца з його: "Ти не маєш шльово!", мене не переконувала, бо вона аж ніяк не надавалась до тогочасної ситуації, хоч від наймолодших літ я зачитувався у виданнях "Червоної Калини". Я завжди мріяв про військо, але поляки не хотіли мене у "своєму" війську...

А зрештою, після щасливого повернення з "Похідних Груп" (після відомих арештів — розгрому ОУН 15-го вересня 1941 р.), щойно по кількох місяцях мені вдалося "зловити" зв'язок до Організації і виконувати деякі незначні завдання. Приблизно, вліті 1942 року я добився до зв'язку з сл. п. Ярославом Старухом — "Стягом", який для мене був "Обухом", а я для нього — "Скорим". Він давав мені дальші, знову, невеликі завдання.

"Праця з молодшою інтелігенцією міста Львова". Вже тоді говорилося, що після невдалої спроби з "Нахтігалем" і "Роляндом" будуть можливості нових спроб німців організувати певні українські військові відділи. Оскільки я знав — Старуха арештували (не пам'ятаю коли), а Легіон — розв'язали, після дій проти большевицьких партизанів в Білорусі, декілька старшин на чолі з майором Побігушим перебували ще на Лонцького в тюрмі Гештапо. Мій зв'язок зовсім перервався, хоч свої дрібні доручення я далі виконував, але знав, що Організація до всяких дальших спроб організування українських

частин, в рамках німецької армії, ставиться негативно.

Особисто здавалося, що єдиною причиною чому б я мав піти до цієї ще не дуже ясно окресленої формації було те, що війна і так довго не потриває, а при кінці варто було б мати в руках якусь "солідну" зброю, а не лише пістоля марки "Ортгіс". (До речі, я привіз собі зі Сходу "Ф. Н."-а, але це таки було замало...). А тут, може, як у Першій світовій війні — обидва противники — Росія і Німеччина програють, і тоді може бути всяке.

Прийшли урочисті проголошення постановня "Стрілецької Дивізії Галичина". Були різні паради, вийшли на волю старшини легіонів "Нахтігаль" і "Ролянд", та зголосилися до Дивізії, бо іншої ради не було; звільнився з-під арешту Роман Шухевич, і не пішли до Дивізії деякі інші, які вже перед тим перейшли до УПА на Волині. (Між ними — мій добрий друг Юлько Ковальський, який згодом загинув в боротьбі таки на Волині). Я цього усього не бачив — ані цих парад, ані пізніше — перших виїздів добровольців на вишкіл, бо я саме виїхав (на всяк випадок) до села Сівка над Дністром, де мав нагоду бачити з кукурудзи відділи Ковпака, які перейшовши міст через Дністер, спалили його за собою, й пішли в Карпати, де дістали доброго прочухана, головно від відділів УПА. Так закінчився рейд "сильних духом" від "Путівля до Карпат". Тим часом далі йшли проклямації, а після них — "реклямації". Я очікував на місці і далі пошукував за перерваним зв'язком (мій зв'язковий в міжчасі пішов до ... Дивізії). Тим часом я лише дискутував з тодішнім "титулярним" посадником міста — моїм добрим знайомим д-ром Степаном Біляком про те, що з тієї Дивізії вийде. Він сам, хоч вже старший віком, зголосився до Дивізії і, очевидно, був "реклямований". За пару місяців виявилось, що може з того вийти: вишколи в Нойгаммері і різних містах Європи. Трохи було "дезертирів", які, очевидно, ішли прямо до УПА. Деякі з тією метою вступили до Дивізії, щоб навчитися стріляти, а потім піти "в ліс". Я далі ще виконував свої незначні організаційні обов'язки, але їх вже, мабуть, зауважили на вулиці Пелчинській, бо якось восени 1943 р. "добрі люди", які мали зв'язки з панамі з "СД", застерегли мене, що ці панове щораз більше мною цікавляться, та краще буде як я зникну і в найкращому випадку — до Дивізії, де за мною ніхто шукати не буде.

Щастям було те, що мій добрий колега, Стахо Кравчишин, який відбув вишкіл у першій чоті наших військових звітодавців Дивізії приїхав у відпустку до Львова, разом з малярем Мироном Левицьким. Відвідавши мене в моєму бюро, запитав: "А, ти, що тут ще робиш? Хочеш піти до кацету? Гуляй зі мною!" До нас долучилися: мій колега О. Луцький (швагер якого, Мирон Левицький, також вже відбув вишкіл), та ще кількох кандидатів на шоферів чоти звітодавців.

За кілька днів, десь в половині грудня 1943 року, ми заспівали (тихенько): "Хлопці підемо...", а ще за пару днів підстаршини на вишколі ганяли нами по полю і "давали нам в кість" по 24 години на добу. Ніякого спеціального вишколу наша група не переходила, але зате ми навчилися добре, а навіть дуже добре орудувати кількома зразками пістолів, включно з машиною М. П., рушницею, кулеметом, а також головно повзати по болоті і піску.

Тоді трапилася моя найнебезпечніша пригода за час цілого вишколу в Дивізії. Ми вчилися метати ручними гранатами (кожен знає як це робиться). Треба відтягнути шнурок з держака гранати, почислити 121, 122, і на 123 — метнути із зацементованого глибокого рова гранату, а шнурок задержати в руці. Один з вишколюваних металників зробив докладно все те, але ... навпаки! Потягнув за шнурок, і затримавши в руці гранату, кинув далеко від себе ... шнурок! Всі зацікавилися, попадали на землю і лише підстаршина — вишкільник вирвав "кандидатові на гранатомета" гранату з рук, і жбурнув її в повітря. Вона вибухнула в повітрі, і на щастя нікого не зачепила. Це була моя найгірша хвилина в службі вишколу нашої славної 1-шої УД...

Так минула зима, яку ми провели на піхотинському вишколі, лише фоторепортери переглядали альбоми зі світлинами з фронтів, а майбутній фільмар — Володар Ратич (загинув під Бродами), часом брав мене на футбольні змагання, які для вправи фільмував.

Перебування на вишколі нам "уприємнювали" налети альянтських літаків: американських — вдень, англійських — вночі. Раз було тих американських "Лібераторів" майже тисячу — стільки їх начислив лежачи в капусті підчас вправ за містом...

В міжчасі "доблесна радянська армія" підійшла до Галичини і не було по що вже далі вишколюватися. Кандидати на фоторепортерів перестали оглядати альбоми воєнних світлин, фільмар перестав фільмувати футбольні змагання, а ми, група "Слово", себто майбутні репортери, перестали складати кулемети і ходити на вправи. Перебуваючи на вишколі, ми добре навчили наших різноманітних колег (шведів, вальонів, флямандців, голляндців, французів) співати наших пісень.

Так що під кінець вишколу вони вже добре "ревіли": "Льопчі підемо, воля і шлява, са Україну, са рівні права..."

Фрагмент з боїв проти банд Ковпака. Зима 1943/44 р., Грубешівщина.

Нас розділили на дві групи: одна стала "Чотою Галичина", її члени після короткого перебування в Нойгаммері розїхалися хто куди: на фронт до Групи Баєрсдорфа; на вишколи добровольців по цілій Європі; як кур'єри — у різні місцевости, які ми знали лише з мапи Європи. Друга група — з якої зформували "Команду Галичина", відїхала до Львова. Звідси (це була вже весна 1944 р.) ми виїздили в різні місця, де були тоді частини Дивізії (це було ще перед Бродами). Найбільше їздив Стефан Конрад, як на той час професійний журналіст, а також Мирон Левицький, який пересидів тоді навіть щось тиждень в большевицькім запллю, але щасливо повернувся і наші командири не знали, що з ним зробити: чи розстріляти, як перебіжчика, чи дати хрест заслуги за відвагу. Але Мирон завжди ходив своїми стежками і цим разом дав собі раду...

В "Команді Галичина" у Львові з наших працювали: Конрад, Кравчишин, (радіореporter), я, друкарка, цивільний перекладач О. Н., і письменник Михайло Островерха, з яким ми швидко подружили. Він дав мені пораду: "Ти, Олег, мотай на вус і про все те, що не можеш тепер написати, колись напишеш..." Я писав тоді, вже не пам'ятаю що, до дивізійної газети, яка називалась дуже гордо — "До Перемоги" (потім змінили її назву на "До Зброї", коли вже про ніяку перемогу не було мови і газету перенесли до Кракова, а потім до Відня). Мав я тоді один виїзд на фронт під Лопатин, де стояла в боях наша частина, яка офіційно називалася "Відділ Білц" і, де чотирьох наших хлопців отримали перші бойові відзначення. Повернувшись до Львова, я написав свій перший "бойовий" звіт, а пізніше, Кравчишин зробив з цими відзначеними хлопцями радіорепортаж, який передавала Львівська радіостанція. Мій звіт надрукували декілька газет, між іншим і "Львівські Вісті". І в цьому звіті я вжив цитату з повстанської пісні "Ми українські партизани", а саме: "В огні кується наша доля, встають заковані з оков..." Очевидно, цю другу частину цензура скреслила... Був ще мій другий звіт, про одного нашого вояка, який з кількома десятками товаришів вирвався з обложеного советами Тернополя, і за це отримав декілька високих бойових нагород. Між оборонцями Тернополя була одна частина Дивізії (мабуть, сотня чи навіть батальйон), яка з облоги не вийшла, крім цього одного стрільця. До речі, в одній з книжок-репортажів відомого советського письменника, теж військового репортера часу війни, автора книжки про оборону Сталінграда п. н. "Дні і Ночі", Костянтина Сімонова, є згадка про ці події. Він описує свій побут в обложеному Тернополі, де тоді велися жорстокі бої, і де він запитав одного з советських офіцерів, як б'ються обложені ворожі частини, і отримав відповідь: "Знаменито б'ються, такі сини..." Це, мабуть, найвища похвала з ворожого боку і для наших оборонців міста — сотні чи батальйону, вояків Дивізії.

Незабаром прийшов бій під Бродами, де загинули більшість членів "Чоти Галичина" відділу наших звітодавців. Залишилися живими лише О. Луцький зі швагром Мироном Левицьким, Юрко Копистянський і прилучений до них наш хлопець на прізвище Фурман. Загинули: Володар Ратич, Володимир Заворотюк і інші. Решту, прізвищ яких не згадую, бо не знати, яка їх стрінула

доля і не знати чи може десь ще живуть...

Внедовзі довелося покидати Львів на день моїх уродин, 27-го липня, і після деяких пригод (зустріч з советськими парашутистами біля Ярослава), через Перемишль ми добилися до Кракова, де заклалася нова "Команда Галичина" і де ми видавали нашу газету "До Зброї", яку треба було розвозити до Дивізії. В нашому розпорядженні була квартира на вулиці Жешовській, яку німці перейменували на "Райхштрассе". Бюра редакції були на якійсь іншій вулиці.

Звідси знову були виїзди на фронт, хоч не завжди до Дивізії, яка ще перегруповувалася в Нойгаммері, а потім — на Словаччину, під Дуклянський просмик, який совети важко атакували. Про це я також щось писав, але де воно було надруковане — не знаю, крім одного звіту, який зберігся в мене, п. з. "Зустріч з полоненими", себто з нашими людьми, яких большевики силою забрали до своєї армії, в більшості на давши зброї чи набоїв до неї, висилали їх на бій із захопотою політруків: "Вперед, бандеровская сволоч!"

В міжчасі німці випустили з концтаборів українських політв'язнів обидвох оунівських груп, і в нашій станиці почали появлятися добрі знайомі: Охримо-вич, "Рудий Антек", Юрко Лопатинський, появился на сам Свят Вечір "Смок", себто Степан Федак як старшина Дивізії (колись виконував атентат на Пілсудського). Тоді постала пісенька, яку ще пригадую:

"На Райхштрассе є халупа,
Там ся сходить ціла УПА
Там приходять бандерівці
Заглядають теж і мельниківці"

Я ще відпровадив Юрка "Калину" Лопатинського (мого майбутнього кума, бо після війни він став хресним батьком мого сина), коли він вирушав темної ночі в Україну...

А десь в половині січня радянська армія підійшла під Краків, і довелося серед паніки вибиратися далі, через Богумін (той самий Богумін, який колись поляки в коляборації з німцями йшли відбирати від чехів в поході на "Заользе", далі через бомбардований Відень і на Словаччину, до Жіліни. Тут знову одні (зокрема Луцький), пішов відбирати від ворога Банську Бистрицю в групі "Тата" Вільднера, колишнього словацького чи чеського старшини. Мені приходилося ходити зимовими ночами з патрулями, які намагалися "ловити" советських парашутистів, зрештою без великого успіху. А потім — прийшов важкий марш-відступ — ночами й пішки, через засніжені гори. Але хто з нас цього не пережив? По дорозі пригод було чимало, але куди про це писати — хто пише про відступ? Я запам'ятав усе і "мотав на вус", за порадою Островецьки.

А потім знову далі: до Югославії, через Австрію, досить ґрунтовно збомбардований Грац, Лінц і нарешті ми засіли в якійсь школі біля Цельовца на Словенії. Були знову пошуки за партизанами "Тіта-бандіта", також без великих успіхів, відвідини в різних частинах Дивізії розташованих коло Марібору. Були зворушливі хвилини, коли отець Левенець пішов відправляти

Службу Божу до якоїсь місцевої церкви, здається в Цельовці, де парох мало не зомлів, коли побачив, як "німецький" старшина скидає плащ і переодягається у фелон, а два вояки служать йому до св. Літургії. Старий словенський парох розплакався.

Був ще один цікавий випадок, коли я і Конрад мали поїхати через ріку до якогось села, де Дивізія повинна була прийняти до себе т. зв. "Волинський Легіон". Приїхали ми з Конрадом і дивізійною оркестрою до того села, застали на стовпах прапори, знайшли між легіонерами чимало знайомих (м. і. я стрінув там Ореста Городиського). Все було готовим до перебрання "Легіону", крім ...самого "Легіону".

Вночі вояки "Легіону" — бистрі і відважні хлопці, заспівавши пісеньку "Расцітай мене хазяїн, я работать не хачу ..." (а далі щось нецензурне), вийшли зі села, забравши кулемети і іншу зброю, мабуть, вирішивши злучитися не з Дивізією, а з "четніками" ген. Михайловича. Не було ради, треба було рушати наздоганяти, щоб виперсвадувати втікачам, що це не буде добре. Брав я тоді участь в цій "погоні" з сотником Макарушкою і сином полковника Дяченка (виглядав як справжній козак з картини Репіна чи Самокішина). "Пігнули" на конях, а я, вроджений піхотинець — на хурі. Вони волиняків наздогнали, я — ні, і вкінці сотник Макарушка їх переловив. Вони повернулися, і їх включили до Дивізії, де виявилися знаменитими і відважними — бойовими, справжніми вояками, Але їх розділили по частинах, а підшукавши якусь видуману приклучку, їх провідника "Ворона" — розстріляли. Якийсь час перед тим я ще говорив з ним, відвідуючи одну з їх частин, і він дорікав нам, чому ми їх не залишили в спокою.

При цій нагоді пригадую, що я мав при зустрічах з сотником Макарушкою незначні непорозуміння. Я завжди величав його не військовою рангою, а лише "Пане доктор". Йому це було не по нутру і одного разу "вибухнув": "Ми є у війську і не забувайте про те, Ви, ... Ви, пане магістер!"

Марш Словаччина — Югославія. Лютий 1945 р., Семерінг, Австрія.

В тому ж часі в нашій обителі біля Цельовца появилася людина в уніформі, хоч без зброї. З шляхетними рисами обличчя — вона зовсім не "пасувала" до того цілого нашого товариства. Виявилось, що це приділений до нас славний маляр-баталіст Леонід Перфецький, який якимсь дивом став малярем-звітодавцем. Він ніяк не хотів одягати на себе цілого приписового виряду: шолома, газової маски і навіть карабіна. Всі, навіть німці, його дуже шанували і зверталися до нього через "Гер Професор". Коли мав відійти у свою дорогу — збирати матеріали для шкіців, він просив, щоб я з цілим тим вирядом його трохи відпровадив, і, показуючи мені маленького пістоля, якого носив у кишені, просив, щоб все решту від нього забрав, кажучи: "Як мене, кіннотника "Залізної Дивізії", большевики без шолома не викінчили, то я і тепер дам собі раду ..." І справді, завжди повертався, а я знову "обдаровував" його цілим офіційним вирядом.

Тим часом прийшла черга на бої під Штраденом і Гляйхенбергом, які і так є всім відомими. Гляйхенберг я відвідував двічі. Вперше — із старим вусатим сотником Романченком (вуса йому наказували голити), а вдруге — з моїм добрим другом, Богданом Підгайним. Мав я пам'ятку з одних цих відвідин. Підчас обстрілу замку ворожими гранатометами, де ми перебували, я впав на підлогу, і мені в руку влетіла українська мідяна іконка Святого Миколая (мабуть, з XVII-го сторіччя, як казали опісля знавці). Тепер вона "спочиває" в музеї-архіві Української Філядельфійської Метрополії. Були ще цікаві зустрічі з о. д-ром Гриньохом, який коротко прибув до Дивізії, щось говорив з Фрайтагом, і давав нам пораду, куди прямувати після закінчення війни, та тим часом відвідувати якнайбільше наших частин вздовж фронту, щоб ми носили вістки від частини до частини, від одних старшин до других, щоб всі знали по змозі "що пищить в траві". Я мав змогу це робити, бо мене "обороняла" чорна опаска на рукаві з написом "Звітодавець". Ніякий німець, навіть старшина не хотів зі мною зачіпатися, тим більше, що я носив дуже "неофіційну" уніформу: широкі офіцерські "райтки", саперські чоботи, під шиєю — апарат "Ляйка", захисна блюза і такого ж кольору шапка гірського стрільця. "Хто його знає, що то за один?"

Багато тоді вдалося зробити, повідомляючи старшин з різних частин, що діється у світі, але писати про це — ані думки! Хоч газета виходила десь у Відні, а потім навіть у Маріборі, де нею відав Конрад. Що там в тій газеті тоді писалося, бігме не пам'ятаю. Прийшло тоді теж доручення чи наказ від Миколи Лебеда ("Рубана"), яке приніс старшина УПА полковник "Гуцул", сл. п. Іван Бутковський, щоб роззброїти німецький склад Дивізії та пробиватися до Адріятику, до якогось порту і там чекати на англійців. Але цього не можна було виконати, бо ж ми були безпосередньо на фронті, а до того оточені німецькими частинами.

Виконуючи доручення о. д-ра Гриньоха, я почав "вештатися" по всіх можливих відтинках фронту. Разом з пор. Богданом Підгайним відвідав важку сотню пор. Чучкевича в день його уродин, і був свідком як ці два "політичні противники" подали собі руки і обнялися ...

Побував на нараді старшин запасного полку, де був тоді пор. Славко

Малецький і, де я подав тим, хто зібрався, все те, що знав ...

Був у ф'юзилерів Гуляка, частина якого на Великодні Свята "христосувалася" через делегатів з вояками з "другого" боку (здається, це був Кам'янець-Подільський стрілковий полк), обмінявшись святочними дарунками ... Чи можна було про це писати?

Побував у Богдана Бігуса, був у Герасимовича, де якийсь вояк-гармоніст з передового окопу награвав советчикам різні мельодії, а ті заохочували його: "Єй, галічан, заграй ще дещо" — аж доки не повідомляли: "Довольно, політрук ідьот".

Бував у пор. Козака, коли він стояв ще під самим замком Гляйхенберг, та де влаштував для мене концерт пісень, які співали його вояки. Там, під Гляйхенбергом загинув підстаршина сотні Козака, десятник одесит Стасенко. Рятуючи життя свого командира — відкидаючи гранату, призначену для Козака, сам впав поцілений ворожою кулею ... Чув я вигуки советських бійців: "Ей, Казак, виступай!"

Відвідав мого колегу з Карпатського Лещетарського Клубу, Ромка Гавриляка, який вибрався зі мною випробувати щойно отриманий снайперський карабін і при цій нагоді знайшов сплячого на стійці (на залізничному торі) хлопця. Роман потиху відібрав у сплячого карабін і, повернувшись зі мною до своєї квартири, чекав, що з того буде ... За короткий час прибіг спопелілий хлопчисько, впав на коліна перед Романом і почав лебедіти: "Пане поручнику, даруйте життя: жінка, діти ..." Мав щастя, що трапив на свого ...

Пам'ятаю, як вдвійку з моїм фоторепортером відвідали якусь батарею, обслуга якої особливо відзначилася. Ми повинні були її сфотографувати, а потім й описати. Але з цієї okazji ми (з цілою обсервою батареї) напилися "по вінця" мосту і, повертаючись, залізли аж до таблиці з написом: "Вніманіє! Врaг наблюдает!" Себто, ми були вже по чужій стороні ... Ой, як ми звідти віяли ... незважаючи ні на що.

За декілька днів перед закінченням війни я зайшов до "Асика" — пор. Тараса Чмоли. Був саме полудень, коли він з дванадцятьма добровольцями якраз вибирався на розвідувальну стежу до противників, які сиділи через сад яких метрів 60. "Асик" запропонував мені: "Хочеш, підемо з нами! Бойовий хрест запевнений!" Але, що березовий хрест був певніший, я чомно подякував. Але Чмола повернувся без втрат, і ще, мабуть, з ворожим "язиком". (А, може, таки треба було піти з ними?).

Одного разу большевики таки виразно "полювали" за мною. Якраз я зійшов з гори Штраден і спокійно мандрував по болотистій долині. Аж раптом навколо мене почали вибухати набої з гранатометів. Большевики, мабуть, підготовляли черговий наступ, і, зауваживши через далековиди дивну постать в офіцерських "райтках", вважали вартісним мене викінчити. Коли я лежав на болоті, мені зсунувся пам'ятковий золотий перстень. Довшу хвилину я копірсався в болоті, шукаючи перстня ... доки нарешті не знайшов. Вороги були певні, що я вже "готовий", бо лежу в болоті, й припинили звертати на мене увагу та перенесли свій вогонь на іншу ціль ...

Нарешті прийшов час, коли нас відвідав генерал Шандрук (чудово виглядав червоний генеральський тризуб на плащі). Він щось переговорював з Фрайтагом, але про що — ніхто не знав. Ми спали у Марієндорфі (недалеко від фронту) разом з генералом. Він — на єдиному ліжку, а ми — на долівці, на соломі: Луцький, Головка, Копистянський, я і наш шофер Гарасимович, званий "Юзько", якого я раз добре "зібрав", коли побачив, що генерал під студнею чистить свої чоботи, а "Юзько", розкривши рота, приглядається ...

Говорили ми з генералом день чи два. Він показував мені документи з часів служби в польській армії, а потім — витягнув з валізки український прапор. Цей прапор повис на імпровізованій щоглі біля нашої хати.

Генерал відвідував фронтові частини Дивізії, а за пару днів недалеко від лінії фронту відбулася присяга на вірність Україні в його присутності. Крім генерала було кілька німецьких старшин, ад'ютант генерала — сл. п. пор. Роман Цюлко. Отець Левенець, капелян Дивізії, на збудованій трибуні, оточений чотирикутником вояків проголошував текст присяги. Перед трибуною стояли два гранатомети, на які поручники Гавриляк і Припхан поклали руки. Вояцтво стояло з піднесеними правицями і кожен голосно повторював слова присяги, з якої я лише запам'ятав кілька фраз: "Присягаю всемогучому Богові ... під Українським Національним Прапором ... зі зброєю в руках ... за свій Нарід і свою Батьківщину — Україну ... Так мені Боже і пречиста Мати допоможи ..."

Словам присяги акомпаньювали недалекі гуркоти кулеметів, а часом зі сторони Ед стогнала земля від удару важкої гармати ...

Я стояв на шкарпі, поруч — Петро Дяченко ("Де ти тепер, Петре?"). Обоє разом ми сказали: "Так, ми присягли Україні!"

З нотатником в руці я підійшов до групи старшин. Один з них (мабуть, це був д-р Арльт), побачивши на моєму рукаві опаску "Звітодавець", сказав: "Але про це, звітодавче, не можна Вам писати!"

Прийшов останній день. Відступ через гори. Продовжувались обстріли тітовських літаків (хоч війна вже закінчилася). Перегони з большевиками — хто скоріше зайде чи заїде до "безпечної границі" альянтської зони. Різні, більші чи менші пригоди, аж до дня, коли в місцевості Поллінг в Баварії німці відокремилися від нас.

На закінчення полк. Баєрсдорф оплюгавив нас останніми словами, коли ми стояли на мокрій толоці під сторожею трьох американських танків, а пор. Любко Ортинський повинен був перекладати ці ганебні слова нашого "товариша по зброї" ...

Так закінчилася моя звітодавча епопея. Не можу вмістити усього на кількох сторінках, А написати те, що було тоді — теж годі було під німецькою цензурою ("А цього Вам, звітодавче, писати не можна!").

В американському полоні я не думав сидіти задовго. Їсти не було що. Ми збирали квасок і траву. Звідкись притаскали польову кухню, застрілили коня, варили зупу, били воші, і ... нудьгували. Одного дня я і мій друг Луцький (так як пішли разом до Дивізії в грудні 1943 р., так само разом "висмикнулися" з табору), і стали "цивілями" ...

За пару років в Мюнхені постало наше Братство. Ми почали видавати наші "Дивізійні Вісті" з Шипайлом, Горбачем, Конрадом (потім до нас приєднався Любко Ортинський, зробивши докторат в Австрії). Можна вже було писати. Вийшла книжка "Броди", і як казав Любко: "Треба розколисати дзвін". Коли я вже їхав до Америки, Любко на від'їзді сказав мені: "Ти вже є правдивим журналістом, і хіба письменником. Напиши про те, про що ти не міг писати перед тим. Напиши як це було насправду. Напиши, щоб "яму вирвало!" Так постала книжка "За Стрілецький Звичай". Не думаю, щоб тоді, в п'ятдесятих роках, в діяспорі вона "яму вирвала", але якусь діру в умах людей хіба таки зробила.

Тепер — книжка дісталася до Львова і один її примірник (один!) мандрує з рук-в-руки по моєму місту. До мене вже приходять листи від молодих людей "звідтіля". Ось уривок з одного: "Шкодную, що ми не мали змоги (я кажу — молодь) прочитати цього раніше. Насправду кажучи — це перша така книга про ці події, описані Вами. Та ж це — справжня наша історія, я складаю дяку Богові та Вам, що Ви таки зберегли її для нас і донесли її хоч би тільки до мене ... Що говорити, коли твір з української літератури на атестат зрілості ми писали по роману "Прапорноносці". А Ваша книга — це ж з душею написана історія для нас — таких же молодих, якими є Ваші герої ... Велика Вам дяка ..."

Може все таки слова Любка Ортинського справдяться, якщо навіть лише у кількох молодих серцях в Україні ця книжка "вирве яму". Але це вже, як каже Кіплінг, — зовсім інша історія.

Богдан Бора

ТИ ІДЕШ

Через Крути, Базар, через Броди —
Через трупи, пожари і кров
Простелилась дорога, народе,
Під залізом вояцьких підков.

І хоч знаєш — доба неласкава,
А роки — це багнетів стерня,
Ти ідеш — тобі ніч не цікава,
Бо ти сином райдужного дня.

Ти ідеш. І не сам ти з собою,
Побіч тебе нащадки й діди.
Їхній голос говорить з тобою,
Кожна думка з їх серця іде.

Ти ідеш. Кожна скиба для тебе
Зачаклована кров'ю скрижаль,
Скрізь вітає тебе синє небо
І напоєна славою даль.

Ти ідеш. Навіть з кулею в лобі
Ти співаєш про радість життя,
Бо безсмертя замкнулося в тобі,
Наче правда в Христові уста!

І Голгота тебе не лякає,
І безсиле для тебе "Разпни"...
Третій День недалеко. Світає.
Небосхил пахне щастям весни.

УСМІХ, НА ЯКИЙ ЧЕКАЄ ЛЬВІВ

Скільки разів перегортаю вже добре потріпаний річник пластового журналу "Дорога" за 1943 рік, зупиняюся на тому місці, де видніє світлина усміхнених, завітчаних наших "Передових", які визирають один зпоза другого з вікна залізничного вагону на Львівському дворці, в день виїзду першої хіба найбільшої групи добровольців до тодішньої новоствореної Дивізії "Галичина".

Чи це вікно було особливо щасливим — чи так доля хотіла — але майже всі так добре мені знані із спільного пластування друзі — залишилися живими після воєнної хуртовини і я мала нагоду часто зустрічатися з ними чи листуватися. Тільки невблаганний час не стоїть на місці і тому саме недавно цей, якого окуляри так виразно блищать з другого ряду знайомих облич у вікні — Роман Олесницький — "Ролес", як ми його називали, закінчив свою життєву мандрівку у далекій Австралії. Але Мирон, Сват і Богдан, ті із першого ряду тільки трохи змінилися просріблені часом — усмішка їх залишилася до сьогодні така сама.

Це, однак, не єдина знімка, що часто приковує мою увагу, збереглися інші, що так нагадують літо 1943 року і незабутні події, пов'язані з ним. Із пожовклих сторінок "Дороги" зринає вулиця Самбора — зовсім мені незнана — а по ній крокують стрункі лави куреня передових. Маршують, показуючи молоді, що вони ідуть на поклик Батьківщини до Дивізії, щоб втілити в життя зложену в Пласті присягу "вірності Богові та Україні".

І так це було з тодішніми пластунами, що не мали змоги відновити Пласт у його первісній подобі і тому пішли в ряди т. зв. Виховних Спільнот Української Молоді і там продовжували виховну пластову роботу серед української молоді в Галичині. Власне там зібралися знову усі давні пластові провідники і там творилися щораз нові групи, які, як і колись, мали назву "куренів", "гнізд" і "гуртків", відбувалися сходи з пластовою програмою і відповідні табори. Все було — лише без пластових одностроїв, відзнак і без пластової лілейки на грудях. Та всі вони мали її викарбовану у серці. Часом не так важливе, що бачать назовні — а те, що відчувається, там, на самому дні гарячого юнацького серця.

Курінь "Передових" став гордістю ВСУМ і гордістю пластових провідників — це були кращі з найкращих — молоді, дозрілі люди, що знали гру не лише в пластовій системі, але мусіли усвідомити собі, що їх чекає гра за життя.

Тому зовсім не дивно, що саме вони перші стали на поклик українських

політичних сил і згуртувались у молодечі лави зі зброєю у руках.

Скільки ідейних почуттів і відданости було в тих "Передових" — можуть засвідчити всі ті, що бачили їх тоді, в 1943 році, і з подивом дивились, як вони впевнено ішли у небезпеку, а можливо на смерть, немов на ще одну звичайну пластову гру. Більшість із них вирушила на військовий вишкіл просто з пластового, а радше ВСУМ табору у Пасічній, залишаючи за собою сум і збуджуючи заздрість молоденьких таборовиків, для яких вони були прикладом молодечого завзяття і радості.

Придивляюся уважно до світлини зі Самбора. Бачу ряди молодих хлопців і стараюся даремно відшукати на пожовклому папері обличчя так добре мені знані в тих роках — але ніяк не можу. Де вони усі? Скільки з них сьогодні ще живе і згадує події та переживання зперед пів віку? Скільки залишилося під Бродами, чи на Словаччині, а може на чужих кладовищах Італії, Німеччини, Англії та Америки?

Однак спогад про них залишився далі живий і тепер, у 50-річчя того пропам'ятного 1943 року, спливає все це з якоюсь виїмковою чіткістю, кличе незабутньою молодечою безжурністю і тим усміхом, що був так характеристичний для тих, кому велів пластовий закон бути "доброї гадки".

Останнього літа, саме у липні, коли вдалося стати знову по так довгому часі на самому крайчику хідника, біля Львівського університету, маючи перед собою так добре знаний колись "Єзуїтський город", мені здавалося, що знову

Від'їзд добровольців зі Львова на вишкіл. 18. VII. 43, Львів.

бачу цей пропам'ятний липневий день. Десь здалека немов зринула знайома музика, а невидимий натовп знов захитався в чеканні. Вкінці: "Ідуть!" Перед замкненими очами проходили військовим маршем рівні лави відїжджаючих добровольців. Тут і там усміхаються знайомі обличчя, але я і товаришки чекаємо з пахучими горошками в руках. Виглядаємо, аж доки серед маси звичайного вбрання майбутніх вояків засвітають добре знайомі зелені, полинялі від сонця однострої. "Наші ідуть!" — "Наші!" — кричимо і щось розсаджує серце, а хвиля захоплення огортає теплом. Горошки сипляться на "наших хлопців" — на наших передових, одні чіпляються до одностроїв, а інші стеляться їм під ноги. А з тих рядів лунає так добре нам усім знана пісня: "Не зломимо своїх присяг, веде нас гордо вільний стяг, до щастя слави і свободи..."

Все це повернулося спомином до мене на крайчику хідника — так, ніби це було вчора. І немов вчора пригадується, як увечорі вони, ці "передові" станули виструнченою лавою у малій привітливій залі, таки там недалеко від того краю хідника, але на вулиці Міцкевіча. Вони стояли, слухали слів провідника, що ще раз нагадував їм про нашу спільну улюблену пісню, про "дітей сонця і весни", і урочисту обіцянку не ламати своїх присяг, а ми припинали їм на груди медалики, щоб берегли їх в усіх небезпеках війни.

Довго того прощального вечора лунала весела пісня у малих кімнатах нашої домівки і котилася відлунням по нашому ще тоді Львові.

На другий день ми зустрілися ще раз при вагоні поїзда з добровольцями на львівській залізничній станції. Дивилися на голови, що вихилялися з вікон і намагалися ще багато сказати — але уста мовчали. Тільки усміх на наших обличчях прилип, немов маска, за якою багато сховалося. Востаннє наше традиційне "А щаслива вам до-ро-га і Скоб!" ще останній на бігу потиск руки і наші хлопці зникають з виду, коли вагон закручує із станції.

Який пустий видавався від тої хвилини Львів і який пустий він для мене до сьогодні. А наших "Передових" розвіяло по світу і не позбирати їх вже у рівні ряди.

Пів сторіччя проминуло від тих пропам'ятних львівських днів і того першого ентузіазму, що наповнював нас усіх у нашому місті надією, і тих, що пішли у ряди Дивізії, і тих, що залишилися, чекаючи на їх повернення та переживаючи усі вдачі і невдачі наших "дивізійників".

Нас усіх порозкидала доля з тими спогадами і тими ніколи не забутими пережиттями і надіями. Час навчив нас розуміти, що було добре, що зле і які емоціонально наївні були наші думки того далекого липневого дня.

Ми давно перестали вже чекати своїх передових, що пішли у воєнну хуртовину.

Але Львів далі чекає на своїх хлопців і на їхній веселий, молодечий сміх. Тепер він однак лишився лише між пожовклими сторінками журналу, що випадком долі зберігся, та у споминах тих, що пам'ятають... а ті, що відійшли, житимуть доти, доки жива буде пам'ять людей і міста Лева.

РУІНА...

Всім доблесним синам України — воjakам Першої Української Дивізії Української Повстанської Армії — нині живим і тим, що полягли чи не дочекались знаменного ювілею — у 50-річчя створення,

присвячую...

Пам'ятник воjakам Української Дивізії в с. Ясеніві біля Бродів. Відслонений в травні 1991 р.

Невідомо звідки оглушливо пролунали вибухи. Здригнулося небо, застогнала земля. Наче спалах велетенського смолоскипа, наче розтривожене жерло вулкана освітило пагорб, долину, найближче село і... вмить все стихло, завмерло, мов втонуло у прірві ночі, залишаючи по собі лише невиразне почуття туги та болю. Під покровою ночі чийсь підлі руки завершили свою брудну справу, затаврувавши ніч 18 червня 1991 року клеймом фанатичної ненависти, злоби та тупої люті...

Недаремно народилося це почуття, бо таки була причина — руїна. Руїна там, де встановили скромний обеліск — стрімку стелу в знак пам'яті поляглих оборонців, мужніх і одчайдушних синів України. Як пам'ять про страшне Брідське пекло у липні 44-го, про кожен клаптик рідної землі, за який була заплачена непомірно висока ціна життя. Власне пам'ятка, що знайшла своїх прихильників серед молодого покоління після майже півстолітнього несправедливого замовчування історичної правди. Ініціаторами спорудження пам'ятника усім поляглим у Другій світовій війні, виступили львівські студенти, на місці колишньої могили — знайдених тлінних останків невідомого воїна-дивізійника. Там, де в нерівному бою впало кілька тисяч кращих синів України.

Зараз настав цей час, коли молодим людям можливо довідатися про героїчне минуле своїх дідів, батьків. Вони жадібно припадають до бодай коротких, але правдивих переказів про ті величні і славетні часи. І те, що дивізійники — це також одна з яскравих сторінок боротьби організованого українського війська за власну державу, яка ще тільки розкривається і потребує детального вивчення, спонукало до спорудження цього пам'ятника.

На жаль, коротко судилося простояти йому під Ясенівським небом. Сьогодні він мертвим птахом простягся на горі Жбир. Уламки бетону, кахлів, металу розкидані по всій площі. Поряд — понівечена дивізійна відзнака, яку чиїсь натружені руки дбайливо обложили й завітчали, ніби на вічний сон. Хай спочивають хоч тепер, можливо, лише тепер настав для них спокій. Не можна приспати тільки пам'яті народної, так як стерти з неї все те, що зберегла в часи лихоліття, бо закарбована вона в серці — кров'ю, вогнем святим, любов'ю. Тому даремно надіялися люди, що зруйнувавши пам'ятник — зруйнують цей міст поколінь, знищать сторінку про історичну битву під Бродами. Вони взяли ще один гріх на свою окаянну душу, довівши безсилля своєї ситуації у час відродження України. Нікчемні, зрозумійте, час ночі минув для України. Скінчився й для вас час панування зла й насилля, коли ви могли творити свої сфабриковані справи. Народ розірвав комуністичні кайдани, а полум'яний дух поляглих за незалежність України додає сил на відбудову омріяного і жаданого. Зруйнувати можна лише матеріальне, духовне — не піддається понівеченню. Коли б усі ті, хто століттями відстоював волю України, зложили свою щирю любов і свої серця, у гору піднявся б найвищий у Всесвітіobelіск. Вони мріяли піднести свою державу, свою Україну до найвищих висот — до сонця свободи і світла волі. І через віки ми пам'ятаємо й свято збережемо пам'ять про всіх них незалежно, коли вони боролися за Батьківщину.

Якщо хтось спричинився до кривди або болю — не завжди й усвідомлює на скільки це болить. Але якщо ця кривда умисна? Можна лише уявити, яким болем озвалася в серцях дивізійників звістка про висаджений у повітря пам'ятник. Не до порівняння, але ніколи не забуду, як від пекучого жалю стислося моє, тоді ще дитяче серце, коли Львовом "пронеслася" чутка про насильну смерть молодого українського композитора Володимира Івасюка, а вночі, після похорону, була по-вандальському знищена його могила — спалена дощенту...

Я бачила сплюндровані стрілецькі могили вже в час перемін. І з розповіді — коли демонтували монумент Леніна — комуністичного Ірода — у фундаменті виявили надгробні плити та хрести. А чим мостили колишню вулицю Держинського у Львові після загарбання? — Тими ж хрестами й плитами зі скромних цвинтарних пам'яток наших громадян. Личаків, гора Маківка в Карпатах, гора Жбир у Гологорах, інші пам'ятні місця в українській землі — чи не один це почерк — повадка оскаженілого чи конаючого ката — плюндрувати, нищити, тривожити спокій тих, кому належить спочивати...

Мені чомусь принизливо жаль цю істоту в людській подобі, яка не виховала в собі почуття гідності чи власної думки на оточуючий світ, а є лише безмозкою машиною, яка вміє тільки нищити, ламати, руйнувати те, що створили не тільки чиїсь дбайливі руки, а, в першу чергу, — полум'яне серце. Ніде у світі нема чогось подібного — руйнувати могилу вояка. Це місце вважається святим і недоторканим. Чи повелися по-варварському мешканці Франції, Угорщини чи якої іншої держави з могилами німецьких вояків? Ніби й могли б — ті були окупантами, фашистами, посягли на їх волю і

незалежність, убивали їх громадян. Та людям притаманне почуття виrozumіння й співчуття — тому й впорядкована могила в кожному куточку Землі там, де спочиває вояк. В кожному, за винятком радянської займанщини. Там людське життя нічого не вартувало, тоді, що могила? Вони лише вмiли лицемірно-віддано покладати вінки до підніжжя "Невідомого вояка" та з фальшивим мовчанням вшановувати пам'ять поляглих.

Руїна пам'ятника дивізійникам, можливо, назавжди залишиться в теперішньому вигляді. Ні, не як покора чи розпука — як пам'ять про нелюдськість загарбників, що прикривалися гуманними лозунгами і перед світом виглядають покривдженими, що невдячні українці, прибалтійці чи інші народи колишнього СРСР відмовилися від їх братньої руки. Вони й надалі плетуть підступні тенета й плакають надії аби повернути все на старе. Але цю братню руку ми, українці, знаємо добре. Західньо-український журналіст, письменник Іван Шкварко (Шкварок) у своїй книзі-щоденнику описав, як по-звірячому знущалися більшовицькі бандити-"визволителі" над невинними українськими громадянами у 1939-41 роках в Львівських, Бібрських та інших тюремних казематах. За нелюдські муки, які перейшов письменник особисто, будучи калікою, з його уст зірвалося — "Проклинаю!" Так, їх є за що ненавидіти й

Руїна пам'ятника висадженого в повітря в червні 1991 р.

проклинати, але чи є доцільність плакати в собі почуття жалю. Жаль сковає нерви, відбирає сили, тримає у полоні думку. А перед нами ще боротьба за місце під Сонцем. Ні, не збройна, як в 40-кових, а важча — моральна, економічна і політична. Ми доведемо їм, що на своїй землі вмiємо пам'ятати про все, що нам дороге та берегти його навіть в руїні. Ми будемо пам'ятати про тисячі тих відважних "хлопців", яким, на жаль, не було багато до вибору, а лише зорганізовано йти у двобій...

...Зруйнований пам'ятник буде пам'яткою і для тих злочинців. Нехай не дає їм спокою ні на хвилину за скоєний злочин. Хай будять їх серед ночі вибухи втраченої совісті. Може повернеться. Хотілося б глянути у вічі цього зрадника. Знаю, окрім порожнечі нічого не побачила б у них. Однак би хотіла...

ВОЯЦЬКЕ СЕРЦЕ

Я не можу думати про нього без зворушення. Я взагалі не можу думати про вояка мого покоління без зворушення. Це про кожного зокрема і про усіх разом, що були вояками, підстаршинами і старшинами Першої Української Дивізії Української Національної Армії. Що були моїми ровесниками, товаришами, друзями і приятелями.

Були? Краще сказати: є і будуть. Неважне, яким родом, якою рангою, якими прикметами і якими заслугами цей вояк позначається. Важним і важливим є його вояцьке серце. Це бо воно наказало йому вчинити те, що він вчинив: взяти зброю в руки і стати українським вояком. Не холодні міркування і не калькуляції. Бо якщо б навіть вони і були, то їхнє спільне ім'я було — велике ризико. Згідно з народньою мудрістю — або пан, або пропав. А зрештою — чи у такий час, як тоді, у такий страшенно непевний час, запальні і враз вразливі серця ідуть за якимнебудь покликом, ніж власним?

Це нехитре вояцьке серце треба возвеличати. Якраз тепер, коли так мало ваги придається тим справам, без яких людське життя стає беззмстовим, — справам чуття. Або скажімо — зрозуміння. Вони ж бо зі собою переплітаються. Хто любить, той і розуміє. І навпаки.

Оспівати б у пісні те вояцьке серце. За його молодечий порив, який завів його у військові лави. Бо подумайте: яку б мав вартість той нарід, який неспроможний видати із себе відважних і боездатних? Чи не було б сором усім, що до цього народу зараховуються, признати себе кволими, нездібними до чину...

Оспівати б треба оте вояцьке серце, яке пішло тоді у страхітливі роки з надією здобуття волі. Це була жертва. Найбільша, яку людина може принести своєму народові. І оте вояцьке серце її принесло.

Воно, оте серце, не питало про ніщо. Не питало чи виживе, чи може спочине десь — у своїй чи чужій землі — невідоме і неоплакане. А вже найменше питало про вдячність. Бо часто тим, яким дається жертву, легко її прийняти. Що гірше — за дар серця платять інколи і невдячністю. О, так, зазнало воно чимало невдячності, оте нехитре вояцьке серце! І то тоді, коли дрібки тепла, дрібки зрозуміння і сердечности було найбільше потрібно. Тоді — дехто — оте вояцьке серце — засудив. Шпигнув його так, що повік могло б боліти...

Та не було б воно справжнім вояцьким серцем, якщо не простило б воно оцього удару давніх болючих років і не забуло про нехить — ненависть до своїх людей. Воно забуло і — простило їм оте звичайне вояцьке серце. А

прощати тим, які нас скривдили — це шляхетність. Це дуже висока форма шляхетності.

За всі труди і всі терпіння, за всю муку і всю гіркість вояцької долі, яку це серце так мужньо перенесло, хочеться заспівати йому пісню. Щоб задзвеніла у ній гордість, що ми мали і маємо вояків Української Дивізії Української Національної Армії. Щоб задзвеніла у ній радість про те, що у найгірший час ми не склонили по-рабськи голів, але піднесли їх вгору чолами наших вояків. Що ми ще раз спробували стати вільними. Що ми ще раз виявили найціннішу прикмету людини: чесну відвагу.

Хай прославлене буде вояцьке серце. Серце брата, приятеля, товариша і незнайомого дивізійника. Оте бадьоре, життєрадісне серце. Мужнє і витривале. Терпеливе і геройське. Щире, добре, шляхетне.

Чим ми, яких воно колись захищало і за яких боролось, можемо йому віддячитися?

Малим і разом з тим великим: щирою любов'ю нашого серця.

Василь Де-ву

БРІДСЬКА ЕЛЕГІЯ

Болота... Болота... Скрізь могила одна.

Куди ступиш — то гріб, гробом кожний окіп, гробом кожний ручай...

Де ж це так?!...

Не питай... Гробом села, городи...

Гріб на гробі... це БРОДИ.

З Гути чайка летить і квилить, все квилить,

Серце нені в одчаю, бо в окопі конає із раненим стрільцем

Чаєнятко мале —

в крові сонця доходить

Проклинаючи БРОДИ.

Мамо, сина не жди, під Пеняки піди.

Здави сльози в душі, не порушуй тиші, хай Твій син кріпко спить

Про майбутні хай снить

Юних Львів легіони,

Що ПРИЙДУТЬ ще під БРОДИ!...

Бідні Ви Матері, від зорі до зорі

Із судьбою змагались — чаєняток ховали... Аж шуліка примчав,

На гніздо чайки впав...

І в нерівному бою

БРОДИ вмилися Кров'ю.

Спить, БРАТИ, сном благим.

Автоматом сталінним

плюнемо в очі катам,

Бо присягу ми ВАМ

в ніч пекольну склали:

Стати кріпше скали

І крізь бурі—негоди

ЗНОВ ПРОБИТИСЬ ПІД БРОДИ...

ЗГАДУЮЧИ КОСТИКА МИСЕВИЧА...

ПРОЩАННЯ ДО ДИВІЗІЇ

1943-ій рік. Вчасною весною на залізничній станції в Чорткові кілька гімназисток прощали братів і товаришів до Дивізії — Славка Грицину, Ігора Пітушевського, Костика Мисевича і ще других... Прощали наче на кількадечну прогулянку, в своїй молодечій наївності, не здаючи собі справи з поважного рішення їхніх сімнадцятилітніх братів — товаришів.

Та не так спринимали цей молодечий вояцький запал хлопців їхні матері. Серцем відчували, що не на кількаденні вакації їдуть вони, що це розлука на війну... може на завжди...

І як краялось серце, коли вже на Словаччині мати Костика одержала листа від генерала Фрайтага з гратуляціями, що її син боровся за "найновіший лад Європи". Як було розуміти цього листа? Чи означало це, що її син загинув за той "лад Європи"? Відкидала сумнів з душі навіть тоді, коли треба було покидати Європу, бо що, як Костик буде нас шукати? І вже в новому світі, хоч рік за роком минав, надія не гасла. І одного дня серця сповнилися безмежною радістю — Костик живе! Далеко за Уралом, але живе! — десятинами дорогами прийшла вістка. Ми з мамою передавали передачі, раділи, не знаючи, які то були роки, що ділили нас від весни 1944 року аж до 1986-го, коли Костик приїхав до Америки, щоб зробити протезу для втраченої ноги. Не було вже в живих мами, Боже Провидіння заощадило їй болю страшної дійсности — каліцтва улюбленого сина.

НАЗДОГІН ВТРАЧЕНОМУ

Вдома день Костика мав майже військовий порядок. Вставав досхід сонця, казав: "Мушу щось робити," — і брався до якоїсь роботи. А руки в нього були "золоті", до чого взявся — виходило чудо, направляв, майстрував, творив. Так до обіду. А після обіду читав, все, що не було дозволене там. "Біблію" і "Святе Письмо" студіював докладнісінько, і все пам'ятав, бо пам'ять мав подиву гідну. А потім — "Доктор Живаго", Шевченка — всі томи, і всі можливі еміграційні видання й газети. А вечорами слухав київське радіо і музику, тільки клясичну. Робив собі копії концертів, але ходити на концерти не хотів, хіба на Ларисині. Вечорами я приходила до його кімнати, сідала на його ліжко і він розказував про роки нашої розлуки.

БІЙ ПІД БРОДАМИ

Розказував: Після вишколу санітарів в Нойгаммері, Костик з Дивізією опинився під Бродами. Змальовував неймовірну картину бою. Атака, довкруги трупи. Його ранено в ногу. Стріляли живих і вже неживих дивізійників. Щоб не скривавитися від рани, він вечором виліз з-під трупів і доліз до потоку замочити ногу в зимній воді. Знепритомнів. Коли збудився, світив ясний місяць, було тихо, нікого не було близько, всі відступили. І знову знепритомнів. Збудило його сонце, що яскраво світило в очі крізь гілля дерев. Недалеко, на горбку стояв червоноармійський старшина, який до нього зближувався. Ляк застиг в горлі: "Оце буде мені кінець!" — подумав, — "Треба вдавати мертвого". Старшина підійшов до нього, порухав, подивився в обличчя і сказав: "Десь тут є і мій син такий. Вставай!" Коли ж побачив, що Костик важко ранений, взяв його на плечі і поніс до найближчої хати. Перелякана жінка відчинила двері, а той сказав їй: "Заховай його, лікуй і пильнуй, як свого сина. Я прийду за якийсь час. Стережись! Як не впильнуєш, то розстріляю!"

Жінка відвезла його, як свого сина, що був ранений в перестрілці, до лікарні. Там були й інші дивізійники, з яких ніхто не вижив, бо їх там же порозстрілювали.

ВРЯТУВАЛИ ЖИТТЯ

По кількох днях селяни взяли Костика і, захованого на горищі, лікували кілька тижнів, до часу, поки повстанці дали знати, що міліція шукає захованого СС-а. Значить, треба було втікати. На щастя, рана пригоїлася і господар допоміг Костикові дістатися до станції. Дорога послалася до Львова, де, здавалося, буде безпечно. Та не зовсім. Хоча вдалося одержати працю бухгалтера на кілька місяців та мешкання в доброї жінки, небезпека чигала на нього — добрий знайомий доніс на приятеля-дивізійника. А тоді арешт і суд в Києві. Суддя, мабуть, був людиною милосердною, бо сказав: "Ну, сину, за зраду батьківщини дістанеш 10 років". І шлях послався на схід. Була сильна зима, а в Костика легкий плащ. В нещасті сильної простуди й гарячки, щастя було в тому, що на одній станції за Уралом, його й ще кількох хворих висадили й повезли до найближчого колгоспного господарства. Як видужав, працював в таборі праці. Тому, що гарно грав на гітарі, дістався до столяра робити меблі для генераліції і задля цього й життя було легше. Там перебув 10 років, аж до несподіваної амністії Хрущова. Сам не вірив в несподіване щастя. За поміччю добрих людей вдалося поселитися в Криму, клімат якого був конечний для хворої на остеомеліт ноги. Рана з-під Бродів ніколи не загоїлася.

КРИМСЬКІ ГОРИ

Костика завжди приманювали гори, то ж щиро полюбив Кримські гори. Вони тягли його до себе, і знав він в них кожну стежину, а теж і кожну

лікувальну травичку і квітку. Лікував ними, хто просив його допомогти, і про це знала ціла околиця. А коли приїхав до нас, то вчив мене, яка хоптиця на що допомагає, і навіть пересаджував їх у вазонки.

У нього було вражливе на красу, предобре серце. Любив природу й дбав про неї як міг, і знав, як її охороняти. Любив квіти і вчасною весною йшов в гори збирати перші проліски, які продавав в курортному місті, а навіть возив в Київ. Його добре серце знали всі сусіди у Фрунзенському, з якими ділився кожною посилкою від мами. Його доброту й використовували. А називав тих сусідів Костик — мої діти, і сходилися тоді вони на "свято" з Америки. Як тільки приїхав на відвідини, то писав їм привіти — карточки зі статуєю Свободи, а перед відїздом додому закупив сорочечки з візерунками — всім дітям з подвір'я перед будинком, в якому жив у Фрунзенському.

В АМЕРИКУ НА ЛІКУВАННЯ

Хвору ногу лікарі радили ампутувати, але Костик і слухати про це не хотів, — краще не жити. Як тоді ходити в гори? — казав. Але на грані втрати життя (гангрена) погодився на драстичну операцію. Ному ампутували аж до бедра. Приходив до здоров'я поволі, бо аж сім місяців в лікарні. А в дійсності врятувала його життя його Ніна, яка безмежно його любила, розуміла його химерну вдачу та по-геройськи боролася за його життя.

Знаючи відсталу советську медичну реабілітацію, порішено, щоб Костик поїхав в Америку для виготовлення протезу.

Костик Мисевич одержує відзначення від побратима дивізійника, 1987 р.

ЗУСТРІЧ З ПОБРАТИМАМИ

Перебуваючи в Америці в 1986 році, Костикові не було доцільно публічно афішуватися тим, що належав до Дивізії, бо ж він мусів повертатися в

Україну. А всі ці довгі роки він скривався з тим навіть перед рідними дітьми. Тому й зустрічі з Побратимами та й їхню допомогу треба було влаштувати без зайвого розголосу. Їхній дружній жест — частинне покриття коштів протези було скоріше символічного, ніж практичного порядку. Костик прийняв його як вияв їхнього розуміння його долі й неволі, зумовленої приналежністю до Дивізії. Благородний акт і щирість друзів-дивізійників, які приходили на відвідини, мали для Костика особливе значення. Це вперше, за довгі роки переслідувань, він зустрів друзів зі спільними переживаннями, зі спільною мовою.

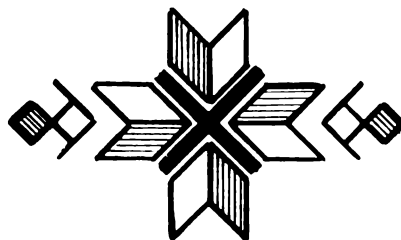
Теж грамоту від Управи Дивізії і відзнаку участі в бою під Бродами він прийняв з гордістю.

МРІЯ ХАТИНКИ БІЛЯ ПІДНІЖЖЯ КРИМСЬКИХ ГІР

Після втрати ноги Костикові дуже бракувало його мандрів в гори. Тоді й зродилася в ньому мрія придбати в підніжжі Кримських гір малу хатинку, яких багато стояло пустими після виселення кримських татар. З цією мрією прилетів до Америки: вдруге, щоб самому, працею своїх рук заробити на хатинку. Він був дуже амбітний, і вдача не давала йому сидіти бездарно. Ще в Криму почав різьбити палички, які думав продавати в Америці. Так він тут почав своє "підприємство", на що був дуже гордий. Завзято кілька годин в день різьбив чудові палички зі штудерними головками левів, і яких вирізьбив сотню.

Тимчасом обставини в Советському Союзі почали змінюватися і його тягло додому купувати хатинку. З тим він і поїхав. Та не так склалося, як він сподівався, бо заки встиг купити хатинку, новий закон заборонив продаж тих опущених татарських садіб. Це було велике розчарування. Почався занепад Советського Союзу, про що Костик часто в листах коментував, передбачував кінець імперії і відродження України. На жаль, не діждався, бо місяць перед референдумом, в листопаді 1991 року на 67-му році життя відійшов у вічність. На стіні кімнати, де гостював, залишилася грамота за геройство і дивізійний дарунок — віднака Броди від Побратимів.

На горбі, звідки видно Чорне море і улюблені Кримські гори, виросла могилка, яка жде дивізійного хреста.

ВІД ПІДЛИССЯ ДО ПІДМОСКОВ'Я (Спомини підстаршини Дивізії "Галичина")

*Підлисецька горо біла!
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно,
що трохи не плачу.*

М. Шашкевич

Ось там, біля Шашкевичевого "колодязя студененького, де дуб воду тягне", проминула остання ніч нашої чоти зв'язківців 14-го дивізіону зенітної артилерії. Було це, мабуть, 20-го липня 1944 р. (Можливо, помиляюсь на один день). Ми знали, що вже оточені, але всі вермахтівці говорили, що є ще "люке", тобто "хвірточка", через яку можна відступити чи пробитись на Захід.

Вранці колоною авт ми вирушили у напрямі на південь через Білий Камінь. Дорога була суцільним вужем авт, які помалу просувалися вперед, часто зупиняючись. З труднощами вдалось нам минути село, міст через Буг, і саме тоді не було ніякої можливості. Зліва від нас простягалось якесь пасовисько, ми почали копати ямки-сховища від осколків бомб. Я наказав воякам робити те ж, але наказу не спішилися виконувати. Деморалізувало передовсім повне панування у повітрі советської авіації. Ні одного німецького бойового літака. У наших зенітних гарматах зовсім вичерпалася амуніція. Зі сходу низько з-понад ліска появляються штурмовики ІЛ-2, прозвані "чорна смерть". Хвиля за хвилею по три, по дев'ять. Несподівано хтось знаходить обойму, кілька набоїв до гармати 3,7. Уша (десятник) Фіялка спішно заряджає. Із-за лісу саме з'являється наступна трійка ворожих штурмовиків. Коротка серія і ведучий ІЛ-2 "зарив носом" у землю, пілоти не встигли вискочити. Добра робота, та це останні постріли наших зеніток. З'явився німецький транспортний літак, дещо скинув, та набоїв для зеніток там не було.

Нема коли думати: знову "вискакує" з-за лісу на незначній висоті дев'ять штурмовиків. Кілька секунд вирішує все. Вискакую в недокопану ямку якогось вермахтівця, який відійшов, він уже не встигне. Ямка така, що моя голова стирчить над поверхнею землі. Глянув вгору, а там — ціла зграя невеликих чорних (на фоні неба) бомб. Це виглядало, немов сотні круків летять над головою. Втискаюся як можна в яму так, що над землею зостається лише частина голови, захищена сталевим шоломом. Десятки вибухів детонують скинені бомби. По декількох секундах тиші висуваюсь. Те, що побачив, описати тяжко. Один воїн ще живий і навіть стоїть, а з голови сильно тече кров. Інший — повзас ранений під автом, третій лежить животом до землі, а зверху розірвані штани і велика кривава рана, м'ясо видно. Це мій Флінта-

Розбита більшовицька гармата. Липень 1944 р., бій під Бродами.

гімназист. Нарахував біля себе 12 важко ранених. Шофер мого спеціального авта, на якому був змонтований радіопередавач (100-ват зендер), зостався живим і здоровим. Але чим їхати? Авто побите кулями і осколками, як решето. Треба залишати його, бо чекати тут наступної атаки немає сенсу. Скоріше з того чортового місця!

Серед моїх хлопців є селяни. Хапаємо покинуту вермахтівську фіру і ідемо скоріше вбік від "забитого" автами шляху, де їх буквально розсікають штурмовики. Добираємось до села (як згодом з'ясувалось) Белзець. Військові частини вже не існують. Вояки різних дивізій і відділів снують групами в пошуках їжі. Ввечері сотн. Паліїв збирає на майдані всіх, хто ще може воювати. Наспих формуються відділи, однак якимось механічно, на мою думку, неправильно. Треба було збирати у рої і чоти тих, які знаються між собою, і тому будуть триматися разом. Завдання: вночі пробитись на південь до горбів Подільської височини.

Темно. Вояків призначеного мені рою я не знаю, вони мене також. Лінія посувається у напрямі Скваряви. Обстріляна в темноті, втративши кількох ранених, завертається. Зв'язку ніякого. Раненько, зі сходом сонця всюди чути "густу" стрілянину, в кітлі закипіло. Біжимо в напрямі Княжого через річку, де нахилившись, як коні, хлещемо воду. На краю села вбиті советські солдати, знищений танк Т-34. Бігом, бігом через поле, а нас обстрілюють з гранатомета. Нарешті опинились у молодому ліску, що перед залізничною колією Золочів-Красне. У ньому вже є сотня-дві вояків, переважно вермахтівців, серед яких генерал. Однак командує оберфельдфебель. Відчувається: досвідчений вояка — всі його слухають. Підходить до мене, пояснює. Вночі будемо пробиватись на південь через залізничну колію, біля насипу якої вже лежить схована розстрільна. Далі буде найтрудніше: треба пробитись через шосе, що сто-двіста метрів за колією. Воно "обсажене" сильно советськими частинами, у яких скоростріли, танки та бронемашини, що безперервно

снують по шосе. Атакувати будемо вночі. Шанси? 50 на 50, половина проб'ється, а половина поляже на полі бою вбитими чи раненими. Питається, чи підемо з ними, я, зрозуміло, годжуся. Веде мене до краю лісу, уточнює ситуацію. Чекаємо, треба відпочити перед ніччю. Не довго триває цей "відпочинок". Зліва, від шосе два танки явно пішли на обхід нашого ліска зі сходу. Зустріти їх гідно нема чим. Мусимо піти на захід, здовж колії, щоб не замкнули нас у тім ліску. На його західнім краю стоїть одна "штурмгешіца". Питаємо, чи має набої. Має трохи, "обіцяє" підтримати. Пішли розстрільною. З висоти зліва зустрів нас шквальний скорострільний вогонь, а ми на рівнині, як на пательні. Ніде сховатись, падають ранені. Виручає "штурмгешіца": один постріл з гармати — і з місця, з якого бив скоростріл, лиш дим пішов. Кинулись вперед, але... нам на зустріч рушила група ворожих танків, що стояли спереду замасковані снопами пшениці. Вони їхали лавою на нас, безперервно стріляючи з кулеметів. Це кінець. Нав'язати бій у нас немає шансів. Смерть або полон — третього не було.

Тут повинен відступити від опису. Два дні перед тим зі мною говорив наш булавний Стрихарський, старший від мене десь на 30 років професіональний підстаршина польської армії. Тоді мені було лише 21, і він знав мій юнацький запал, моє завзяття і рішучість.

— Знаєш, Богдане, що ми оточені?

— Мабуть.

— А що зробиш у безвихідній ситуації... Не заперечуй, такі бувають.

— Застрілюсь!

— Ось тому і говорю з тобою. Я старий вояка, воював уже в 1939-му. Так діють зелені фанатики. Маєш битись чесно, як воїн, та коли побачиш, що вже не зможеш вбити ні одного ворога, коли зовсім безвихідна ситуація, то не вбивай себе. Не виконуй за ворога цю роботу. Бог не дав права нікому себе вбивати. Життя для Батьківщини більш потрібне, ніж така нерозважна смерть. У цю критичну для тебе хвилину Батьківщина може отримати або-або... або ще одного трупа у своїй землі, або зберегти ще одного воїна для дальшої боротьби. Програна битва ще не програна війна і не кінець боротьби за волю народу, що потребує живих воїнів. Чи витримаєш це все; а може і ще страшніше? Мусиш!

Ти ж воїн, і нести свій обов'язок ти повинен аж до кінця, до досягнення нашої цілі, якій присягнув, чи до смерті від ворожої кулі.

Правду сказати, я тоді і не подумав, що через кілька днів опинюсь у такій ситуації. Та покиньмо ці роздуми...

... Ось сунуть на нас танки. Один — прямо на мене, безперервно стріляючи зі скорострілів по нашій лежачій розстрільній. Лежу нерухомо, смерть кладе свої покоси. Бог, однак, зберіг. Дивом не зачепила лукава куля, пройшла мимо. За танком біжить солдат з наганом спрямованим на мене, і щось кричить немилосердно. Згадавсь Стрихарський. Шансів я уже не маю, а цей біжить і кричить-кричить, як навіжений, намагаюсь зрозуміти...

— У... є...!? У... єсь?! У... єсь?! — зупиняється два метри від мене і вже виразно:

— Вставай! Ур єсть?

Нарешті я зрозумів. Йому потрібен годинник (ур — по-німецькому годинник). Кажу, що є і починаю діставати свого кишенькового "ДОКСА". Підскажує і шарпає, розірвавши ланцюжок. Скоро ховає, щоб інші не побачили його "трофея".

— Что в кармане?

Виймаю документи, лист і знимку своєї дівчини.

— Вибрось ето!

Спасибі йому, він знав, скільки допитів мене чекає і ці папери будуть мені на шкоду. Очевидно по-своєму добра мені бажав. Невже українець? Баньку консерви і кусень хліба сказав залишити, та потім інші відібрали все, що було, навіть гребінчик і порожнє пуделко від крему. "Прігодітса!"

Збирають по полю живих і відводять у рів біля залізниці, там уже більше таких, як я. Стоїть високий худий майор (як потім зрозумів я, це — командир танкового батальйона чи полка, що захопив нас у полон). Тих, хто підходить, питає, скільки ще танків у котлі. Ніхто не знає. Відводять двох німців у чорних комбінезонах. Питає їх — вони не розуміють.

— Спросі їх, — каже мені.

Так я стаю перекладачем. Мені дивне це його випитування, бо я на власні очі бачив, як кілька днів тому вночі вивели колону німецьких танків на Захід, і не по шосе, щоб ніхто не бачив. Одначе на його вимогу всіх питаю. Врешті звертається до сидячих, кожного питає:

— Кто ти?

Як нема відповіді, каже мені питати по-німецькому. Трапився один зі щуплим смагливим обличчям, який ніяк не відповідав.

— Ах ти сука, я уже віжу кто ти! Из-за таких, как ти, ми до сіх пор воюєм, а то давно б билі в Берліне!

Полонений сидів у мундирі вермахту, нахиливши голову. На вигляд, мабуть, туркмен, чи хтось такий.

— Раздевайсь! — це майор.

Підходить з прутиком затовшки малого пальця і з цілої сили б'є по голих плечах. Удари сильні. Після кожного на плечах вискакує синій пруг. Спочатку "кладає" рівні рядки поздовж, а потім так само поперек спини. Виходять з тих синіх "ковбас" такі своєрідні, немов нарисовані ґрати. Дивна точність ударів — натренований? Потім поглядом показує одному зі своїх солдатів, і той випускає по полоненому чергу з "пепеша". З кількох точок грудей пливе кров, але серце, очевидно, не порушене — нещасний сидить далі і харчить. З уст — бульками слина з кров'ю. Враз починається якась суперечка між двома советськими солдатами, які стояли поруч. Один з них виймає кишенькового ножа і хоче простріленому обрізати вуха та ще дещо, а другий тримає його за руки і не дає, не допускає. Інші мовчать, не реагують. Обидва вперті і не поступаються. Врешті майор показує сержантові на жертву. Той підходить і зблизька стріляє полоненому прямо в ухо. Агонія скінчилась.

Трудно вижити полоненому. Нема тут місця описувати подібні сцени їх розстрілів. Один з офіцерів наказав вісьмом нашим полоненим роздягтись до

пояса і стати в шеренгу. Підходив до кожного, приставляв пістолет до грудей проти серця і... натискав курок. Кожен падав, як сніп, не видавши ні слова ні зойку. Видно це також був випробуваний ним спосіб. Очевидцем цього був побратим Корнель Чортик з містечка Товсте Заліщицького району. Що ж, у звірствах більшовики були винахідливі і в цьому потім ми не раз переконувалися.

Відносно "мого" майора, то його найбільше цікавили танки, а описане знущання — це так собі "між іншим". Боротьба за виживання вимагає не розгублюватись і я, згадавши, що на мені маскувальний одяг, та ще й з відзнаками, використав нагоду його позбутись. Цей одяг міг коштувати мені життя. Я спитав, чи можу взяти суконну (вермахтівську!) блюзку вбитого, бо ночі холодні.

— Возьмі.

Мабуть, і тут була Божа поміч. Скоро скидаю свій "тарн'як" у корчі і надягаю вермахтівську блюзку. Носив я її ще три роки у таборі.

Коли зібрали понад півсотні полонених, повели нас у найближче село Ляцьке. Всі советські солдати, яких зустрічали, обшукували нас і забирали все. Таких обшуків, вірте чи ні, було кілька десятків(!). Кишені були порожні давно, але всі зустрічні знову "шарили". Завели нас врешті на подвір'я якогось дво- чи триповерхового будинку, обгородженого муром. Виглядало це на якийсь ще незаселений монастир, чи щось подібне — кімнати зовсім порожні. На подвір'ї напіввисохла криниця. Всі б'ються, щоб здобути хоч горнятко води. Їсти не дають. На ніч усіх загнали в будинок. Коли вже добре стемніло, десь близько почалась густа стрілянина. В дверях охоронець наказав нікому не рухатись.

— Підніметься один, усіх переб'ю з автомата! Відчувалось, що бій іде незвичайно завзятий з обох сторін. Тільки тепер мені зрозуміло, що це проривались наші частини повз село Ляцьке на південь. Вони і не знали, що поруч в будинку є яких 3-5 сотень полонених. Охорона ледь витримувала: матюкались, кляли і зовсім мало бракувало, щоб їх вибили звідси, та хто це знав? Так пройшли мимо нас з тяжким боєм серед темної ночі на Ляшки і Гологори наші побратими. Тієї ночі ми не знали одні про одних, а шкода — могла іншою бути наша дальша доля.

Два дні нам зовсім нічого не давали їсти. Зате приїхав офіцер "смершу", тобто НКВД при армії. Наказав усіх вишикувати і виступити вперед, хто має середню освіту (гімназію), а також усім львів'янам. Таких набралось біля двох десятків, а інших сказав відпустити. Охорона відвела нас дещо вбік між якісь невисокі корчики на подвір'ї. Там приліг не землю цей "смерш" з "випашеним" і старанно виголеним обличчям. Мундир у нього — з добротного американського матеріалу, без будь-яких відзнак, але вся наша охорона тряслась перед ним.

Посилали до нього по одному. Розмова коротка: прізвище, ім'я, освіта, яка родина, в яких колах знайомства і т. п. Зрозумівши, що не вигідно признаватись до інтелігенції, я сказав:

— З напівінтелігенції.

— Саме з таких шпівнів вербують, — вiдповiв вiн по-українському.

Ось що я тобі, Богдане, пропоную. День-два — і німці Львів покинуть. Там зостанеться сітка наших ворогів. Ти увійдеш з ними "в контакт" і будеш працювати для нас, а після виконання завдання отримаєш паспорт на прізвище, яке вибереш собі, і роботу, яку захочеш (якщо вона тобі під силу) у будь-якому місті СРСР.

— Мене ж знають у Львові і просто вб'ють, — пробував я схитрити, щоб прямо не відмовити.

— Того не бійся. Тебе будуть добре охороняти. Іди і через 3 хвилини дай відповідь.

Мене відвели вбік, а він — уже другого "обробляє". Незадовго покликав знов.

— Ну как?

— Знаєте...

— Так або ні! — обірвав мене.

— Ні!

— Ну іди і подихай по лагерьх!

Мене відпустили. Як я зауважив, то лише один погодився, що видно було по його поведінці. Того забрали кудись від нас. Хто це був — не знаю.

Ішов третій, а в кого і четвертий день без їжі. Це вже не жарт. На подвір'ї стояв товстий військовий кiнь з перебитою ногою. Охоронці відмовлялись його застрелити (для нас голодних). Врешті рішилися — у людей очі "світяться". Знайшли десь великий казан, вбили того коня, порубали на кусні м'ясо. Знайшовся і кухар серед нас, рудий-рудий — аж червоний — грузин Міша з Вермахту. Він зварив ту конину без ... солі, не було де її взяти. Він і видавав нам порції. Я зумів захопити добрий кусень (більший, ніж кілограм) і це врятувало мене. Треба було ще мати силу волі і обережність, щоб не з'їсти забагато. Це ж на порожній шлунок сама конина несолона!

Заїхав "вілліс", і якийсь офіцер наказав вишикувати всіх на подвір'ї. Почали ділити нас на три категорії: німці, "западнікі", советськіє. Німців загнали до будинку. З нами почалась розмова — офіцер був говіркий. Усіх давніх советських назвав ізменніками, а про нас сказав "іщо посмотрім". Росіяни питали, чому така різниця.

— Ви служілі в Советской Армії, присягу прiнімали і зламали її, отже десятка вам світиться, а "западнікі" — ще не зовсім наші, вони ще несвідомі, у пошуках: "риба шукає, де глибше, а чоловік — де ліпше". Це був, без сумніву, чоловік з юридичними знаннями і уповноважений ділити нас на "категорії". Як тепер розумію, це він нас, дивізіяників, направив у слідчі лягри т. зв. "Проверочно-фільтраціонніє лагерьа (ПФЛ) НКВД СССР".

Спочатку повели нашу групу до Бродів. Це біля 40 кілометрів. Для голодних, виснажених (дехто ледь міг йти) дорога дуже тяжка. Сонце пекло нестерпно. Люди мліли, харчів не дають і навіть не дозволяють при переході через село прийняти хоч хліб від селянок. При спробі закинути хлібину до колони — постріли охоронців. Перехід цей коштував нам кількох вбитих. У Бродах відвели нас до входу якогось табору за дротами, але там нас не

прийняли — переповнення. Тут, біля воріт, переночували і знову — до Золочева "дорогою мук", бо ті люди просто на ногах не стояли. Слабші брались під руки по три-чотири чоловіка і так йшли. Темп просування черепашачий. Довго описувати всі подробиці та й не все запам'яталось. Всього в тих походах було чотири ночівлі.

На одній зупинці якийсь сержант советської армії стягнув з мене чоботи, а мені кинув свої зовсім подерті "керзяки".

— На, — сказав, — носі отечественні.

Взувати їх було без сенсу, настільки дрянні вони, але я взяв під пахву і поніс. Подумав: буде осінь, зима, холод, а вони — великі. Можна буде ноги обмотати шматами, натягнути оті "отечественні" і зав'язати дротом — вже бачив, як рятувались колись інші полонені. Згадаю кілька цікавіших сцен з тої дороги, які запам'ятались. Ведуть нас через ліс гостинцем під гору, а назустріч — типова галицька фіра. На переднім сидженні — фірман з батогом, а на заднім — "пан", тобто якийсь одягнений по-міському старший чоловік.

— Пррр..., — зупиняє, і до наших охоронців рішуче так:

— Товаріщ, куди ти їх ведеш? Це ж есесівці — їх пострелять треба!

Ніхто нічого не відповів, і здивований та розчарований "наш" комуніст поїхав далі. Мені запам'яталась реакція сержанта — нашого конвоїра. Ні слова не сказав, але на обличчі виразно можна було "прочитати" презирство, а може і ненависть до того зустрічного місцевого цивільного начальника. Люди є всякі...

В іншому місці зупинились на відпочинок на якійсь придорожній луці. Неподалік під лісом стояла військова колона. Від неї до нас прибігло кількох солдат, а з ними молодший офіцер. Ми, голодні і вимучені до божевілля. Обшукувати нас немає сенсу, давно все забрано, але...

— Ребята, може хто має щось обміняти на хліб? Може часи (годинник) є?

У наших шлунках аж пече, ноги спухли, хліб — це врятоване життя. Хтось таки зумів переховати годинник та боїться признатись. Врешті, один з його друзів каже, що є "часи", але давайте буханку хліба.

— Давай подивимось, — торгуються, а наші вагаються. Врешті офіцер при сержантові нашої охорони урочисто заявляє:

— Вот тебе слово честі советського офіцера, что сейчас принесу буханку хлеба!

Повірили, дали, і вони побігли до своєї недалекої стоянки. Охорона терпеливо чекає. Проходить п'ять хвилин, десять, п'ятнадцять... Обдурили. Сержант сам не вірить. Слово ж честі советського офіцера дано! Ще чекає... Сумнівів вже не було у нікого, що значить та "честь советського офіцера". Простим советським солдатам стидно, що помітно по їх обличчях.

— Шагом марш! — поплелись далі.

Добрались до Золочева, де завели нас на стадіон і "садись" на футбольному полі.

— Зараз їсти принесуть, — оголосив якийсь з місцевої комендатури.

Чекаємо, а по краях, де стоять охоронці, — солдати советської армії, починаються розмови. Співрозмовниками перед усім є "земляки" зі Сходу.

Це переважно такі, хто потрапив до німецького полону в 1941-му році. Найбільше питань про теперішнє життя в СРСР. Відповідь коротка: тепер усе для війни. Це є важливіше, основне для всіх.

— Що з нами буде?

Відповідь коротка і очевидно вже не раз висловлювана. Хай тут вибачать мені читачі, що наведу дослівно, але при заміні слів пропадає весь "аромат" відповіді "общепонятним язиком".

Жіть будеш, є... не захочеш.

Для невтаємничених пояснюю. І вмерти не дадуть (потрібна робота невільників), і так будуть годувати та експлуатувати, що, прийшовши з роботи, впадеш на завошивлені нари (причі) і заснеш, як камінь — не до думок будь-яких тобі буде.

Роздали нарешті їжу. На двох — пачка (брикет 250 грамів) пшеничної каші і один оселедець. Ділимо і жуємо тверду, як шріт, сиру "кашу" з соленою рибою. Пити... пити нема! За весь тиждень мого побуту в полоні на Золочівщині я лише один раз "нормально" поїв. Це було в стодолах, де ми ночували день перед відправленням в Росію. Зігнали кілька колон полонених на якісь селянські господарства. Ночувати закрили у стодолах та хлівах. Мені припав хлів. Я швидко вибрав місце біля дверей (свіже повітря!) і присів на гній, де сухо, плечима до дерев'яної стіни. Добре, тепло. Тут теж кількох розстріляли за спробу втечі. Приїхала польова військова кухня і роздали по куску хліба і теплий "суп с тушонкой". Вперше за останніх десять днів тепла страва — зупа, в якій плавали (о диво!) кусні м'яса з американської консерви. Рай!

Звичайно, всього не опишеш, але наш ешелон і дорогу до Підмосков'я пропустити не можна (хоч і без усіх деталей). Заладували по 110 (сто десять) осіб в один 50 чи 60-тонний товарний вагон. Двері закрили і ми поїхали практично стоячи, дехто сів. Гаряче, пити хочеться нестерпно. Довго їхали, аж врешті десь в полі перед семафором. Це вже Кам'янець-Подільська область. Охоронці бігають по дахах вагонів. Озброєні автоматами. Відчинили вагони і дозволили вискочити "до рову". Тут, на Сході, у німецькому мундирі нікуди не втечеш. Всі кинулись хлєптати воду з рову біля насипу. Вискочив і я, а в рові — проти нашого вагону — лежить труп німця, наполовину у воді. Ніхто на це не зважає, п'ють, пекельна спрага все перемагає! Я знайшов у собі силу волі, щоб не пити. Не так з огиди, як зі страху захворіти. Гудок паровоза, черги з автоматів охоронців, і всі вже у вагонах. Сиджу і починаю маячити. Ввижається помешкання сестри, де я проживав. На столі скляний дзбан води, на підвіконні — другий повний води, на креденсі — скляний графін з водою... Через кілька годин починається масове захворювання не червінку (дизентерію). Не вмю описати, що робилось. Двері вагона відчинені — це наш "кльозет на ходу". Поїзд часто зупиняється перед семафорами. Тоді можна вискочити до рова. Гудок, черга з автомата, і всі по вагонах, а двері ... закривають, бо через усі станції проїздимо закриті. Врешті охоронці в кутку кожного вагона вирубують діру, це вже краще, як з дверей, де кожного треба було тримати, щоб не випав. Не забувайте, однак, що нас 110 осіб до тої одної "точки". А якже з моїм маяченням водою? Знайшов спосіб. Я пластун, і виховання у тій

організації допомагає мені усе життя. Маю алюмінієве горнятко "трінкбехер". Мій вагон четвертий. При кожній зупинці ешелону — бігом до паровоза і підставляю горнятко під руру, з якої капає конденсат — кип'ячена вода! Звичайно накапувало півгорнятка чи більше, і тут гудок, "черга" з автомата, бігом до свого вагону. Мусиш встигнути, бо чекає тебе "черга" з автомата, поїзд рушив далі.

Під вечір приносять харч. Це — по 400 грамів (теоретично) сухарів, тобто засушених куснів чорного хліба (на одного на цілу добу). В дійсності його менше — охоронці нас обкрадають: "Діліть його у вагоні поміж себе самі", — кажуть, але вже дають воду у ведрах. З тим діленням справились, хоч у тих умовах це незвичайно трудна справа. Ще одною проблемою було спання. Лежати всім просто не було місця. Спали сидячи, спершись плечима один до одного, а ноги клали, як вдалось, і так два тижні. На якихось станціях по дорозі зняли до шпиталів кілька десятків важкохворих. Мене врятувало те, що пив лише той конденсат — кип'ячену воду. Я один такий був, хоч сни, у яких бачив скляні дзбани з водою і графіни, повторювались.

Після двотижневої подорожі, мабуть, 10-го серпня 1944 року, ми прибули на станцію Сталіногорськ Московської області, де на нас чекали працівники таборів НКВД ССРСР. У місті Сталіногорську, нині Новомосковськ Тульської області, було "Управління Проверочно-Фільтраційних Лагерей НКВД ССРСР" ч. 283 (УПФЛ-283). Табори цього управління були розміщені по Московській області і сиділо в них біля 100 000 (сто тисяч) осіб рівночасно. Це була майже дармова "робоча сила" для шахт Підмосковного вугільного басейну (Мосбаса) та ще деяких підприємств.

Тут свої закони життя. Треба витримати і вижити. Не кожному це під силу і не всім це вдалось.

Такий був мій шлях від Підлисса до Підмосков'я.

Тернопіль, 1992 рік.

Гроби поляглих в бою. Осінь 1944 р., Бацька Баня.

ОТЧЕ НАШ...

Отче наш...
 Могутній цар на небі Ти.
 Ім'я Твоє — це заповіт.
 Воля Твоя, як грім сильна,
 Свята.
 На небеси —
 А на землі
 Червоний сатана
 Кривавить світ.
 Зійди!
 В гніві Твоїм святим
 Спали, зітри
 З лица землі це пекло.
 В ньому ми,
 Колись вільні,
 у своїй хаті.
 — Хліб наш насушний —
 Просим ката,
 Як ласки.

Жебраки,
 Раби ми.
 — І прости нам довги наші,
 Як ми колись.
 Мечі міцні, тверді, крицеві
 Візьмем у руки
 Й його — чорта скупаєм
 в крові.
 Прости його. Ласкавий Ти.
 Бо ми довгів
 Оцих кривавих не простимо.
 Смерть мільонів,
 Смерть братів
 Ми пімстимо!
 Проллемо
 Кров за кров!
 — І не введуть
 нас во іскушення
 Кати ласкавим словом.

Є. Силенкова

В ВІЧНУ ПАМ'ЯТКУ ДЛЯ ВАС!..

Посажу я квітку синю,
 Квітку синьо-золоту, —
 Ти боровся за Україну,
 Дав їй силу молоду.

Посажу я квітку синю
 На могилу твою, сину.
 Сльозьми буду поливати
 Довго, довго — до загину...

І заквітне буйним цвітом
 Квітка синьо-золота,
 Прапор Слави — України,
 Тож була твоя мета.

Нехай квітне тая квітка,
 Прапор синьо-золотий..
 То тобі від України,
 Оборонче молодий.

І від себе я складаю,
 В вічну пам'ятку тобі, —
 Теж умерти за Україну
 Присягаю так собі...

”Ой Морозе, Морозенку!”...
 Так співали ми колись,
 За борця, що згинув стійко
 Сльози нам з очей лились...

Тепер плаче вся Україна,
 По вас — цвіте молодий,
 І засадить на могилах
 Прапор синьо-золотий.

Спіть же тихо, Сини Волі,
 Не забудемо ми Вас!
 І здобудем Україну —
 В вічну пам'ятку для вас!..

Авторка цього символічного вірша — мати сина-одинака, що згинув в рядах Дивізії.

В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛОНІ В НІМЕЧЧИНІ Й АВСТРІЇ

ПОЛОН В НІМЕЧЧИНІ

Після капітуляції східнього фронту (8 травня 1945 р.) частини Дивізії разом з іншими німецькими частинами відступали на Захід шляхами на Фойтсберг — Твімберг — Юденбург — Мурав. У Тамсвегу, враз із німецькою колоною відділено й кусень дивізійної валки й направлено на Мавтерндорф. І ця група — замість потрапити на південь до Шпітталю до англійців, потрапила на північ до Радштадту до американців. Як збірний пункт для української дивізії призначено глухий кут альпійської долини поблизу Ваграйну над річкою Кляйнарльбах. Дивізійників було приблизно 700 осіб з різних частин Дивізії, у тому числі понад тридцять, здебільшого молодих, старшин і вищих рангою підстаршин з фронту.

Рядових стрільців було найбільше з нефронтового запасного полку, які ще не були звикли до вояцької дисципліни й послуху. Це був тип людей, яких в Дивізії називали "кукурудзяниками", тобто такі, що не пішли до Дивізії з власної волі, а "ховалися в кукурудзу", і їх звідтам забрали. На пункт враз з нами прибула й ціла низка українофобних німців з дивізійних штабів (полк. Баєрсдорф й інші). Вони продовжували займати своє упривілейоване становище навіть в нових обставинах. Харчування полонених все ще проходило з мізерних армійських запасів через німецькі штаби. Для себе це використовували німці з Дивізії, тоді як наші полонені харчувалися хіба кваском і молодією кропивою. Тертя між українським загалом полонених і німцями з Дивізії загострювалися, і це незабаром привело до скандального завершення.

Після кількатижневого побуту біля Ваграйну, 29. 5. 45 р. полонені відмаршували на залізничну станцію в Санкт Йоганн, де їх всадили до товарового поїзда і завезли до Вайльгайму в німецькій Баварії. На станції у Вальгаймі на сусідніх рейках наші голодні вояки відкрили вагон з харчами — яйця й консерви. Використовуючи темряву, деякі "позичили" з вагону кілька пушок та яєць. Цей "злочин" викрила німецька жандармерія і зловила кількох вояків. Полк. Баєрсдорф після швидкого "військового суду" рішив приловлену п'ятку "винуватців" для прикладу покарати розстрілом (в Дивізії розстрілювали за дезерції і за "організування харчів"). Однак, тепер на смертний присуд потрібен був дозвіл американського старшини, якого Баєрсдорф не дістав — хоча дуже яскраво змалював старшині цей "злочин". Вирок було скасовано. Цю невдачу "наші німці" вирішили надолужити собі в інший спосіб — представили українську групу перед американським командуванням як злодіїв, непоправних бунтівників і нездисципліновану юрбу, за яку вони,

Шлях відступу після капітуляції і табори полонених в Австрії, Італії і Німеччині.

німці, не хочуть нести відповідальності. Не попередивши нікого і залишивши для "своїх" — кільканадцяти німців — рештки обозної валки, Баєрсдорф вивів нашу колону в оточену з трьох сторін горбками багнисту долину над потічком біля Еберфінгу. Відділивши своїх "порядних" німців окремо, сказав до нас, українців, свою останню прощальну промову, яку перекладав пор. Л. Ортинський. Він говорив про своє розчарування українцями, яким не допомогли всі його жертвенні намагання виховати нас справжніми вояками, бо переважають серед нас злодії й бандити, тому він не може далі наражувати своїх порядних німців на можливу спільну відповідальність за "український бандитизм", отже відведе німців геть, а нас віддає й надалі під опіку гармат і кулеметів американських танків. Старшим над нами призначив сотн. В. Козака. Так закінчився німецько-український "ваффенкамерадшафт" в 1-ій УД. Ніхто з нас не жалував, що врешті відійшли зарозумілі штабно-обозові "іберменші", і всі, хто залишилися, не зважаючи на ті незаслужені образи, полегшено зідхнули.

В цій долині, яку пильнували три американські танки, розміщені на горбах, полонені перебули до кінця червня 1945 р. Вояки будували шаласи з трави, незрілого збіжжя (але наперед добре вилущеного з зерна), бо тих, хто мав шатра, їх було обмаль. Через долину плив струмок з недалекої криниці, і ця вода служила до всього: до варення, голення, миття й пиття. Бракувало всього: перекладачів, навіть куска паперу, щоб написати нотатку для американців. Треба було все налаштувати від початку. Крім щоденного голоду, ще добавилися воші, їх не можна було позбутися. Сотн. Козак скоро дібрав собі штаб людей, які зайнялися зорганізуванням адміністрації для полонених. Функції референтів зв'язку до вищих властей і інформаторів перед загалом таборовиків перейняли пор. Л. Ортинський і сотн. М. Малецький. Вислано кур'єра до Мюнхену (О. Лисяка), щоби зв'язатися з нашими громадськими установами. Життя поволі наладналося, хоча голод, холод і воші докучали далі.

1-го липня 1945 р. таборовики перейшли на нове місце недалеко містечка Мурнав, над озеро Рігзее. Тут було більше місця, було й озеро, над ним простора лука, далі — поля. Табір українських полонених був приміщений в комплексі великого німецького табору, де американці зібрали колишніх вояків зброї СС. Життя в нашому таборі йшло втертою ходою, таборовики були поділені на сотні, щодня були ранні й вечірні збірки, до яких сотні шикувалися в три лави; денні накази, часом балачки пор. Ортинського, а кожна вечірня збірка закінчувалася співом "Боже великий". По неділях й святах були Богослуження, бо між старшинами опинилося двох військових священиків: о. Іван Томашівський і о. Богдан Левицький. Втечі з табору були важчою річчю не тільки тому, що табір охоронявся і німецькою жандармерією, що була на службі американців, і американськими вояками, але теж й тому, що багатьом, які не мали родин в Німеччині, не було куди втікати. Утікачів певно половили б, і вони опинились би розпорошені по різних таборах, а наші біженці по таборах ДП не завжди радо приймали дивізійників. Старшинам було сказано, що їм не годиться втікати і залишати своїх вояків.

Рівно місяць пізніше, 1. 8. 45 р. полонених перевезено поїздом через Мюнхен вже за дроти табору в Бад Айблінг. Він розмістився на великій летунській площі. В Бад Айблінгу тим, хто не міг добре дотримувати кроку, муринські вартові допомагали кольбами й копняками з ввічливою захоотою "Летс го ю демнед ас-ас!" Після "відвошивлення" магічним порошком "дідіті", чотири дні пізніше під ескортою польських варткових в чорних уніформах, нас відставлено поїздом за дроти до комплексу есесівських і чужинецьких таборів в Авербаху (коло 50 км на північний схід від Нюрнбергу).

Сам табір Авербах — це був комплекс вермахтівських бараків на просторому полігоні, тепер обведений кількома рядами колючого дроту ззовні, крім цього, поділений всередині на кільканадцять "кейджів", теж повідгороджуваних поміж собою колючим дротом, окремо ще під охороною поляків. Переходити з одного кейджу до другого було неможливо. В табір "спихали", крім німецьких есесівців, головню ще чужинців із есесівських частин (естонців, латишів, голляндців, норвежців, бельгійців, тощо); було тут декілька кейджів із полоненими мадярами, які трималися окремо. Сюди приїжджали різні державні військові місії й забирали своїх громадян. Почали незабаром приїжджати й советська та дві польських (варшавська та лондонська) місії. Особливістю того табору було те, що тут зразу відділено "мужву" від старшин і тих останніх замкнуто в окремому кейджі враз із німецькими есесівськими. Рядових і підстаршин годували краще, навіть якщо вони й не ходили на різні робочі команди. Часті ревізії з відповідними шиканами були тут на порядку денному. Марєво репатріяції "на рoдину" висіло над нами кожного дня. Пор. Ортинський постійно ходив до пізньої ночі поміж знайомими німцями в адміністрації табору розпитуючи, чи нема де в американському штабі табору нової советської репатріяційної місії з автомашинами — забирати "на рoдину". Він ходив також й до "Сі-Ай-Сі", тобто до начальника американського "політичного відділу", від якого найбільше залежало, хто куди поїде й як довго буде сидіти за дротами.

Швидко тут зорганізувався хор з-понад 30 співаків, його диригент був хор. Юра Гнатюк. З пам'яті відтворювали партії різних пісень, а Юра записував слова й писав ноти. Незабаром репертуар хору включав понад 30 пісень, між ними — "Закувала та сива зозуля", "Вогні горять" й інші. Були добрі солісти: тенор Малецький — "Сова", артист зі Львова; Роман Тимкевич — баритон. Хор давав концерти у різних "кейджах". Перший його концерт був для жінок, які чекали на репатріяцію "на рoдину". Між ними були й українки, які фігурували в списках як "руссіннен". Деякі плакали при звуках мелодій українських пісень. Фольксдойч-словак знаменито переклав українські пісні з репертуару хору на німецьку мову і перед кожною точкою деклямував для публіки. Згодом цю функцію перебрав хор. Олекса Горбач. Теж зорганізовано навчання англійської мови та курс для неграмотних. На домагання вояків, зі старшинського кейджу спроваджено для них, як сотенних старшин Я. Войтовича, Ю. Гнатюка й О. Горбача.

Советська репатріяція в лютому 1946 р. заторкнула в нас лише тих, хто себе подав громадянином СССР: вивезено тоді всіх німців з СССР і донських

козаків. У недалекому Вейдені тих, хто признався до служби в Червоній Армії (себто "присягав" і "зрадив присязі", перейшовши до ворога, став отже "воєнним злочинцем", на думку Ялтинського договору) — переодягнули в нові американські уніформи, щоб запобігти всяким негуманним діям або самогубствам (захованими ножиками чи жилетками!), і відвезли в "подарунку" східньому "альянтови". Насписувано тоді в нашій групі чимало паперу на всякі меморіяли з тлумаченням характеру 1-ої УД. Писав їх за нашу групу Ортинський, писали їх на власну руку окремі полонені, та ефекту в кожному випадку — жодного.

Як вже сказано вище, в таборі Авербах було багато чужинців. Нашу пропагандивну діяльність розвинуто ширше спершу серед балтійців-старшин, з якими ми спільно мешкали. Для них дано кілька доповідей про Україну, її історію, сучасне положення; від них — більше довідалися про Латвію, Естонію. Крім того, відбувалися гутірки з мадярськими старшинами (декотрі з них були ознайомлені з українською проблематикою на Волині під час переговорів з УПА), на тему Карпатської України, і останніх потягнень мадярської політики у війні. Румунський старшина говорив про перебіг політичної думки в останніх роках Румунії і румунську політику супроти українців. Серед німців-католиків до певної міри пропагандивну роботу проводила наша участь із хором на спільних богослуженнях. Інформували всіх чужинців про українську справу й читали доповіді з історії сходу Європи німецькою мовою. У безпосередніх зустрічах з німцями ми старалися вказувати на похибки їх політики на Сході, і на Україні зокрема, що вони, бодай на словах визнавали. З росіянами відбувалися часті дискусійні вечори про російську політику взагалі, і на Україні зокрема.

Таку працю продовжувано в таборі в Регензбурзі, куди перевезено полонених в травні 1946 р. Кількість нас і чужинців зменшилась (порівняно з Авербахом), бо звільнено балтійців. В серпні врешті звільнено масу стрілецьтва і підстаршин до ранги десятника (унтершарфюрер). Старшин переведено на статус інтернованих. Небезпека репатріяції існувала й далі, бо йшли транспорти югославських німців до Тіта, і словацького генерала видано до "демократичної" ЧСР. Нас залишилося 35 старшин і вищих підстаршин, і ми займали цілий барак недалеко таборової огорожі. Рішили з бараку копати тунель попід дротами, щоби вийти на волю. Треба було постаратися про знаряддя до копання і вивожування піску, вентиляцію, електричне освітлення, про розсипування піску, щоби ніхто з адміністрації табору не завважив в часі інспекцій. Як підземний вихід зблизився до огорожі, нас несподівано повезли поїздом до табору в Дармштадті. По дорозі ніччю, як поїзд сповільнив хід на закруті, п'ятох з нас вискочило з вагону. Табір в Дармштадті був розташований на велетенській рівній площі, вкритій з боків сосновими лісами, в середині — ряди великих шатер. Тут ми застали українську групу "цивілів", приблизно 20 українських цивільно-інтернованих, між ними д-ра Л. Макарушку й дивізійного лікаря Нижанківського. Ми відновили й поширили нашу пропагандивну діяльність: товариські зустрічі й вечірні доповіді для інших національностей; виступи хору на міжнародних концертах пісні, де ми взяли

перше місце. Тоді в таборі, мов під старинною Вавилонською вежею, можна було почути різні "язичія": крім німців — військових і цивільних "шишок", були ще й еспанці, французи, голляндці, норвежці, балтійці, фінляндці, мадяри, білоруси, росіяни, турки, японці, навіть американці. Були теж офіційні допити й переслухування. Л. Ортинський знову ходив усюди по адміністраціях табору, знайомився з німцями й іншими, старався розвідати про все і вся.

В листопаді 1946 р. нас знову перевезено до Людвігсбургу й приміщено в кол. військових казармах. Тут ми відсвяткували Різдво, за старим звичаєм, навіть з варениками та кутею, а 11-го січня 1947 р. нас звільнено як "легіонерів".

Джерела: О. Горбач "В американському полоні"
Р. Колісник "Полон"
О. Горбач "Зустріч з чужинцями в американському полоні"

ПОЛОН В АВСТРІЇ

В американському полоні в інших таборах в Австрії опинилося небагато — приблизно 170 дивізійників, старшин, підстаршин і стрільців. Деякі з них — це ті, що були ранені на фронті і перебували на лікуванні в шпиталях. Як тільки вони частинно "підреперувалися" й починали ходити, їх відсиляли до збірних таборів полонених. Початки полону тут були подібні як всюди інде. Полонених вояків збирали на велику площу — часто луку над річкою, де вони копали землянки та будували шаласи, та раз на день діставали прохарчування: літру зупи—"люри". Полонені, поз'їдавши все, що мали в запасі, їли тепер все, що побачили: траву, слимаків, навіть вазеліну й інше.

Після такого одномісячного "таборування" одних перевезено до м. Ебензее за дроти кол. концентраційного табору, та на толоку, яку обгородили колючим дротом. В таборі українці творили окрему групу, яка складалася з 150 осіб, але до українців теж зачисляли фольксдойчів: "Шварцмеердойче" і "Бачкадойче". Командиром української групи був пор. М. Карпинець. Харчування дещо поправилося, полонених поділено на батальйони, й старшини отримували подвійну порцію зупи як "працюючі". У вересні 1945 р. перевезено українську групу з іншими чужинецькими полоненими до м. Штаєр (Steyr) на південь від Лінцу. Тут почали відвідувати полонених наші священники та представники української суспільної служби зі Зальцбургу. Вони привозили харчеві пачки, які збирала пані Палієнко, вдова по майорові артилерії Миколі Палієнкові, який згинув під Бродами. На зиму табір знову перенесено над Ебензее, та цим разом приміщено в будинках кол. кацету, а не в шатрах.

Хор. І. Варцаба зорганізував хор, який виступав з концертами для всіх полонених. Деякі старшини — головно одружені, яких жінки перебували на волі, приготовлялися до втечі: шили цивільні вбрання і старалися про документи. Пор. Карпинець, однак, дотримувався думки, що старшини мають команду над вояками у війську, і це їх зобов'язує теж і в скрутні часи, в полоні, не втікати й залишати вояків напризволяще. Один старшина таки втік, двох пробувало, та їх зловили, інші залишилися.

В березні 1946 р. перевезли українців до Лінцу. Вліті звільнили всіх

стрільців і підстаршин до ранги десятника. Восени того ж року старшин і вищих підстаршин знову перевезено до Штаер і переведено на статус цивільно-інтернованих, бо згідно з інтернаціональним правом, полонених не вільно тримати довше, ніж один рік після закінчення війни.

В лютому 1947 року перевезли всіх до табору в Глязенбах, де кожного провірювало "Сі-Ай-Сі".

* * *

Інший табір, де були полонені дивізійники, був в місцевості Галляйн, над річкою Зальцах. Там всіх старшин приміщено разом, окремо від стрільців і підстаршин. Харч був мізерний: рано кава, на обід — зупа без м'яса, на вечерю — один хліб на 10-тьох. Як хто хотів, то міг їхати возити шутер довкруги бараків. Тоді була змога наломати кукурудзи чи з поля назбирати бараболі.

Одного дня вантажними автами повезено полонених до в'язниці в Зальцбургу, й тоді переведено з військово-полонених на статус цивільно-інтернованих. Через тиждень всіх перевезено до табору інтернованих в Глязенбах на південь від Зальцбурга. Тут сиділа вся австрійська інтелігенція, яка була коли-небудь пов'язана з націонал-соціалістичною партією, та вищі урядовці, яких титули починалися словом "Крайс" (окружний). В таборі було коло 10 000 осіб, але українців тільки кількох. Харч був дуже поганий, люди слабли й пухли, а ті, що були приміщені в верстатах терпіли ще й від холоду. Щойно під кінець 1945 року українці нав'язали контакт з ДП табором в Зальцбургу, і від них почали одержувати харчеві пакунки.

Пізньою весною 1946 р. всіх старшин і підстаршин забрали до табору в Галляйні. В той час відбувався суд в Нюрнбергу, і всіх (на коротко) знову перевели на стан воєнно-полонених. Після закінчення Нюрнберзького Процесу полонених повернули до табору в Глязенбах як цивільно-інтернованих. В лютому 1947 р., як сказано вище, перевезено до табору групу пор. Карпинця. Тоді тут зорганізовано страйк і проведено велику демонстрацію — австрійські полонені, перебуваючи в своїй державі, домагалися звільнення. 19 березня 1947 р. табір оточили американські танки. Ген. Коллінс сам, без жодного ескорту, увійшов до табору, щоб вислухати зажалень полонених. Через три тижні звільнено всіх австрійців, а німців і українців перевезено до м. Дахав в Німеччині. Тут українських старшин окремо переслухувано й звільнено поручників Карпинця й Мартинця, як кол. старшин польської армії, і позачергово — одного старшину-хорунжого, якому в документі через помилку вписано рангу десятника. Решту старшин розділено, одного — перевезено до табору в Нюрнбергу, другого — до табору в Дармштадті, інших — до табору в Регенсбургу, а звідтіля — до Авґсбургу. Після додаткових переслухувань всіх старшин звільнили, останнього — 8 квітня 1948 року.

Джерела: К. Григорович і Зен-ко "В американському полоні в Австрії".

Упорядкував **Евген Шипайло**

ПОЛОН В ІТАЛІЇ Й АНГЛІЇ

МАЕСТРЕ — БЕЛЛЯРІЯ

Перед закінченням війни, в травні 1945 року, ген. Шандрук перебрав команду Дивізії від ген. Фрайтага і від цього часу Дивізія почала носити назву 1-ша Українська Дивізія Української Національної Армії. За кілька днів перед капітуляцією Німеччини ген. Шандрук старався відтягнути Дивізію зі східного фронту, щоб вона не попала у советський полон.

Німеччина капітулювала 8-го травня 1945 року і тоді Українська Дивізія припинила свої боеві дії на східному фронті Фельдбах — Гляйхенберг в Австрії. Діставши наказ відступу, Дивізія старалася продістатися на захід. Але закінчення війни не спиняло Тітовців від нападів на наші частини. Рівнож советські танки метушилися по дорогах, пробуючи захопити якнайбільше полонених до своєї зони. Більшість частин Дивізії, щоб оминати боєвих конфронтацій, змушені пробиватися через Альпи, бо майже всі дороги були заповнені моторизованими німецькими військами. Кінець війни не зупиняв тітовських низькопольотних літаків бомбардувати безборонні військові колони запальними бомбами.

Ми шукали за англійськими частинами, щоб здатися їм в полон. Коли їх знайшли, одержали інструкції добиватися до збірних пунктів Фельдкірхен — Клягенфурт і Шпітталь, Австрія.

Приблизно 20-го травня 1945 року більшість частин Дивізії зібралася у цих збірних місцевостях. Звідти англійці перевозили нас вантажними машинами і товаровими поїздами до Удіне, а відтак — до Маестре в Італії. Це був переходовий табір, який, Богу дякувати, тривав короткий час. Англійці розв'язали харчеву проблему в цей спосіб, що кожного дня літак скидав кілька банок кексів і чаю.

Тут ми мали нагоду вперше побачити кількох советських старшин, правдоподібно з репатріаційної комісії, які в асисті англійців проходилися табором.

3 табору Маестре нас перевезли до Беллярії, недалеко побережжя Адріатичного моря. Це повинен був бути, як нам сказано, постійний табір і його називали табір "5Ц". Табір — кілька гектарів майже чистого поля, подекуди з зеленою ще пшеницею, рядами винограду і деревинами. Єдиний старий без вікон будинок, був вживаний для команди табору. Табір, обведений колючим дротом, охороняли англійці. Українським комендантом табору був полк. Крат, колишній старшина армії УНР.

Православна каплиця — в шатрі. Червень 1945 р., Беллярія, Італія.

В таборі зібралося понад десять тисяч вояцтва і вони були зорганізовані подібно як у Дивізії, в полки, курені, сотні, чоти і рої. Старшини, команданти поодиноких частин, як теж підстаршини, були відповідальними за дисципліну своїх таборовиків.

Докучливими для таборовиків були коженденні збірки, підчас яких англійці перерахували всіх присутніх. Харчі доставляли постійно, але їх не було досить, відчувався голод. Ті, що не принесли з собою польових палаток, спали під голим небом, але на щастя було сухе літо. Щойно пізніше англійці привезли шатра.

Духовною опікою дивізійників займалися чотирьох католицьких і один православний священник. З часом розвинулася і культурно-освітня діяльність. В таборі проводилися різні доповіді, лекції і курси. Заснувалася студентська громада з їх органом "Життя в таборі", матуральні курси, тижневик "Батьківщина", гумористичний місячник "Оса", як рівнож різні спорадичні полкові видання.

Багато вільного часу дало змогу утворити гуртки самодіяльності, бо чимало знайшлося в таборі колишніх столярів, кравців, шевців та всяких механіків.

Найскоріше розвинулася спортова діяльність. Зорганізовано футбольні дружини, відбиванкові, і навіть плавацьку дружину, бо кожного дня нас виводили до моря купатися.

Здавалося, що життя в таборі вже нормалізувалося, коли одного дня нагло з'явилася репатріаційна комісія. Приходили вони довший час і захочували до повороту на "батьківщину", вимагали списків старшин і на їх вимогу англійська команда перевозила деяких старшин до інтернаціонального

табору. Переводили вони теж індивідуальні опити, заохочуючи у всякий спосіб до повороту.

Окрім советської комісії, приходила теж польська комісія і вербувала своїх колишніх громадян до II-го Корпусу. Виявилось, що в таборі було трохи поляків з Галичини, які добре говорили по-українськи і щойно тепер зголосилися до польської комісії як поляки. Всіх разом до Польського II-го Корпусу зголосилося тоді приблизно 160 осіб. Між ними були і деякі українці, які хотіли вирватися з табору.

В червні 1945 р. табір "5Ц" відвідав капітан Палестинської Бригади Бритійської Армії, Левін, який говорив по-російськи. Він мав уповноваження переслухати полонених Української Дивізії і скласти списки за їхньою державною приналежністю до вересня 1939 р. Від нього наша Команда довідалася про Ялтинський договір Рузвельта, Черчіля і Сталіна, згідно з яким всі советські громадяни мали бути повернені до ССРСР, незалежно від їхньої волі. Полк. Крат як комендант табору запротестував проти метод капітана Левіна у англійського коменданта і ці переслухання таборовиків припинено.

Під кінець червня 1945 р. табір знову відвідала советська репатріаційна комісія, яка звербувала до повороту на "родіну" 167 осіб. Поворотців запевняли, що в ССРСР усе змінилося, влада проголосила амнестію для всіх.

Подібні відвідини повторилися в місяці липні. Члени советської репатріаційної комісії у супроводі англійського генерала перейшли по всіх полках і намовляли полонених повертатися на "родіну". Цим разом 666 осіб, переважно з Бучаччини, повірили московським закликам.

Але все це було замало для Москви. Щоби звербувати більше число поворотців, советська репатріаційна комісія змінювала своїх членів. Навіть прислала одного лейтенанта-каліку, який говорив по-українськи. Теж появилися жінки-офіцери в коротких обтислих спідничках. Не маючи вже більшого успіху, вкінці післали генерала Голікова безпосередньо з Москви, уповноваженого для справ репатріації советських громадян. Англійці дозволили йому вільно прохажуватися по таборі та розмовляти з полоненими, але попри все він не зловив ні одної "душі" на свої обіцянки. Ці докучливі відвідини репатріаційної комісії тривали ще деякий час, аж одного дня вранці, в місяці серпні 1945 р., табір "збунтувався" і всі вийшли перед браму табору і не впустили більше репатріаційної комісії. Після відповідних вияснень англійській команді, репатріаційна комісія вже більше не входила до табору. Причиною припинення цих відвідин правдоподібно були постійні заяви — звернення до англійської команди, які пояснювали наше політичне становище відносно ССРСР, листи до нашого великого духовного приятеля Архієпископа Кир Івана Бучка в Римі і активна постава всіх таборовиків. З часом теж повернено усіх перенесених старшин. Вислід праці репатріаційної комісії був значний, бо зголосилося понад дев'яцот стрільців на поворот додому. Одною з причин такого високого числа поворотців був дозвіл, даний українською командою рядовикам, добровільно перегрупуватися по своїх місцевостях — селах. Коли зголосився один з даного села, інші з цього села чи околиці пішли за ним.

Після чотирьох місяців побуту в таборі в Беллярії, в місяці жовтні 1945 року англійці перенесли весь табір до табору ч.1 біля Ріміні.

РІМІНІ

Табір біля італійського міста Ріміні був розташований на площі колишнього летовища. Цей табір мав вигляд шатрового містечка з дев'ятьма тисячами населення, з двома головними вулицями — Київською і Львівською, двома церквами, великим театром, лазнею, поштою, школами, товариствами, власною пресою, мистецькими гуртками і спортовими дружинами. Попереднє перебування в переходовому таборі зробило дивізійників правдивими практичними військово-полоненими. Дивізійники проявляли велику майстерність у різних ділянках ремесла й мистецького виробництва, користуючись невеликою кількістю приладдя або саморобними інструментами при відсутності

Католицька каплиця і загальний вид на табір. Весна 1946 р., Ріміні, Італія.

потрібних матеріалів. Пізніше англійці почали доставляти деякі матеріали, які мусіли привозити з Англії разом із деякими харчами. Вони доставляли матеріали на побудову бараків, каплиць, театру, лазні і т. п.

Схема організації рімінського табору виглядала наступною: 5 піхотних полків, гарматний полк, технічний полк, запасний полк, юнацький курінь, робітничий курінь, піонерський курінь, санітарна сотня, штабова сотня, сотня зв'язку, варстатова сотня і екстериторіальна сотня, яка включала транспортну сотню.

При штабі табору діяли наступні відділи і референтури: Душпастирський відділ, правничий відділ, відділ здоров'я, культурно-освітний відділ, відділ постачання, поштовий відділ (із секціями "Розшуки" та "Реєстрація полеглих вояків Дивізії"), референтура шкільництва, спортова референтура, референтура

преси і видань, референтура мистецьких гуртків, бюро праці, референтура купелів, комісія верифікації старшинських ступенів.

До табору була прикріплена англійська команда, складена з кількох старшин, підстаршин і чоти рядовиків. Англійський комендант передавав українській команді табору письмові і усні накази і робив принагідні інспекції табору. Інші старшини і підстаршини переводили щоденні перевірки чисельного стану табору, а рядовики робили варту на вежах і вздовж огорож чи біля брами.

Після репатріації і відходу деяких дивізійників до польського Корпусу, в таборі залишилося 9,310 старшин, підстаршин і рядовиків. За відсотковим відношенням було 3.1% старшин, 8.8% підстаршин і 88.1% рядових.

Дивізійники постійно дбали про те, щоб створити на просторі табору ілюзію рідної землі. Біля церков були дзвіниці, біля шатер — кльумби з узорами на зразок вишивки. А деякі шатра прямо танули в зелені соняшників. Ці дрібні, на перший погляд, елементи об'єднували всю громаду, додавали їй сили перетривати незavidний час неволі. Протягом дворічного перебування в Італії більшість дивізійників була постійно зайнята якимсь корисним ділом. Це вможливила добра та господарна розбудова табору, яку треба завдячувати майорові Яськевичеві, який найдовше займав пост українського коменданта табору. Він вмів дібрати великий штаб добрих помічників, фахівців свого діла і разом з ними завів зразковий лад у таборі. Табір став фактично однією школою для всіх через усякого роду фахові школи, матуральні курси, гімназію, до університетських викладів включно. Одночасно табір був школою громадського виховання. Створено товариство "Просвіта" з численними читальнями по частинах табору, що давало багатьом молодим дивізійникам уперше змогу познайомитися з діловодством культурно-освітніх товариств, а в парі з цим узагалі громадських установ.

Англійці бачили, що табір заповнений морально здоровим елементом, живе повним життям гідних і духово вільних людей. Зайнятим чи на праці у англійців, чи в таборових установах, а то й учням таборових шкіл приділювали додаткові пайки харчів і нерідко бувало, що додаткові харчі одержували всі таборовики. Це значно поправило фізичне почуття кожного зокрема, а для багатьох воно відвернуло загрозу захворіння на легені. В парі з цим покращали помітно загальні настрої. Заспокоєння фізичних і духовних потреб табору не мали б такого успіху, якщо б табір не мав був опори в своїй рідній Церкві. Дивізійні духовники, що осталися з нами в Ріміні, подбали про те, що загал наших дивізійників користав з духовних благ, які дає нам наша віра та якими Церква наділяє своїх вірних у своїх чудових обрядах. А вже неоцінені заслуги для табору поклав його великий приятель Архиепископ Кир Іван Бучко. Його роля в рятунку Дивізії від репатріації, його моральна підтримка табору особистою архиєрейською візитою була в цей час нашим спасінням.

У випадку захворювання, дивізійників відвозили до загального шпиталю для військово-полонених в Чезенатіко. Там працювали кілька наших медсестер і переважно німецькі лікарі.

Єпископ Бучко йде уздовж шпалірів. 2. грудня 1945 р., Ріміні Італія.

За час двох років перебування в Ріміні ми мали 39 смертних випадків. Їх похоронено біля міста Червія на німецькому цвинтарі у відділеній для українців частині.

У договорі між Німеччиною і Італією вирішено створити великий військовий цвинтар для 36 тисяч німецьких поляглих і померлих з часів другої світової війни. Таким чином, і наші могили перенесено з Червії на нове місце. Про це інформував Братство "Броди-Лев" наш Владика Архiepіскоп Кир Іван у своїх листах з 1966 року. Новий цвинтар положений в Апенінських горах, у місцевості званому Пассо делла Фута, 50 км від Фльоренції. Могили українських вояків—рімінців на цьому цвинтарі будуть для нас завжди дорогими, бо там залишилися наші друзі, щоб після останнього етапу їхнього життя, перебутого в італійських таборах, тримати почесну варту біля тризуба, що на пам'ятнику серед їхніх могил.

У травні 1947 року почалася ліквідація табору в Ріміні і перевіз кораблями наших дивізійників продовжувати свій полон в Англії, аж майже до кінця 1948 року.

ПОЛОН В АНГЛІЇ

26-го квітня 1947 р. прибув до табору українських полонених в Ріміні англійський командир бригади Колвел і повідомив, що англійський уряд постановив перевезти полонених до Англії і Шотляндії. Хто мав родину в Німеччині або в Австрії, він може старатися про звільнення.

Почалася ліквідація табору в Ріміні. Вже 29-го квітня відїхав перший транспорт із станції Ріміні до Венеції, а відтак кораблем до Англії. Було всіх десять транспортів і останній виїхав 10-го червня 1947 р. В Англії спочатку приміщували всіх у переходовому таборі бувших німецьких полонених, в Шефільді, а відтак їх перевозили до менших таборів, розміщених по різних місцевостях Англії і Шотляндії. Тут рівнож відділено старшин від підстаршин і рядовиків.

Майже всі, за виїмком старшин, були затрудені у сільському господарстві, у англійських фермерів. Це не перервало продовжувати надаліше

культурно-освітню працю серед таборовиків. Організувалися хори і самодіяльні гуртки, які продовжували працю, почату ще в Ріміні.

Старшин не обов'язувала праця (після Женевського закону), але, маючи багато вільного часу, деякі старшини добровільно виїздили на працю у фермерів. Перебуваючи в малому таборі, в містечку Шербурн, вони організували всякі доповіді, лекції, як теж хор, яким диригував пор. Яримович. Хор цей виступав для місцевої, англійської публіки і теж виїздив з концертами до поближких цивільних таборів. Цей табір існував до 10-го травня 1948 р. Відтак перевезли всіх старшин до Вульфокс Ладж, де знаходився бувший американський військовий табір і там вони перебули до вересня 1948 р. Недалеко знаходився теж табір рядовиків і підстаршин, де вони на летовищі розмонтовували старі американські й англійські літаки.

Від місяця вересня до грудня 1948 р. це був період звільнювання наших полонених і переходу в цивільний стан. Хто мав родину в Німеччині або в Австрії, міг туди виїхати. Були наміри з англійської сторони всіх вивезти до Німеччини, але після довгих переговорів всіх тих, хто не мав там жодної родини, перевели в цивільний стан і залишили в Англії. Фактично, початок січня 1949 р. був кінцем нашого полону в Англії.

Упорядкував
Ярослав Закаляк

Джерела:

В. Верига, "Під сонцем Італії"

В. Б. Будний, "Ріміні"

Богдан Бора

У ПОЛОНІ

Як свічки, у полоні згоряють
Молоді неповторні літа.
Чужина. За дротами співають
Про далеку вітчизну жита.

Наливаються очі журбою,
Шепчуть губи священне ім'я.
Нахилися, вітчизно, над мною,
Як хилилася мати моя.

Б'ється туга у грудях невтишно,
Мов на вітрі вночі знамено.
Приголуб мене, рідна вітчизно,
Як голубила мати давно.

Прилети з польовими вітрами
І обвийся на шиї моїй,
Заспівай колосками й гаями,
І над бровами хмари розвій.

Прожени невсипущу тривогу
Громовицями ратних маршів,
Освіти поворотну дорогу
Смолоскипами рідних лісів.

Заспівай мені пісню надії
Про своє і моє майбуття.
Розбуди молоді буревії,
Понеси мене в рідні жита.

Галина Хотинецька
Валентина Цурковська

КОРОТКИЙ СПОМИН ПРО МЕДСЕСТЕР, ЯКІ ПРАЦЮВАЛИ В ДИВІЗІЙНОМУ ШПИТАЛІ

Багато вже написано книжок та споминів про 1-шу УД УНА, але ні одного про медсестер, які працювали в Дивізійному шпиталі в Жіліні на Словаччині. Хочемо по 50 роках бодай цим коротким спомином задокументувати свою працю в Дивізії.

Більшість медсестер походила зі Східньої України, Волині й Галичини. Дивізійний шпиталь знаходився у передмісті Жіліни, і там працювало приблизно 30 сестер з настоятелькою німкенею. З перевезенням Дивізії зі Словаччини до Югославії — шпиталь перенесено до Марбургу, а відтак до — Цельніці. В Цельніці 10 сестер приділено до частин, де були ревіри, решта медсестер працювала по різних відділах. Найбільше було праці в хірургічному і туберкульозному відділах. По короткому часі шпиталь перенесено до Шпангайму, де й застала нас капітуляція. Кінець війни! — радості не було кінця. Ми й не здавали собі справи, що нас чекає.

Прийшов наказ виїжджати до збірного пункту. Всіх сестер розмістили на двох тягарових автах. Часто треба було йти пішки, бо авта не могли виїхати під гору. З тяжкою бідою доїхали до першого спільного місця — міста Віллях (Австрія). Після короткого відпочинку рушили в дальшу дорогу — до другого спільного пункту м. Шпіталь. Була це велика поляна, де вже зібралось багато вояцтва, які розтаборувалися просто неба на голій землі. Нам дали два трамвайні вагони, а про харчеві приділи "забули". Порятувала нас варстатова сотня, яка ділилася з нами хлібом і чорною кавою.

21. 5. 45 р. ми, як полонені, перейшли за дроти, де були бараки і ревір. По двох днях виїхали тягаровими автами на південь в напрямі Італії. Завезли нас до Удіне. Всі перейшли докладну ревізію: сестри не потерпіли, бо нічого не мали. Повезли нас далі, й ми зупинилися аж біля Венеції. На жаль, не судилось нам подивляти красу цього чарівного міста — знову дорога. Минаємо гарні околиці, ночуємо на ношах у великому шпиталі. На другий день переїжджаємо ріку По, — ось і Річйоне, місто над самим Адріятиком. Переночували в старій хаті, а на наступний день перейшли до великого будинку, обведеного колючим дротом. По двох тижнях почали нас випроваджувати над море — для нас це була радість, бо в будинку води не вистачало, щоб помитися, а про те щоб скупатися — мови не було!

По тих всіх "благах" почалися відвідини репатріяційної комісії. Намовляли їхати "на родину" до Сталіна. Страх огорнув медсестер зі Східньої України. Ці відвідини продовжувались мало не кожного дня, але бажаючих повертатися не було. Відділили медсестер-галичанок, думаючи, що це вони є

тією причиною, що ніхто не голоситься. В міжчасі приходили також представники з польського корпусу і намовляли до війська. Сестри з Галичини й Волині були звільнені й перейшли до іншого будинку, де були люди з Югославії. Сестер зі Східньої України перевезли до Чезенатіко, де вони працювали до 1947 року. Дороги наші не розійшлися — всі ми виїхали до Англії.

Деякі медсестри залишилися в Англії, де живуть досьогодні, одинадцять переїхали й живуть в Канаді, а дві — живуть в ЗСА.

Богдан Бора

ВІРЮ

Вірю у силу твою, Україно,
Вірю, що кат не покорить тебе,
Вірю й дивлюся в майбутнє спокійно,
Наче у небо ясне й голубе.

Вірю: до стіп не поклонишся хану,
Ласки у нього не будеш благать.
Ні, Україно! В добу полум'яну
В тебе пощади благатиме кат!

Вірю, що ти не заломишся в змагу,
Серце в огні перетопиш на сталь.
Вірю в живучість твою і відвагу,
В душу твою — сонцясний кришталь.

Вірю, що ти крізь пожар і крізь попіл
Кроком відмірюєш путь до мети.
Знаю і вірю: в останнім окопі
Будеш над катом вершителем ти!

Вірю в безсмертність твою, Україно,
В зложища сили і крові без дна.
Вірю й дивлюся в майбутнє спокійно.
Жду одержимо Воскресного Дня.

БРАТСТВО КОЛ. ВОЯКІВ 1-ОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ

Колишні вояки 1-ої Української Дивізії УНА, після закінчення Другої світової війни і відбуття полонів, головню в Італії—Англії і Німеччині, опинились на волі в різних середовищах та почали шукати відповідей на ряд питань, які життя ставило перед ними.

В Дивізії і полоних дивізійники перебували гуртом, а спільно пережиті їх "зцементувало", вони відчували потребу зорганізуватись в комбатантську організацію.

Загальна політична ситуація в світі була така, що альянти почали "прозрівати" про загрозу російсько-большевицького імперіялізму, і могли назріти нові конфлікти. Була потреба себе взаємно інформувати про ситуацію і відповідно насвітлювати.

Після полонів і п'ятирічної мовчанки, а то й дискримінації, дивізійники вирішили прилюдно виступити і говорити, в першу чергу, українському громадянству, а далі — й чужому світові хто і за що стояв в лавах 1-ої УД, найбільшій регулярній українській військовій формації від перших Визвольних Змагань.

Хоч в той час на різних теренах вже існували і діяли українські комбатантські організації, такі, як Союз Українських Ветеранів (СУВ), Об'єднання Українських Комбатантів (ОУК), Братство Українських Січових Стрільців (УСС) та ще деякі, дивізійники, як наймолодші ветерани, вирішили розв'язувати питання в дещо інший спосіб і об'єднатися, без огляду на політичні переконання кожного, в апартійне товариство. Однак це не відкидало прихильно співпрацювати з усіма.

Як підготовчий крок — з'їхались дивізійники з різних осередків Німеччини в Ульмі, 10-11 грудня 1949 р., обговорили та устійнили основи нового товариства. Маючи оформлену ідею і накреслений статут, відбули З'їзд Делегатів в Мюнхені, 29-30 квітня 1950 р., і заснували Братство кол. Вояків 1-ої Української Дивізії УНА, яке існує до сьогодні.

Вибрано першу Головну Управу в такому складі: голова: о. канцлер М. Левенець, заступники голови: др. О. Горбач — (реферат правної оборони), ред. О. Лисяк — (реферат публікацій), секретар: Е. Шипайло, фінансовий референт: Р. Гавриляк, референт історії: М. Шарко, член управи: В. Козак.

1.12.1950 р. докооптовано до Управи нового члена др. Л. Ортинського як організаційного референта.

Як перші кроки — почали організовуватись в осередках, де перебувало 10 або більше дивізійників, станиці Братства. В інших діяли уповноважені Братства.

*Учасники Засновуючого З'їзду Братства в Мюнхені, Німеччина, 29/30. квітня 1950 р.
Внизу посередині: проф. В. Кубійович, о. канцлер М. Левенець.*

*Перша Головна Управа Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА. 1950 р., Перша Академія в річницю битви під Бородами, Мюнхен, Німеччина. Зліва направо: інж. Р. Гавриляк, Е. Шипайло, д-р О. Горбач, о. канцлер М. Левенець — голова, мгр О. Лисяк, В. Козак, д-р Л. Ортинський.
На світлині бракує М. Шарка.*

І так на терені Німеччини почали діяти станиці, головню в переселенських таборах місцевостей: Авгсбург, Міттенвальд, Ельванген, Ульм, Ляндсгут, Берхтесгаден, Кляйнкец, Штутгарт — Людвігсбург. В Мюнхені формально станиця зорганізувалась 25.6.1951 р., а її першим головою був др. Прокопович. Братство приступило до праці.

Головна Управа підшукує побратимів в поодиноких країнах для контакту і заснування клітин Братства. Такими були: Австралія — др. Г. Лучаківський, Австрія — В. Яворський, Еспанія — Т. Барабаш, Аргентина — др. М. Малецький, ЗСА — О. Городиський, Бельгія — Р. Герасимович, Канада — В. Гриньох, Англія — В. Гузар.

КОМІСІЯ ПРАВНОЇ ОБОРОНИ

Більшість дивізійників в Німеччині мали намір емігрувати в заокеанські країни. Легально це було неможливо, бо їм не давали статусу ДП, а з тим і права на виїзд. Комісію Правної Оборони Братства, вибрану на З'їзді, поширено і доповнено особами: проф. др. В. Кубійович, др. Л. Ортинський, Е. Побігущий, М. Хроновят, Р. Гавриляк, др. О. Горбач. Комісія почала робити заходи перед чинниками ІРО через українські центральні організації. Також ряд поодиноких осіб писали виважуючі меморандуми.

6.11.1950 р. Головна Управа відбула зустріч в Мюнхені з директором ЗУАДК-у др. Володимиром Галаном, а 27.12.1950 р. директор ЗУАДК-у в Європі Радик інтервенує в Франкфурті. Преосвященний Іван Бучко робить заходи в Женеві. Головна Управа плянувала навіть видати білу книгу для чужинців, в якій документально була би представлена історія Дивізії.

В серпні 1951 р. викреслено Дивізію з листи ворожих до ЗСА організацій, а 26.10.1951 р. ІРО в Женеві виносить рішення трактувати Дивізію так, як балтійські дивізії та надати їй статус ДП з правом на еміграцію. Дивізійникам залишилось всього 6 тижнів часу до закінчення еміграційної програми ІРО; легальні виїзди почалися.

"ВІСТІ БРАТСТВА", "ВІСТІ КОМБАТАНТА", ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Журнал "Вісті Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА" став конченістю Товариства як зв'язковий поміж кол. вояками 1-ої УД по цей бік "залізної заслони", початково як місячник, а далі як двомісячник. Перше 4-сторінкове число появилсь в Мюнхені в жовтні 1950 р. В червні 1961 р. "Вісті" мають вже 12 сторінок, а згодом 24 і 32 сторінки. Для збирання передплат вони організують представників у 9-тьох країнах.

Редакція "Вістей" — це редколегія з-поміж членів Головної Управи. З травнем 1953 р. як головний редактор фігурує др. Л. Ортинський. Тираж журналу доходить до 3600 примірників.

"Вісті" поміщують: програмові і редакційні статті; матеріали про 1-шу УД, вишколи, поодинокі її частини, служби, участь у боях, полони. "Вісті" є найбагатшим джерелом матеріалів до історії 1-шої УД; статті про інші військові частини, включно з советською армією; матеріали про інші комбатантські організації як ОБВУ, УСС, СУВІ, ОБВУА, Товариства УПА та інші; комунікати Головної Управи про життя Братства; загальну сторінку про військові новини; сторінку "Кожному слово" для зв'язку з читачами; військово-енциклопедичний словник, зредагований др. О. Горбачем; наші втрати, посмертні згадки; з книжок і преси, рецензії; звідомлення з різних збірок, пожертв і їх розподіл.

Із еміграцією дивізійників змінюються адміністратори журналу: Е. Шипайло, др. О. Горбач, М. Поліщук, М. Березюк, В. Стецишин. Із переїздом др. Ортинського до ЗСА в жовтні 1956 р., головним редактором стає А. Микулин.

"Вісті" як орган Головної Управи Братства появляються до числа 101, за

березень 1961 р. Із числом 102 вони виходять даліше як орган Крайової Управи Братства в Німеччині і появляються, часом неперіодично, аж до числа 140 за 1974 рік, разом протягом 23 років.

Із переходом Головної Управи Братства до ЗСА заключено умову 13 травня 1961 р. з Головною Управою ОБВУА про видавання спільного журналу "Вісті Комбатанта". ОБВУА видавало до цього часу "Голос Комбатанта". Новий журнал з актуальними комбатантськими темами появляється до сьогодні.

Головні редактори журналу: від ОБВУА незаступимий ред. Іван Кедрин-Рудницький, від Братства, др. Л. Ортинський числа 1-2(1961), Ю. Тис-Крохмалюк (1961-1964), О. Лисяк (1965), В. Верига (1966-1973) і д-р М. Малецький від 1974 р. до сьогодні. Останній містить влучні коментарі на актуальні теми в кожному числі журналу, які часто віддзеркалюють погляди комбатантів на різні проблеми.

Крім офіційного журналу поодинокі станиці і Краєві Управи видають при різних нагодах, головно в річниці, одноднівки чи неперіодичні бюлетені, в яких подають матеріали історичного характеру з життя Братства.

Фінансово журнали Братства все були дефіцитними виданнями, і на видавничий фонд проводяться збірки і датки на всіх теренах діяльності товариства. Їх звіти поміщуються на сторінках журналу.

Рівночасно із журналом "Вісті Братства", Головна Управа приступила до підготовки книжкових видань. Першу книжку "Броди" видано в 1951 р. — збірник статей і нарисів під редакцією Олега Лисяка. Тому, що не було на це фондів, то їх уділив Кир Іван Бучко в розмірі 1500 нім. марок. Братство далі видає ряд книжок спочатку в Німеччині, а з переходом Головної Управи до Америки — в Торонто, Канада. На сьогодні Братство має за собою поважний книжковий дорібок.

МОГИЛИ

Бої Дивізії наприкінці війни відбуваються головно на терені Австрії. Там залишились могили наших поляглих товаришів.

Першу вістку про могили в Австрії подала "Українська Трибуна" від 9.9.48 р. як звіт Українського Червоного Хреста в Женеві.

В 1951 році В. Яворський здійснив поїздку в околицю Грацу і звітував на засіданні Головної Управи. Рішено, щоб могилами заопікувалися наші побратими в Австрії.

Вліті 1953 р. Комісія розшуків могил: др. І. Мриц, В. Козак і В. Яворський прибула в околиці Грацу — Штаермарк і зробила список похованих вояків на військових і цивільних цвинтарях зі світлинами. 2.6.55 р. Головна Управа покликала Комісію для впорядкування могил і встановлення пам'ятника в Фельдбаху в складі: Я. Бенцаль, М. Березюк, Р. Тимкевич. В міжчасі на всіх теренах діяльності Братства проводяться збірки на цю ціль. Проект пам'ятника в Фельдбаху виготовив Григорій Крук. Його посвячено 6 серпня 1956 р. при масовій участі ветеранів та українського і німецького громадянства.

БРАТСТВО "БРОДИ-ЛЕВ"

Тоді, коли в різних місцевостях творилися станиці Братства 1-шої УД УНА, в Нью-Йорку постала клітина, станиця "Броди", яка ставила собі за завдання допомогу інвалідам. Для узгіднення діяльності "Броди" з Братством 1-шої УД УНА відбувся ряд дискусій на засіданнях Головної і Крайової Управ. 18 грудня 1955 р. Загальні Збори Братства "Броди-Лев" винесли рішення бути самостійною одиницею і після дальших узгіднень з Братством займатися тільки охороною воєнних могил. Братство "Броди-Лев" стає традиційно тісно пов'язане з Братством 1-шої УД. Крім того, діє в Нью—Йорку станиця Братства.

Братство "Броди-Лев" видає періодично одноднівку "В дні зелених свят", фінансує ряд пам'ятників, а станиці Братства переводять на цю ціль щорічні збірки. В 1992 р. "Броди-Лев" старанним виданням публікують список полеглих вояків 1-шої УД і українців інших військових формацій в Другій світовій війні.

ІНВАЛІДИ

Перша і Друга світові війни залишили українській спільноті інвалідів з різних армій і формацій.

В 1947 р. засновано в Авгсбурзі, Німеччина, Союз Українських Воєнних Інвалідів (СУВІ), який початково об'єднував інвалідів Першої світової війни, а згодом до нього приєдналися інваліди Другої світової війни, в тому числі й з 1-шої УД УНА. В 1952 році Головна Управа СУВІ переноситься до Мюнхену. СУВІ видає "Бюлетень СУВІ", в якому звітує про датки і уділення допомог.

Станиці Братства від початку свого існування проводять збірки-допомоги українським воєнним інвалідам.

На терені ЗСА в 1953 році постає Суспільна Служба Комбатантів. Перша її управа: від Братства М. Ліщинський і І. Скіра, а від ОБВУА і УСС — І. Поритко, І. Одежинський і Д. Гонга. До Суспільної Служби пізніше долучаються Об'єднання кол. Вояків УПА і Товариство був. Вояків УПА.

Збірки проводяться початково на жетони, а пізніше — на листи, щорічно в місяці листопаді. Допомога в Європі уділяється через СУВІ.

Останнім часом з цією метою у вільній Україні нав'язано зв'язок із Крайовою Управою Галицького Братства у Львові.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ДАНІ БРАТСТВА

В Англії дивізійники включилися до загально-комбатантської організації Об'єднання бувших Вояків Українців у Великобританії (ОБВУ), з яким Головна Управа Братства співпрацює, головню у видавничій ділянці.

Станиці Братства, які оформилися в країнах поселення дивізійників:

Канада

Першу станицю в Канаді засновано в Торонто 18. 11. 51 р. Її головою був обраний В. Бирик. В 1952 р. засновано станиці в містах Вінніпег, Едмонтон, Монреаль, Судбурі, Гамільтон, Сант Кетеринс, Форт Вільямс (тепер Тандер Бей), а згодом — Віндзор, Калгарі і Саскатун.

Австралія

В 1952 р. засновано станиці в містах Аделяїда і Мельборн, а в 1953 р. в Сидней.

Аргентина

22. 9. 53 р. засновано станицю в Буенос-Айресі, першим головою був А. Коморовський.

Бразилія

1. 6. 52 р. засновано станицю в Сао Павльо, першим головою обрано А. Угриня.

З'єднані Стейти Америки

21. 4. 51 р. засновано станицю в Чикаго, Ілл., першим головою був обраний О. Городиський. В 1952 році створилися станиці в Клівеленді, Ог. (7. 3. 52), Філядельфії, Па. (22. 3. 52), Нью-Йорку, Н. Й. (16. 6. 52), і Дітроїті, Міч. (9. 8. 52). 22. 3. 53 засновано станицю в Ньюарку, Н. Дж., а роком пізніше — 6. 6. 54 р. в Гартфорді, Кон. В наступних роках оформлюються станиці Братства в Нью Гевені, Кон., Ютиці, Н. Й., Лігайтоні, Па., Боффало, Н. Й., Мілвокі, Віск., та Феніксі, Ар. Крім цього, в наступних місцевостях діяли Уповноважені Крайової Управи в ЗСА: Авбурні, Н. Й., Аллентавні, Па., Амстердамі, Н. Й., Бетлегемі, Па., Бріджпорті, Кон., Льос Енджелюсі, Кал., Редінг, Па., Вашингтоні, Д. оф Кол., Віллімантіку, Кон., Ст. Люїсі, Мо., Сан Франціску, Кал., Стіле, Півн. Дак., Трої, Н. Й. і Пітсбурзі, Па.

Україна

Установчі Збори Галицького Братства відбулися у Львові, 20 червня 1992 р. Головою Крайової Управи обрали Михайла Яцуру. У зборах взяли участь члени станиць: Львів, Івано-Франківськ і Тернопіль, приблизно 400 присутніх.

Головна Управа Братства — Референдуми і Делегатські З'їзди.

Число	Дата	Місце З'їзду	Обраний Голова	Осідок Г. У.
I.	29-30. 4.50	Мюнхен Основаючий З'їзд	о. канц. М. Левенець др. Л. Ортинський, в. о.	Мюнхен, Німеччина
	26. 2.55	Торонто Референдум (Шарко)	др. Л. Ортинський	Мюнхен, Німеччина
II.	28. 9.57	Торонто Референдум (Шарко)	др. Л. Ортинський	Мюнхен, Німеччина
III.	від 22. 7.61	Торонто Референдум (Кальба)	М. Бігус, в. о.	Торонто, Канада
	26.11.62		I. Скіра	Філядельфія, ЗСА
1.	5— 7. 9.64	Ромно, Дітроїт	др. М. Малецький	Торонто, Канада
2.	2- 4.10.67	Новий Сокіл	др. М. Малецький	Торонто, Канада
3.	3- 4.10.71	Боффало	др. М. Малецький	Торонто, Канада
4.	6.10.73	Клівеленд	др. Р. Дразньовський	Нью Йорк, ЗСА
5.	4- 5. 9.76	"Верховина"	др. Р. Дразньовський	Нью Йорк, ЗСА
6.	13-14.10.79	Торонто	др. М. Малецький	Торонто, Канада
7.	4- 5. 9.82	"Верховина"	др. М. Малецький	Торонто, Канада
8.	1. 9.85	"Верховина"	др. М. Малецький	Торонто, Канада
9.	3. 9.89	"Верховина"	др. М. Малецький	Торонто, Канада
10.	5. 9.92	"Верховина"	др. М. Малецький	Торонто, Канада

ПРОЖЕКТОРОМ ПО ДІЯЛЬНОСТІ БРАТСТВА В ЗСА

Крайові З'їзди Братства в ЗСА:

Число З'їзду	Дата	Місце З'їзду	Осідок Президії К. У.	Обраний голова
1.	2-3. 9.52	Клівелянд	Чікаго	О. Городиський
2.	5-7. 9.53	Філядельфія	Нью Йорк	Р. Долинський
3.	6-7.11.54	Нью Йорк	Філядельфія	І. Скіра
4.	3-5. 9.55	Ньюарк	Філядельфія	І. Скіра
5.	31.8, 1-2. 9.57	"Союзівка"	Філядельфія	І. Скіра
6.	5-7. 9.59	"Союзівка"	Філядельфія	І. Скіра
7.	3. 9.61	"Верховина"	Рочестер	Л. Білик
8.	31.8, 1-2. 9.63	Лігайтон	Боффало	І. Чмола
9.	4-6. 9.65	"Верховина"	Філядельфія	В. Заброцький
10.	2. 9.67	"Верховина"	Філядельфія	В. Заброцький
11.	30-31. 8.69	"Верховина"	Нью Гейвен	Б. Лисяк
12.	4-6. 9.71	"Верховина"	Нью Йорк	др. Р. Дrajнговський
13.	7. 9.73	Клівелянд	Дітройт	Ю. Тис-Крохмалюк
14.	4. 9.75	Дітройт	Дітройт	Ю. Тис-Крохмалюк
15.	3-4. 9.77	"Верховина"	Філядельфія	Б. Артимишин
16.	1-2. 9.79	"Верховина"	Філядельфія	Б. Артимишин
17.	5-6. 9.81	"Верховина"	Ньюарк	О. Голинський
18.	3-5. 9.83	"Верховина"	Ньюарк	О. Голинський
19.	31.8, 1-2. 9.85	"Верховина"	Ньюарк	О. Голинський
20.	5-6. 9.87	"Верховина"	Нью Йорк	Р. Гасцький
21.	2-4. 9.89	"Верховина"	Нью Йорк	Р. Гасцький
22.	31.8, 1-2. 9.91	"Верховина"	Нью Йорк	Д. Ліщинський

В 1952 році на терені ЗСА організувався ряд станиць Братства, і як одною з перших точок своєї діяльності обходять 8-му річницю боїв під Бродами. 2-3 вересня 1952 р. в Клівелянд, Ог., відбувся перший Крайовий З'їзд делегатів Братства в ЗСА. На ньому були заступлені станиці: Чікаго, Клівелянду, Філядельфії і Нью-Йорку.

Головними завданнями Братства визначено: створити сильну організаційну систему; допомога українським воєнним інвалідам; кольпортаж і підтримка журналу "Вісті" та інші видання Братства. 2-ий Крайовий З'їзд в Філядельфії в 1953 р. був представлений делегатами з 9 станиць. З'їзд також звертав увагу на впорядкування могил поляглих дивізійників в Австрії. 3-ий Крайовий З'їзд в Нью-Йорку в 1954 р. широко обговорював форму існування Братства на терені ЗСА. Дискутовано три варіанти: прийняття чартера "Броди-Лев" — допомогового товариства; вступ до ОБВУА як самостійної секції (подібно до Братства УСС); залишитися як самостійне Братство в рамках Головної Управи. Після дискусії З'їзд прийняв третій варіант. На 4-му Крайовому З'їзді в Ньюарку в 1955 р. прийнято Статут Братства в ЗСА, який підготувала Статутна Комісія в складі: Е. Шипайло, І. Скіра і Б. Артимишин.

Дивізійники користуються і носять відзнаки, які видала Капітула пропам'ятних відзнак "Першої Української Дивізії" і "Битви під Бродами". Капітулу з осідком в Англії затвердив ген. Павло Шандрук 9. 4. 1949 року.

Архівні матеріали про Дивізію доповнено матеріалами з часу перебування в полоні в Італії. В 1955 р. їх приміщено в Українському Національному Музеї в Чикаго. Збіркою матеріалів від заснування Братства займався О. Городиський. В роках 1956-57 Крайова Управа у Філядельфії збирає матеріали і світлини, та виготовляє монтаж про Дивізію. Б. Артимишин зібрав і зкопіював 771 світлин і документів для альбому Дивізії. Фотомонтаж висвітлено вперше на 5-му Крайовому З'їзді в 1957 р. на "Союзівці", а потім — по станицях Братства в ЗСА і Канаді.

В ЗСА і Канаді періодично відбуваються комбатантські з'їзди — товариські зустрічі, в яких беруть участь представники і члени станиць Братства. Такі зустрічі відбулися 1-2 вересня 1956 р. в Ст. Кетерінсі, Канада, для відзначення 37-ої річниці здобуття Києва; 8 липня 1958 р. на оселі "Говерля" в Канаді у 15-річчя створення Дивізії; 1-3 вересня 1962 р. на оселі "Діброва" біля Дітройту, ЗСА, та в 1986 році на оселі "Верховина" Глен Спей, ЗСА, для відсвяткування "Року Українського Воїна" проголошеного Світовим Конгресом Вільних Українців (СКВУ), у якому взяли участь всі комбатантські організації.

19. 4. 1959 р. на спільному засіданні Крайової і Головної Управ у Філядельфії затверджено прапор Братства, який для всіх станиць виготовила пізніше станиця в Дітройті. На конференції в Нью-Йорку 26. 12. 59 р. Крайова Управа і Братство "Броди-Лев" узгоджують, що могилами займаються "Броди-Лев", а опікою над інвалідами — Суспільна Служба Комбатантів.

6-ий Крайовий З'їзд в 1959 р. на оселі "Союзівка" вшанує 15-річчя боїв під Бродами, 300-ліття перемоги української зброї під Конотопом і 250-ліття Мазепинського Зриву. В часі З'їзду відбулося урочисте благословення прапорів Головної і Крайової Управ з участю ген. П. Шандрука. Після З'їзду відбулася конференція комбатантів з доповідями.

В наступних роках праця станиць поживляється і урізноманітнюється. При станиці в Боффало організується дивізійний хор "Бурлаки", який дає ряд концертів в рр. 1963-1965. Крайова Управа в Філядельфії в 1961 р. видає одноднівку "Шафа грає", а в рр. 1966-67 ініціює вистави "Театру в П'ятницю" під керівництвом В. Шашаровського. Театр ставить музичну комедію О. Лисяка "Найкращі хлопці з Дивізії" і ревью "О пів до другої години" в 10-ьох осередках. Восени 1964 р. на оселі ім. Ольжича в Лігайтоні місцева станиця впроваджує імпрезу "Печення бараболі" для дивізійників і їх родин, що стає щорічною атракцією східних стейтів. Референт Головної Управи в Чикаго Л. Рихтицький видає ряд філятелістичних випусків, в тому серію "Князі України".

На 9-му Крайовому З'їзді в 1965 р. уступаючий голова І. Чмола звітував, що Братство в ЗСА начисляє: 13 станиць, 14 Уповноважених і 850 членів.

Від початку існування станиці беруть активну участь в українському громадському житті діаспори і в загально-громадських святкуваннях. 27. 6. 1964 р. в часі величавого посвячення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні дивізійники виконують відповідальну порядкову службу біля 100-тисячного здвигу учасників. Порядкову Комісію очолив І. Скіра. Для від-

*"Машерують ветерани" — на З'їзді Братства "Союзівка", Н. Й. 1959 р.
В першій трійці зліва направо: д-р Л. Ортинський, ген. П. Шандрук, І. Скіра.*

мічення впорядників впроваджено в Братстві комбатантські шапки. Дивізійники виконують порядкову службу також в 1968 р., в часі приїзду до ЗСА Верховного Архієпископа Кардинала Йосифа Сліпого. В 1969 році Крайова Управа бере участь в посвяченні Собору св. Софії в Римі і відвідує могили дивізійників в Фуа Пас. 20. 9. 79 р. відбулося посвячення таблиці поляглих в соборі св. Софії в Римі з участю Крайової Управи, ОБВУ з Англії і Братства "Броди-Лев". Знову ж 30. 5.1981 р. Крайова Управа і представники Братства беруть участь в посвяченні пам'ятників поляглим в Австрії. Представники Крайової Управи беруть участь у святкуванні 50-ліття священства приятеля дивізійників в Риміні о. др. Михайла Ваврика. Братство бере участь в 1984 р. в громадській маніфестації в Вашингтоні проти русифікації України, і в авдієнції у президента ЗСА Р. Рейгена. В Ювілейному Році (1988), присвяченому 1000 літтю Хрещення України, члени станиць діють як на місцях, так і в світовому масштабі. З цієї нагоди Братство випускає пропам'ятну медалю. 24. 8. 91 р. — незабутня дата Акту проголошення незалежності України. Братство бере активну участь в святкуваннях і стає членом комітетів допомоги Україні. В серпні 1992 р., коли відбувався Всеукраїнський Форум в Києві в Першу річницю незалежності України, делегатами від Братства були др. М. Малецький від Головної Управи та О. Голинський від Крайової Управи.

Братство "Броди-Лев" уфундувало на оселі "Верховина" пам'ятникмогилу, відкриття пам'ятника відбулося 2. 6. 1963 р. На оселі, за ініціативою станиці в Нью-Йорку, відновлюють традицію щорічних зеленосвяточних святкувань на сході ЗСА. В 1977 році, при співучасті Крайової Управи, в Філядельфії відбулося вмуровання урни з кістками невідомого вояка, перевезених із зруйнованого цвинтаря в Тернополі.

5-ий Загальний З'їзд Делегатів Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА.

Сидять зліва направо: А. Тимкевич, полк. Р. Долинський, д-р Л. Ортинський, д-р В. Галан (ОБВУА). Говорить І. Скіра. 1957 р., "Союзівка", Н.Й.

В травні 1991 р., за дотації з Америки й Канади поставлено в Ясеневі пам'ятник воякам-українцям поляглим під Бродами, який більшовики три тижні пізніше зруйнували.

Святкування з нагоди створення Дивізії та боїв під Бродами завжди відбуваються урочисто, головню в "круглі" річниці. В 1975 році відзначення 30-ліття створення Української Національної Армії відбувається з участю її командира ген. Павла Шандрука. Святочне відзначення 35-ліття Дивізії відбулося на оселі "Союзівка" 13. 5. 1978 р. з участю всіх комбатантських організацій та дивізійників зі ЗСА і Канади, а 35-ліття боїв під Бродами станиці урочисто відсвяткували в 1979 р. Дуже величаво відбулося святкування 40-ліття створення Дивізії в 1983 р. на "Союзівці" під кличем "Машерують Добровольці". Роком пізніше станиці відмітили на місцях 40-ліття Бродів, а в рр. 1988 і 1989 відсвяткували 45-ту річницю.

Цьогорічні ювілейні святкування з нагоди 50-ліття створення Дивізії відбуватимуться в днях 24 і 25 квітня 1993 р. на оселі "Союзівка". Ювілейний Комітет свята, який очолив Р. Данилюк, підготував програму, яка включає дивізійну виставку, апель прапорів, ювілейне слово д-ра М. Малецького, бенкет з мистецькою програмою і вечорницями в суботу 24-го, та похід з прапорами до церкви і Службу Божу в наміренні українського війська з панахидою за поляглих і померлих вояків 1-ої УД УНА в неділю 25-го.

Упорядкував Іван Скіра

Джерела:

- "Вісті Братства"
- "Вісті Комбатанта"
- Звіти зі З'їздів Крайової Управи в ЗСА

ІСТОРІЯ ДИВІЗІЇ В ДАТАХ

15. квітня 1943 — Перше засідання Військової Управи.
28. квітня 1943 — Урочистий акт проголошення створення Дивізії у Львові.
18. липня 1943 — Перші транспорти добровольців виїжджають зі Львова на вишкіл.
30. липня 1943 — Дивізія одержує офіційну назву: СС-Добровольча Дивізія "Галичина" (SS-Freiwilligen Division "Galizien").
15. вересня 1943 — Радіовий концерт в оперному театрі у Львові присвячений добровольцям Стрілецької Дивізії "Галичина"; виступав теж хор Дивізії під орудою В. Осташевського.
23. грудня 1943 — Появляється перше число пресового органу Військової Управи під назвою "До Перемоги".
- Лютий-березень 1944 — Вишкільні групи Дивізії збираються у вишкільному таборі Нойгаммер біля Саган на долішній Сілезії. Починається формування Дивізії.
27. червня 1944 — Офіційна назва Дивізії змінена на: 14. СС-Добровольча Гренадирська Дивізія (галицька ч. 1); 14. SS-Freiwilligen-Grenadier Division (galizische Nr. 1), також: 14. Waffen-Grenadier Division der SS (galizische Nr. 1).
28. червня 1944 — Транспорт перших частин Дивізії з Нойгаммер до Галичини, у район на схід від Львова.
- 7-8 липня 1944 — Дивізія зайняла бойові становища в другій лінії фронту між селами Станиславчик на лівому крилі і Ясенів на правому.
13. липня 1944 — Почався великий наступ ворога з великою, як ніколи масою людей і військової техніки.
- 14 — 22. липня 1944 — Червона Армія прорвалася в двох місцях, швидко виповнила прориви сильними танковими колонами і замкнула XIII-ий німецький армійський корпус в кільце. Другий наступ ворога прориває праве крило корпусу, і Дивізію кидають у найгірші бої поодинокими полками. Советське командування знало про присутність Української Дивізії і за всяку ціну намагалось її розбити. Червона Армія негайно почала атаки переважними силами, уживаючи літаки, танки, артилерію і міномети ("катюші"). Впродовж десятих днів шаліла битва в кітлі біля Бродів. Дивізія і частини оточеного XIII-го корпусу боролися до краю можливостей. Наостанку їх рештки одчайдушно прорвалися на південь в напрямі Подільської височини, залишаючи тисячі друзів вбитими і раненими на рідних полях біля сіл Ясенів, Олесько, Пеняки, Гута Песацька, Сасів, Почапи, Княже й інші.

- Пол. жовтня 1944 до
пол. січня 1945
- Початок 1945
21. січня 1945
31. січня 1945
28. лютого 1945
12. березня 1945
15. березня 1945
- Кінець березня 1945
1. квітня 1945
- Перші тижні квітня
1945
18. квітня 1945
25. квітня 1945
27. квітня 1945
8. травня 1945
- Переформування Дивізії на Словаччині.
 - Офіційна назва Дивізії змінена на: 14. Waffen-Grenadier Division der SS (ukrainische Nr. 1).
 - Наказ про переміщення Дивізії зі Словаччини до Штірії і Словенії.
 - Дивізія починає перемарш зі Словаччини в околиці Марібор (Marburg/Drau).
 - Офіційно закінчено перемарш Дивізії
 - Німецький уряд офіційно визнав Український Національний Комітет (УНК) з його головою ген. Павлом Шандруком.
 - Наказом ч. 8 Української Народньої Республіки, Генерального Штабу Генерал-Поручника Павла Шандрука призначено Командуючим Українською Національною Армією.
 - Дивізія переміщується в район на північний схід від Марібор і наказом групи армій "Південь" від 31.III.45 стає частиною 2-гої Армії.
 - Наступ на Штраден, Штірія. Починаються бої за Штраднер Когель і Гляйхенбергер Когель разом зі замком Гляйхенберг.
 - В завзятих боях висоти Штраднер Когель і Гляйхенбергер Когель переходять кілька разів з рук-до-рук. Врешті фронт стабілізується; оборонний відтинок Дивізії включає замок і село Гляйхенберг на правому крилі, і доходить до Фельдбах на лівому крилі (не включаючи міста).
 - Ген. Павло Шандрук приїжджає до Фелькермаркт, Австрія, де стояв запасний полк Дивізії, щоб нав'язати контакт зі штабом Дивізії, і особисто перевірити ситуацію.
 - На відтинку фронту 30-го полку при участі його кількох сотень, хор. Роман Гавриляк і хор. Роман Припхан, як представники 29-го і 31-го полків, поклавши руки на уставлені гранатомети повторяли за ген. Шандруком слова присяги на вірність Україні разом з усім присутнім вояцтвом.
 - Офіційним дивізійним наказом ч. 71 підпорядковано Дивізію ген. П. Шандрукові як 1-шу Українську Дивізію Української Національної Армії.
 - Капітуляція Німеччини і відхід Дивізії з фронту на захід в полон до альянтів.

- 11. січня 1947 — Звільнення старшин Дивізії з американського полону (Німеччина).
- 8. квітня 1948 — Звільнення старшин Дивізії з американського полону (Австрія).
- 31. грудня 1948 — Звільнення дивізійників з англійського полону.
- 10/11. грудня 1949 — В Ульмі/Німеччина відбувся підготовчий З'їзд Братства кол. Вояків Першої Української Дивізії Української Національної Армії.
- 29/30. квітня 1950 — В Мюнхені/Німеччина відбувся Засновуючий З'їзд Братства, на якому прийнято статут Братства, затверджено напрямні діяльності і вибрано Головну Управу Братства.

Джерела

Українська Дивізія Галичина, матеріали до історії. 1990 видання Братства кол. вояків 1-ої УД Української Національної Армії.

Українська Дивізія Галичина, Вольф-Дітріх Гайке. 1970 накладом Братства кол. Вояків 1-ої Української Дивізії УНА.

Ріміні 1945 — 1947, збірник І, Всеволод Б. Будний упорядник. 1979 видання Головної Управи Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА.

Торжественне благословення прапорів Братства 1 УД УНА на оселі "Союзівка" в 1959 році.

ДВА ЮВІЛЕЇ

(Замість привіту)

Минулого року сповнилося 40 літ від заснування Братства Охорони Воєнних Могил. Його легально заінкорпоровано під назвою "Броди-Лев", з основним завданням, крім охорони могил, допомагати вдовам і сиротам. Ініціаторами заснування "Броди-Лев" були колишні вояки 1-ої Української Дивізії УНА: полк. Р. Долинський, д-р Б. Левицький, Л. Стеткевич, П. Шуган, В. Яворський, Г. Яремчук та багато інших, яких імена можна знайти у виданнях т. зв. "Односторонки" Братства "Броди-Лев". В оформленні Братства перед американським урядом допомагали теж громадяни ЗСА й кол. вояки Українських армій в 1-ій Світовій війні та ветерани американської армії.

Як це було прийняте ще перед 2-ою Світовою війною в Західній Україні, українська громада давала й дає щедрю матеріальну й моральну піддержку на цілі Братства "Броди-Лев". Завдяки цій допомозі Управа "Броди-Лев" мала змогу не тільки опікуватися могилами і цвинтарями поляглих вояків-українців в 2-ій Світовій війні, але також відреставрувати цвинтарі й могили вояків українських армій 1-ої Світової війни на цвинтарях в Німеччині, Австрії та Польщі.

В ЗСА, завдяки допомозі Українського Братського Союзу, пожегвам та ініціативі кол. вояків 1-ої УД УНА побудовано "Могили — Пам'ятник" в Глен Спей, Н. Й., який став могилою-символом невідомого вояка для української діаспори в Америці.

Колишні вояки 1-ої УД УНА відгравали в проводі Братства "Броди-Лев" головну роль. Почавши від першого голови, сл. п. полк. Р. Долинського аж до теперішнього голови К. Григоровича — це кол. вояки 1-ої УД, як теж більшість членів Управ. Всі інші комбатантські організації активно співпрацюють з Братством "Броди-Лев" — є членами Управи та беруть участь у всіх діях.

Праця для охорони воєнних могил далеко ще не закінчена. До недавня відверто можна було працювати тільки в країнах вільного світу, та в деяких країнах за залізною заслоною, де поодинокі люди, ризкуючи, допомагали Братству "Броди-Лев" в його важливій праці. По проголошенні Незалежності священним обов'язком Братства "Броди-Лев" є чим скорше віднайти могили відомих і невідомих борців за волю України, що розкинуті по рідній землі, відбудувати зруйновані Стрілецькі могили та в міру можливості нести

допомогу залишеним родинам.

Братство "Броди-Лев" радіє, що кол. Вояки 1-ої УД УНА відзначають в цім році зформування цієї регулярної збройної частини. Так як досі ми будемо докладати всіх зусиль, щоби виконати наш обов'язок супроти борців за Волю України, яким не довелося дожити до дня Її визволення, та за козацьким звичаєм гідними могилами вшанувати їхню пам'ять і в цей спосіб передати їх заповіт майбутнім поколінням.

Братство "Броди-Лев"

Посвячення пам'ятника полеглим воякам 1-ої УД УНА на військовому цвинтарі у Фельбах, Штасрмарк, Австрія. Промовляє голова Братства "Броди-Лев" д-р. Р. Дразньовський.

Монтаж світлин з посвячень пам'ятників полеглим воякам 1-ої Української Дивізії УНА на військових цвинтарях в Штасрмарк, Австрія.

ДОБРЕ ТЯМЛЮ ЯК ЦЕ БУЛО*

Хоч п'ятдесят літ минуло,
А я тямлю як це було:
Вістка радісна лунала,
Що ДИВІЗІЯ постала
Було радісно і мило...
Наче сонце засвітило...
Всюди голоси лунали,
До ДИВІЗІЇ закликали:
"Хто живий — в ряд ставай,
Захищати Рідний Край!"
Тільки зброя волю родить!
Гей, юначе, не барись.
Ясні зорі, тихі води,
Знов засяють, як колись.
"Хто живий — в ряд ставай,
Захищати Рідний Край!"
Большевик наш Край плюндрує,
Убиває і грабує...
Людей в Сибір засилає...
Душу з тіла витягає...

"Хто живий — в ряд ставай,
Захищати Рідний Край!"
Нема часу нам баритись,
Всі ідемо голоситись,
Щоби взяти в руки зброю
Й піти з ворогом до бою.
"Хто живий — в ряд ставай,
Захищати Рідний Край!"
Тож спішилися наші хлопці,
Патріоти — добровольці,
Обов'язок свій сповнити
І в ДИВІЗІЇ служити.
ДИВІЗІЄ, Ти наша мати,
Ми будемо воювати.
В Тобі наше покоління
Бачить волю і спасіння.
Присягаємо на Бога,
Що це правильна дорога:
З крісом в руках, до загибуні
БОРОНИТИ УКРАЇНУ!!!

Я є гордий з цього, що я у ДИВІЗІЇ служив і обов'язок мій сповнив!!!

СЛАВА УКРАЇНІ!!!

*Пістолітній спомин, написаний 18 січня 1993 року — сучасна реакція колишнього вояка 1 УД.

ПРИВІТИ

У К Р А І Н С Ь К А К А Т О Л И Ц Ь К А Ц Е Р К В А
А П О С Т О Л Ь С Ь К И Й Е К З А Р Х

для
У К Р А І Н Ц І В К А Т О Л И К І В
у В Е Л И К І Й Б Р И Т А Н І І

A P O S T O L I C E X A R C H
for
U K R A I N I A N C A T H O L I C S
I N G R E A T B R I T A I N

Bishop's House, 22 Binney Street, London, W1Y 1YN.

Tel.: 01-629-1073
 01-629-1534

ХРИСТОС РАЖДАЄТЬСЯ!

Крайова Управа Братства
Колишніх Вояків
1-ої Української Дивізії УНА
119 Коннет Плейс, С. Орендж, Н. Дж.
Америка

25-го січня, 1993 р.

Дорогі Друзі!

Сердечно дякую за ласкаве повідомлення про Святкування 50-річчя створення Дивізії, та за запрошення на ті торжественні дні, що відбудуться 24-го і 25-го квітня, ц. р. на "Союзівці".

Святкування 50-річчя Дивізії, це є привілей для нас, ми є упривілейовані як перед Богом так і перед світом. Хто ж з нас думав, що дочекаємося 50-ліття святкувань "Дивізії". Не раз і не два Божя рука нас охороняла, а Божя Мати була і є нашою Заступницею та нашим Прибіжищем. Маємо за що бути вдячними Господеві, бо наша Церква на рідних землях вільна, а наша Батьківщина незалежна держава.

Підчас наших святкувань не забудьмо про Побратимів вояків, підстаршин і старшин Дивізії, які полягли в боях під Бродами та Фельдбахом на полі слави в боротьбі за волю, і самостійну, незалежну Українську Державу.

Радію з Вами як член Вашої Станиці, буду злучений з Вами в благодарственній молитві Господеві за всі ласки, які сплили з небесних висот на Вас!

"Благословення Господнє на вас, з Його благодаттю і чоловіколюб'ям, завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні!"

Відданий в Христі Господі

+ Михайл Енцл

Михайл, ЧНІ

*Апостольський Екзарх
у Великій Британії*

*"Вже не буде ворог лютий
Розпинать на хрест батьків
І не влиє вже отрути
В чисті серця юнаків"...*

(Пісня дивізійників)

**БРАТСТВО КОЛИШНІХ ВОЯКІВ 1 УД УНА
СТАНИЦЯ В КЛІВЛЕНДІ, ОГАЙО**

з нагоди 50-ліття створення Української Дивізії

*Української Національної Армії,
пересилає найщиріші побажання
побратимам та їхнім родинам,*

*а тим, що полягли на полі бою — клонимо наші голови
та просимо Всевишнього за спокій їхніх душ.*

**ЧЕСТЬ І СЛАВА ВАМ ТА ДРУЖНІЙ САЛЮТ!
ХАЙ ЖИВЕ ВІЛЬНА НЕЗАЛЕЖНА
ДЕМОКРАТИЧНА ДЕРЖАВА — УКРАЇНА!**

**БРАТСТВО КОЛИШНІХ ВОЯКІВ
1-ої УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ
СТАНІЦЯ в Рочестер, Н. Й.**

**BROTHERHOOD OF VETERANS
OF THE 1 st UKRAINIAN DIVISION
OF
UKRAINIAN NATIONAL ARMY
Rochester, N. Y.**

*Зоріла золота заграва,
Здригався світ під звуки сурм.
Широко залунала слава,
Що нам воскресла вже держава,
Що Україна встала з тюрм...*

*Зі словами пісні, що її так залюбки співали вояки Дивізії, в цей ювілейний рік 50-ліття, клонимо голови перед усіма нашими побратимами, які віддали своє життя в ім'я України, і щиро вітаємо всіх бувших вояків Дивізії "Галичина" розсіяних по цілому світі. Засилаємо привіт Головній Управі нашого Братства, Крайовим Управам і всім Станицям.
Щиро вітаємо всіх вояків на Україні, що пережили страхіття Бродів, неволі і Сибіру, і сьогодні гордо підносять синьо-жовтий прапор у Вільній і Незалежній Україні.
Радісно і щиро вітаємо весь український народ зі здобуттям Волі і Незалежності і зобов'язуємось надалі спільно з Вами працювати для України за словами цієї пісні...*

*Чужинче, йди скажи Вкраїні,
Що ми готові на приказ,
Що ми збудуєм на руїні
Нові твердині і святині
І в бій підемо другий раз.*

За Управу Станиці в Рочестері:

Василь Білан
(голова)

Мирон Масловський
(секретар)

БРАТСТВО КОЛИШНІХ ВОЯКІВ 1-ОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ

Станція у Філядельфії, Па.

*Відмічуючи 50-річчя від створення 1-ої Української
Дивізії УНА в 1943 році
вітаємо*

*Головну Управу Братства кол. Вояків 1 УД УНА,
Крайові Управи і Станції Братства, Редакцію і
Адміністрацію "Вістей Комбатанта", Братство
Охорони Вояцьких Могил "Броди — Лев" та всіх
дивізійних побратимів і медсестер в Україні та в
діяспорі.*

*Ми віддаємо наш вояцький салют пам'яті побратимів,
які полягли в боях і тим, які відійшли у вічність.*

За Управу Станції:

Богдан Артимишин — голова

Михайло Білик — секретар

41-ші Загальні Збори Станції у Філядельфії, 6-го лютого 1993 р.

ЧЛЕНИ СТАНИЦІ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1 УД УНА В ЧІКАГО

*З нагоди 50-літнього Ювілею створення
Стрілецької Дивізії "Галичина"*

*пересилають щирий привіт Головні Управі, Крайовим
Управам та всім Друзям — Дивізійникам на еміграції
та в Україні. Останні щойно тепер мають можливість
свобідно організуватися.*

*Наша боротьба, проллята кров наших Друзів не пішли
намарно. Постала ВІЛЬНА НЕЗАЛЕЖНА
УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА.*

*І тому ми повинні доложити всіх зусиль, щоби нашій
молодій Державі допомогти відбудуватися,
зміцнитися мілітарно та економічно. Це повинно бути
нашим священним обов'язком!*

Із вояцьким привітом —

ЗА УПРАВУ

ЮЛІАН ЧОРНИЙ
Голова

Мгр. РОМАН Б. ПРИПХАН
Секретар

ІВАН ПЕЧЕНЮК
касир

**БРАТСТВО КОЛИШНІХ ВОЯКІВ 1-ОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ В ЗДА
Станиця в Дітройті**

**BROTHERHOOD of the VETERANS
of the 1st UKRAINIAN DIVISION UNA in the USA**

*Головну та Крайові Управи
Братства колишніх Вояків 1-ої Дивізії Української Національної
Армії, Управи Станиць, та все членство вітає із 50-літнім ювілеєм
створення 1-ої Дивізії УНА*

**СТАНИЦЯ
БРАТСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ 1-ОЇ УД УНА
в Дітройті**

За Управу Станиці:

Осип Ворик
голова

Осип Рудницький
секретар

**Братство кол. Вояків 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії**

СТАНИЦІ: ГАРТФОРД І НЮ ГЕЙВЕН-БРІДЖПОРТ

**Колишні вояки
МЕШКАНЦІ СТЕЙТУ КОННЕКТИКЕТ,
згуртовані в станицях Братства 1 УД УНА
в Гартфорді і Нью Гейвені-Бріджпорті,
з нагоди 50-ліття зформування Дивізії пересилають щирий привіт всім
побратимам, зокрема всім оцілілим замешкалим на Україні, і тим
пороскидуваним по цілій східній діаспорі.**

Братство кол. Вояків 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії
СТАНІЦЯ НЬЮАРК, Н. ДЖ.

З нагоди

50-літнього ювілею зформування Дивізії "Галичина" — зав'язку
Української Національної Армії — щиросердечний привіт передаємо
для всіх побратимів на еміграції й Україні, а Друзям нашим, які
поклали свої буйні голови на полі бою за Волю України — Вічна Честь
і Слава!

Управа Станиці в Ньюарку

В І Т А Є М О
ВСІХ ПОБРАТИМІВ КОЛ.ВОЯКІВ
НАШОЇ СЛАВНОЇ
ГРЕНАДИРСЬКОЇ
ДИВІЗІЇ "ГАЛИЧИНА"
В ДЕНЬ 50-ЛІТТЯ ЇЇ ЗФОРМУВАННЯ

МИ ВЯЧНІ ВСЕВИШНЬОМУ ЩО ДОЗВОЛИВ НАМ
ДОЖИТИ РАДІСНОГО ДНЯ

САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ

МИ ВПЕВНЕНІ ЩО ЖЕРТВИ МОЛОДИХ
ВОЯКІВ ГРЕНАДИРСЬКОЇ ДИВІЗІЇ "ГАЛИЧИНА"
— ПЕРЕД НИМИ МИ З ПОШАНОЮ КЛОНИМО ГОЛОВИ-
ХОЧ ЯКОЮСЬ МІРОЮ СПРИЧИНИЛИСЯ
ДО ЦЬЄЇ ВЕЛИЧАВОЇ ПОДІЇ

БРАТСТВО КОЛ. ВОЯКІВ 1.УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УНА | СТАНІЦЯ НЬЮ ЙОРК

У П'ЯТДЕСЯТУ РІЧНИЦЮ

*створення Української Дивізії "Галичина", а згодом
перейменовану на 1-шу Українську Дивізію Української
Національної Армії, клонимо наші голови перед тими героями,
які віддали життя за волю своєї Батьківщини — України!*

*В четверту річницю смерти згадаймо у своїх молитвах
духовника Дивізії отця Ісидора Нагаєвського. У своїх "Спогадах
польового духовника" він писав: ..."Скільки Божих ласк я
одержав, що залишили глибокий слід у моїй душі. Стоючи на
колінах біля важко раненого, якому міномет обірвав руки і ноги,
але в його очах ще жевріло життя, я кріпив його упованням на
Господа і виправляв на вічну дорогу. А потім... опинившись на
самоті, десь у кутку, я на колінах молився і плакав за ним, не
маючи сили побороти великого жалю, який викликала в мене
його геройська смерть"...*

*Віддаймо шану і тим дивізійникам, що залишилися у живих.
Вони продовжують ідею любови Бога і України та дбають, щоб
український народ шанував пам'ять усіх своїх героїв на
Батьківщині й у розсіянні. Щастя Боже!*

**Ольга Нагаєвська,
Д-р Михайло і Оріся Кулик
з родиною**

ОТЕЦЬ МИТРАТ ДР ІСИДОР НАГАЄВСЬКИЙ
ВІЙСЬКОВИЙ КАПЕЛАН 29 ПОЛКУ Т-УД УНА
* 21.VI.1908 * 7.V.1989

ХРЕСТ

ІЗ РОЗП'ЯТТЯМ ХРИСТА, ЩО ЙОГО НАЧЕ ЕСТАФЕТУ ПЕРЕДАВ ПОЛЬОВИЙ ДУХОВНИК ДР І НАГАЄВСЬКИЙ БОРЦЯМ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ, БУВШИМ ВОЯКАМ ДИВІЗІЇ 'ГАЛІЧИНЯ', ПРО ЦЕЙ ХРЕСТ ПИШЕ О. НАГАЄВСЬКИЙ (СЛАДИ 'СПОГАДИ ПОЛЬОВОГО ДУХОВНИКА' СТ. 76):

"ЙОГО ЦІЛУВАЛИ ЖИВІ, РАНЕНІ І ВМИРАЮЧІ СТІЛЬЦІ, ЩО ЙШЛИ НА БОЖИЙ СУД І НИМ Я ЗАМИКАВ ЇМ ОЧІ."
ВІДДЯЮЧИ НЕВІДЖАЛОВАНОМУ ДУХОВНОМУ БАТЬКОВІ-ВОЇНУ ОСТАННІЙ ВІЙСЬКОВИЙ САЛЮТ, ДИВІЗІЙНИК ФІЛІП ТРАЧ ПОМ'ЯНУВ ПОКІЙНОГО ТАКИМИ СЛОВАМИ:
"ОТЕЦЬ КАПЕЛАН ДІЛИВ ТЯЖКУ ДОЛЮ СВОЮ 'ПАРАФІЯН' СПОЧАТКУ В ЗАПАСНОМУ А ОПІСЛЯ У 29 ПОЛКУ Т-УД УНА, З ПОЧУТТЯМ ВЕЛИКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПЕРЕД БОГОМ І БАТЬКІВЩИНОЮ ВІН РЕВНО Й ВІДВ'ЯЖНО СПОВНІВ СВОЇ ДУШПАСТИРСЬКІ ОБОВ'ЯЗКИ СЕРЕД ХУРТОВИНИ ФРОНТОВИХ БОЇВ. ДУХОВНА ОСОБА З ХРЕСТОМ У РУЦІ, ЩО ПІД ГРАДОМ ВОРОЖИХ КУЛЬ НЕСЕ РАНЕНИМ, ЧИ ВМИРАЮЧИМ СТІЛЬЦЯМ ОСТАННІ СЛОВА ХРИСТІАНСЬКОЇ ПОТІХИ, ЗАЛИШИТЬСЯ ГЕРОЕМ В ОЧАХ НАВІТЬ НАЙБІЛЬШЕ ТВЕРДИХ ТА ЗАПАРТОВАНИХ БОЙОВИКІВ. ЦІННУ РЕЛІКВІЮ-ХРЕСТ ЗБЕРЕЖЕМО ДЛЯ НАСТУПНИХ ПІКОЛІНЬ УКРАЇНСЬКОГО ВОЯЦТВА, ЯК РІВНО-Ж ПАМ'ЯТАТИМЕМО ВІЩІ СЛОВА ОЦЯ КАПЕЛАНА, ЩО ПІД ЗНАМЕНОМ ХРЕСТА ПЕРЕМОЖЕМО.
ЗДОРОВЕ ЗЕРНО ХРИСТІАНСЬКОЇ ЛЮБОВИ Й УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВДИ, ЩО ЙОГО СІЯВ БЛ. П. О. ДР. ІСИДОР НАГАЄВСЬКИЙ ПРИНІСЕ СТОКРАТНІ ПЛОДИ."

УАЙ ПАМ'ЯТЬ ПРО ЦЬОГО СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЯ, ВЕЛИКОГО ПАТРІОТА, АРИСТОКРАТА ДУХА, ЛИЦАР'Я І БОРЦЯ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ БУДЕ ВІЧНОЮ!"

ХРЕСТ ПЕРЕДАВА 7.V.1990
ОЛЬГА НАГАЄВСЬКА
ДРУЖИНА ПОКІЙНОГО

ХРЕСТ ПЕРЕБРАЛИ:
ЗА СТАНЦІЮ БРАТСТВА ДИВІЗІЙНИКІВ
ІГОР РУДЕНСЬКИЙ МИХАЙЛО ТРАЧ
ГОЛОВА ЗАСТУПНИК

Ольга Нагаєвська

І. Руденський.

М. Трещ.

*Із 50-літнім ювілеєм створення Першої Дивізії
Української Національної Армії усім комбатантам в
Україні й діаспорі*

*щирі вітання
пересилає*

ВДОВА ПО ДИВІЗІЙНИКОВІ ГРИГОРІЄВІ

СТЕФАНІЯ КРІСЛАТА

ІЗ СИНАМИ ЗЕНОНОМ І ІГОРЕМ ТА НЕВІСТКОЮ

ДОЗЕЮ Й ОНУКОЮ ВІКТОРІЄЮ

Клівленд, Огайо, ЗСА

SOCIETY OF VETERANS OF UKRAINIAN
INSURGENT ARMY, Inc.

ТОВАРИСТВО ВОЯКІВ УПА

ІМ. ГЕН.-ХОР. РОМАНА ШУХЕВИЧА - Т. ЧУПРИНКИ В ЗДА

*"За потоптану честь України
За поганьблену землю святу
Ми ідем, щоб підняти з руїни
Українську Державу нову"*

(Повстанська пісня)

*У 50-ліття створення Стрілецької Дивізії Галичина
складає привіт*

**УПРАВА І ЧЛЕНИ ВІДДІЛУ
Т-ВА ВОЯКІВ УПА
ІМ ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ — РОМАНА
ШУХЕВИЧА
в Клівленді, Огайо.**

**СЛАВА ВОСКРЕСЛИЙ УКРАЇНІ!
ГЕРОЯМ ВІЧНА СЛАВА!**

Cleveland Selfreliance Credit Union, Inc.

6108 STATE ROAD

PARMA, OHIO 44134

Telephone: 884-9111

LORAIN: 277-1901

CANTON: 477-4666

**Кредитова Кооператива
"САМОПОМІЧ"
в Пармі, Огайо**

Вітає

**Братство Колишніх Вояків
I-ої Української Дивізії УНА
із Золотим Ювілеєм**

*У п'ятдесяти роковини створення Першої
Української Дивізії клонимо голови та
вшановуємо пам'ять українських Воїнів, котрі
віддали своє життя в боротьбі за свою
Батьківщину.*

Слава Воскреслій Україні!

Героям Слава!

Дирекція

*У ЮВІЛЕЙНОМУ РОЦІ 50-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ
ПЕРШОЇ ДИВІЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
АРМІЇ*

ВСІХ ВЕТЕРАНІВ

ЩИРО ВІТАЮТЬ

ОЛЕНА Й ВОЛОДИМИР ШІПКИ

ВЛАСНИКИ

SHIPKA TRAVEL AGENCY, Inc.

5434 STATE ROAD
CLEVELAND, OHIO 44134
TEL. (216) 351-1700
FAX (216) 351-0610

HELEN SHIPKA
Vice President

**SHIPKA
TRAVEL
AGENCY** INC

SPECIALIZING IN TRAVEL TO UKRAINE — AIR ONLY — INDIVIDUAL — GROUP
ARRANGEMENTS AND INVITATIONS INVITING YOUR RELATIVES IN UKRAINE TO
VISIT YOU IN THE UNITED STATES.

**Congratulations to the Veterans
of the 1st Ukrainian Division -
Ukrainian National Army
on the occasion of your 50th Anniversary.**

*National Headquarters
2 East 79th Street, New York, New York 10021*

Ukrainian American Veterans National Executive Board
National Commander, Roman Rakowsky

Senior Vice - Commander
HAROLD BOCHONKO

Junior Vice-Commander
MIROSLAUS MALANIAK

Adjutant and Publications Editor
MICHAEL DEMCHUK

Finance Officer
WOLODYMYR BASLADYNSKY

Judge Advocate
EDWARD A. ZETICK, ESQ. PNC

Welfare Officer
DMYTRO BODNARCZUK

Chaplain
MYROSLAW PRYJMA

Historian
BOHDAN SAMOKYSZYN

Quartermaster
PETER KAPITANEC

Immediate Past Nat'l Commander
DMYTRO BYKOVETZ, JR

Service Officer
IVAN NYCH

Public Relations Officer
ALEX NEZDOLY

Братство Українських Американських Ветеранів В'єтнаму
Відділ № 24, Клівленд, Огайо

висловлює любов, пошану і солідарність
із Ветеранами 1-ої Української Дивізії, УНА

з нагоди 50-ліття заснування

*The Brotherhood of the Ukrainian Vietnam Veterans from Cleveland, Ohio,
U.A.V. Post No. 24 - wishes to express Love, Respect, and Solidarity
to the Veterans of the 1st Ukrainian Division - Ukrainian National Army
on the occasion of your 50th anniversary.*

Seated L. to R: Michael Svitlyk, Myron Bilynsky, Roman Rakowsky, Carl Dobriansky, John Nych, Zen Golembiosky, Olena Tarnawsky, Micheal Demchuk, Alex Nezdolny, Jerry Shutovich. Standing L to R: Wally Wyrstak, Bohdan Samokyszyn, Jaroslav Semerak, Eugene Smeraka, Eugene Kilaraky, Peter Zeleniuch, Ihor Kowalyako, Andrew Bosiak, Orest Korduba, Bill Lawrww, Roman Wisshanetsky, Eugene Golenduk, Emil Liszniansky, Nestor Kostryk, Orest Wasyluk, Bohdan Bilynsky.

Eugene Apostoluk
Walter Basladynsky
Volodymyr Bazarko
Myron Bebko
Andy Benko
Victor Bobenko
Andrew Boyko
Andriy Bushak
Bohdan Bycko
Roman Didytch
Walter Dolbin
Stephan Dziuba
Tami Dziuba
Andrew Fedynsky
Gene Galandiuk
Walter Gbur
Gene Hisczak

* Members on active duty.

Members who were not available for photograph:

Justin Hirniak*
George Hluck *
Joseph Holowchak
Paul Holowchak
Tim Jakyma
Russ Kmiotek
John Krasniansky
Orest Kraus
Steve Kravec
Walter Krutyholowa
Nick Krutyholowa
Nick Lawer
Zenon Leschishin
Wasył Liscynsky
George Lishchuk
Butch Liszniansky
Victor Lutyi

Roman Madarasz
Eugene Magocky
Adam Misztal
William Mural
Victor Nadozirny
George Oleksiw
Ihor Olijar
Alex Ostapowicz
Andy Panchyshyn*
Roman Pankiw
Peter Parc
Roman Pawnyk
Jarema Rakowsky
Roman Rakowsky
Borys Rokowsky
Walter Samijlenko, Sr.
Walter Samijlenko, Jr.

Walter Shlpka
Stephen Shyjka
Myron Stachur
William Stefanluk
John Stolar
John Stroszynsky*
Ihor Sywanyk
Taras Toporovicz*
Myron Vselina
Voyevodka Kostyk*
Marion Vyrsta
Bohdan Wankewycz
Elias Wojtyna
Ihor Zachary
Michael Zaderecky
Myron Zadony
Brig. Gen. Russ Zajtchuk*
Zenon Zubko

Українські Американські Ветерани

МАРШ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ

Музику скомпонував о. М. Музичка
Слова Миколи Угрин-Безгрішного

*Дивізіє, гей рідна мати,
Навітня Січ Ти є для нас,
І треба, треба тебе знати
Чого від нас жадає час.*

*Москва лютує в Україні,
Руйнує, палить все кругом,
Вмирають діти на руїні,
Сумує Київ над Дніпром.*

*Ти сонцем будеш Україні,
Вогненным сонцем, Стрільче знай!
Жени ворожі чорні тіні!
У щасті знайдеш рідний край.*

*Дивізіє, зростає же в силу,
І будь безсмертна у боях.
Згадай Шевченкову могилу,
Не знайде в Тобі місця страх.*

Написано в Нойгаммері 1944 р.

*Привіт із 50-літнім Ювілеєм усім ветеранам 1-ої Дивізії
Української Національної Армії —
Поляглим у боях — наш дружній салют!
засилають*

ЖЕРТВОДАВЦІ НА ЗБІРНИК-КНИЖКУ 1 УД УНА: КЛІВЛЕНД-ПАРМА, ОГАЙО, ЗСА

Іван Паплик	25.00 дол.
Володимир Корнацький	20.00 дол.
Михайло Теслюк	20.00 дол.
Слава Дзядига	10.00 дол.
Іван Павлюк	10.00 дол.
Степан Луців	10.00 дол.
Михайло Шутович	10.00 дол.
Стефанія Швед	10.00 дол.
Іван Стадник	10.00 дол.
Михайло Васишин	10.00 дол.
Микола Гаврилів	5.00 дол.
Евгенія Яцинич	5.00 дол.
Михайло Зарічний	5.00 дол.

*З нагоди ювілейних святкувань
50-тих роковин постановля*

*1-ої Української Дивізії Української Національної Армії
вітаю Крайову Управу і членів Братства кол. вояків
1 УД УНА і бажаю всім дальших успіхів в їх праці для
відбудови і зміцнення вільної і незалежної Української
Держави.*

НЕСТОР Л. ОЛЕСНИЦЬКИЙ

адвокат

FIELD & OLESNYCKY
2040 Millburn Avenue
Maplewood, NJ 07040
(201) 378-3600

N. Y. OFFICE
205 Lexington Avenue
New York, NY 10016
(212) 684-7330

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА "САМОПОМІЧ"

У НЮАРКУ, НЮ ДЖ.
734 SANFORD AVENUE, NEWARK, NJ 17106
TEL: (201) 373-7839

*Вітає колишніх вояків 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії з нагоди 50-літнього
ювілею створення дивізії*

КРЕДИТІВКА

Платить високу дивіденду на ощадностях, обчислювану квартално на підставі низьких місячних балансів.

Видає ощадностеві сертифікати на високих відсотках.

Провадить конта пенсійних фондів.

Провадить чекові конта без місячних оплат, платить квартално дивіденду на підставі низьких місячних балансів.

Уділює членам позички на всі їхні потреби, як купно домів на постійні або змінні проценти, купно авт, особисті витрати, оплати студій.

Приймає прями депозити допомоги Соціального Забезпечення.

Продає подорожні чеки та грошові перекази.

Полагоджує грошові трансакції поштою.

Пересилає гроші електронічною метою.

Забезпечує ощадностеві конта до висоти 100,000 дол.

Дає безплатне життєве забезпечення:

— на ощадностях до висоти 2,000 доларів

— на позичках до висоти 10,000 доларів у випадку смерти довжника перед 70-им роком життя, або повної та постійної непрацездатності перед 60-им роком життя.

ГОДИНИ УРЯДУВАННЯ

Понеділок

Вівторок і п'ятниця

Середа і четвер

Субота

ЗАКРИТО

1:00 попол. — 8:00 веч.

9:00 рано — 3:30 попол.

9:00 рано — 12:00 пол.

УВАГА: Кредитівка закрыта кожної суботи від 1-го липня до Дня Праці.

SUMA (Yonkers) Federal Credit Union

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА СУМА — ЙОНКЕРС, Н. Й.

301 PALISADE AVENUE

YONKERS, NEW YORK 10703

Phone: 965-8560

*СЕРДЕЧНО ВІТАЄМО ЧЛЕНІВ ПЕРШОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ.*

*СХИЛЯЄМО НАШІ ГОЛОВИ, ВШАНОВУЮЧИ
ПАМ'ЯТЬ ПОЛЯГЛИХ З ВОРОГАМИ УКРАЇНИ.*

**ДИРЕКЦІЯ
ФЕДЕРАЛЬНОЇ КРЕДИТОВОЇ КООПЕРАТИВИ
СУМА
в Йонкерсі, Н. Й.**

У 50-річчя зформування Стрелецької Дивізії "Галичина"

УКРАЇНСЬКИЙ СПОРТОВИЙ КЛЮБ

В НЬЮ ЙОРКУ

*щиро вітає усіх вояків цієї Дивізії об'єднаних у своєму
Братстві та бажає їм багато сил і витривалості, щоб
могли вони якнайдовше продовжувати українські
комбатантські традиції.*

*У 50-річчя створення 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії
вітаємо*

*Українську Армію у вільній Українській Державі та всі
українські боєві з'єднання, які боролися за волю
українського народу, а зокрема вояків 1-ої Української
Дивізії з їх ювілеєм*

**ДИРЕКЦІЯ Й УРЯДНИКИ
УКРАЇНСЬКОЇ ФЕДЕРАЛЬНОЇ КРЕДИТОВОЇ
КООПЕРАТИВИ
"САМОПОМІЧ" У ФІЛЯДЕЛЬФІ, ПА.**

Централа:

1729 Cottman Ave., Philadelphia, Pa., 19111
Tel.: (215) 725-4430

Філії:

1325 W. Lindley Ave., Philadelphia, Pa., 19141
Tel.: (215) 455-8770

2307 Brown St., Philadelphia, Pa., 19130
Tel.: (215) 232-1336

УКРАЇНСЬКИЙ
СПОРТОВИЙ
ОСЕРЕДОК

„ Т Р И З У Б ”

PHILADELPHIA
UKRAINIAN
NATIONALS

“ TRYZUB ”

УКРАЇНСЬКИЙ СПОРТОВИЙ ОСЕРЕДОК ”ТРИЗУБ” У ФІЛЯДЕЛЬФІ

вітає

*бувших вояків Стрільцької Дивізії ”Галичина”, тепер
зorganizованих в Братстві колишніх вояків 1-ої
Української Дивізії Української Національної Армії з
відзначенням 50-річчя створення згаданої Дивізії, а всім
українським ветеранам бажаємо кріпкого здоров’я та
ще довго працювати для добра громади і української
незалежної держави.*

За Управу УСО ”Тризуб”:

Ігор Чижович, голова

Зенон Завадович, секретар

ОБ'ЄДНАННЯ ЖІНОК ОБОРОНИ ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ

щиро вітає

*1-шу Українську Дивізію "Галичина" в 50-ті роковини її
постання та її героїської боротьби проти комуно-
московського окупанта.*

*Сьогодні коли ми вже маємо нашу вільну Українську
Державу, бажаємо Вам дальшої корисної праці для
вдержання її та для допомоги вільному Українському
Народові.*

За Головну Управу Об'єднання Жінок ОЧСУ:

Даша Процик
Голова

Марія Лозинська
Секретар

United Ukrainian American Relief Committee, Inc.
Злучений Український Американський Допомоговий Комітет

1319 West Lindley Avenue, Philadelphia, Pa. 19141 — Tel. (215) 455-3774

**ЗЛУЧЕНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АМЕРИКАНСЬКИЙ
ДОПОМОГОВИЙ КОМІТЕТ
— ЗУАДК —**

вітає

*Крайову Управу Братства колишніх Вояків
1-ої Української Дивізії "ГАЛИЧИНА".*

*Всім бувшим Дивізійникам, які пережили всі страхіття
війни і полон, але діждались ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ, за
яку були готові віддати своє молоде життя, бажаємо
кріпкого здоров'я, та ще довго працювати для
комбатантських і суспільно-громадських установ.*

**ЗЛУЧЕНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОПОМОГОВИЙ
КОМІТЕТ**

опікується нашими братами й сестрами, що потребують допомоги, а головню
в Україні. Це переважливе завдання ЗУАДК може виконувати тільки при
співпраці та всесторонній допомозі всієї української спільноти.

СОЮЗ УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ В АМЕРИЦІ

„ПРОВІДІННЯ”

ЗАСНОВАНИЙ У 1912 Р.

817-19 North Franklin Street ■ Philadelphia, Pennsylvania 19123

President - 627-5035

Recording Dept. — 627-4984 ■ Organizer — 627-2445 — Financial Dept. — 627-4993

FAX 238-1933 ■ Area Code 215

Головний Предсідник
о. шамб. Роналд Попівчак

Заступник
Головного Предсідника
Інж. Ігор Кушнір

Головний
Духовний Управитель
о. шамб. Мартин Канаван

Головний Секретар
Інж. Ігор Смолій

Головний
Фінансовий Секретар
Богдан Тодорів

Головний Касир
Маріяна Брамледж

Головний Організатор
Ігор Я. Шперналь

ВИСОКОПОВАЖАНІ ПАНІ І ПАНОВЕ!

Ви напевно знайдете самозадоволення ставши членом Союзу Українців Католиків „Провидіння”.

Понад 8 мільйонів нашого капіталу знаходиться тільки в українських руках. Краєвиди американських міст уквітчані банями українських церков, що зістали побудовані за одержані від нас позички на низьких відсотках.

Рівнож просимо читайте й передплачуйте добрий український часопис — читайте „Америку”.

Екзекутива „Провидіння”

DEAR FRIENDS,

Most Ukrainian Catholic churches, schools, rectories, institutions, buildings and youth camps in the United States were built with Providence low-interest mortgages.

Join the Providence Association by buying life insurance. It's great to be a member of "Provydinnia"!

Read a good newspaper — subscribe to AMERICA!

Executive Board of Providence Association

1-ий УКРАЇНСЬКИЙ ФЕДЕРАЛЬНИЙ ЩАДНИЧИЙ БАНК «ПЕВНІСТЬ»

936 North Western Avenue

Chicago, Illinois 60622

(312) 772-4500

*З нагоди 50-ти літнього ювілею створення 1-ої
Української Дивізії Української Національної Армії
працівники 1-го Українського Федерального Щадничого
Банку "Певність" в Чікаго бажать всім членам
Братства, всім ветеранам 1-ої Української Дивізії
доброго здоров'я, багато радості і особистого щастя.*

1ST SECURITY FEDERAL SAVINGS BANK

936 North Western Avenue

Chicago, Illinois 60622

(312) 772-4500

2166 Plum Grove Road

Rolling Meadows, Illinois 60008

(708) 991-9393

DRIVE UP

CASH STATION[®]

WALK UP

820 North Western Avenue

Chicago, Illinois 60622

(312) 276-4144

**УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КООПЕРАТИВНА КАСА
САМОПОМІЧ**

*СКЛАДАЄ ШИРИЙ ПРИВІТ У СВІТЛЕ 50-РІЧЧЯ ЗФОРМУВАННЯ
СТРІЛЕЦЬКОЇ ДИВІЗІЇ "ГАЛИЧИНА".*

*МИ ШИРО ВІТАЄМО СЕРЕД НАС БУВШИХ ВОЯКІВ ДИВІЗІЇ ТА
КЛОНИМО В ПОШАНІ ГОЛОВИ В ПАМ'ЯТЬ ТИХ, ЯКІ СКЛАЛИ СВОЄ
МОЛОДЕ ЖИТТЯ З ДУМКОЮ ПРО ВІЛЬНУ УКРАЇНУ!*

**ДАЄ ВАМ ПОВНІ ФІНАНСОВІ УСЛУГИ
PROFIT FROM OUR FULL FINANCIAL SERVICES**

**SELFRELIANCE UKRAINIAN FEDERAL CREDIT UNION
2351 WEST CHICAGO AVENUE • CHICAGO, ILLINOIS 60622
TEL. (312) 489-0520 FAX (312) 489-1573**

**УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ
АМЕРИКИ
ВІДДІЛ ІЛЛІНОЙ**

*З глибокою пошаною і подивом вітає колишніх вояків 1-ої Української Дивізії УНА
яким доля дозволила діждатись радісного ювілею 50-річчя її створення і
відновлення незалежності Української Держави, за яку боролись.
Рівночасно схиляє низько чола перед світлою пам'яттю тих, що віддали своє
життя в боротьбі з жорстоким ворогом, як на полі бою, так і в тюрмах та
засланнях, надіючись, що їхня найвища жертва зміцнить підвалини, на яких
здвигнеться воля України.*

За Управу Іллінойського Відділу УККА

інж. Орест Бараник
голова

*ЩИРИЙ ЮВІЛЕЙНИЙ ПРИВІТ
У 50-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ 1-ОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ*

*ВІД ПОХОРОННОГО ЗАВЕДЕННЯ
РОДИНИ ГОЛОВЧАКІВ*

**HOLOWCHAK
FUNERAL HOME**

5548 State Road
Parma, Ohio 44134
Phone: (216) 621-0885

*Синівським привітом
у Ювілейному році 50-ліття створення 1-ої Дивізії
Української Національної Армії
вітає побратимів мого Батька*

Мирон Шкарупа

власник

MYRON'S PRECISION AUTOMOTIVE

Complete Auto Repair
3711 Brookpark Road
Parma, Ohio 44134
Phone: (216) 661-7870

**З НАГОДИ 50-ЛІТТЯ СТВОРЕННЯ 1-ОЇ ДИВІЗІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ**

найщиріший привіт

пересилає

власник

**JOHN MICHAEL
P H O T O G R A P H Y**

5963 State Road
Parma, Ohio 44134
Tel. (216) 885-0929

specializing in color wedding photography, portraits,
family groups, photo restoration, instant passport

*Чесць і слава тим, ще живучим товаришам по зброї, які 50 років тому
назад, за покликом Українського Проводу зголосилися до 1-ої Дивізії
Галичина, і які вдягнули зненавиджений брунатний мундур йдучи до Дивізії,
щоб перейти вишкіл, опанувати модерну військову техніку, та в хвилині
потреби стати на захист Української Держави.*

*Салют всім тим побратимам, яким не пощастила доля і вони полягли на
полі бою на рідній землі під Бродами, бо проти большевицької навали
"встоятись не було сили".*

Володимир Смігуровський
учасник боїв під Бродами
Парма, Огайо, ЗСА

*У 50-ЛІТТЯ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ
клонимо голови в пам'ять побратимів, що впали в боях
за волю України.*

*ПОБРАТИМАМ І ЇХ РОДИНАМ,
що живуть в Україні і поселеннях, засилаємо найкращі
побажання*

**ІГОР І ОРИСЯ РУДЕНСЬКІ
З ДІТЬМИ, ВНУКАМИ І ПРАВНУКАМИ
Клівленд, Огайо, ЗСА**

**ПАМ'ЯТЬ СВОЇХ БРАТІВ
ПОРУЧНИКА АРТИЛЕРІЇ КОСТЯ КІКТИ
нар. 3 червня 1905 року в Коростенку, пов. Доброміль
і
СТРІЛЬЦЯ САНІТАРНОЇ СОТНІ
ЮРІЯ ДЗЯДИКА
нар. 5 травня 1923 року в м. Ярославі,**

які впали на жертovníку нації в бою під Бродами 50 років тому

ВШАНОВУЮТЬ,

**СТЕПАН І ЄВГЕНІЯ КІКТИ
Клівденд, Огайо ЗСА**

СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ

ОКРУЖНА УПРАВА ВІДДІЛІВ ОГАЙО

UKRAINIAN NATIONAL WOMEN'S LEAGUE OF AMERICA, INC.

OHIO REGIONAL COUNCIL

**ОКРУЖНА РАДА СОЮЗУ УКРАЇНОК АМЕРИКИ
В ОГАЙО**

вітає

*З НАГОДИ ЗОЛОТОГО ЮВІЛЕЮ
БРАТСТВО 1-ОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ.*

*НЕХАЙ ЗГАДКА ПРО УКРАЇНСЬКУ ДИВІЗІЮ ЖИВЕ ПОСТІЙНО
З НАМИ, А НАШІ ЩИРІ МОЛИТВИ НЕХАЙ ЛИНУТЬ ДО КОЖНОЇ
МОГИЛИ, ДЕ СПОЧИВАЮТЬ ПОГИБЛІ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ.*

ЗА УПРАВУ:

Дарія Городиська (секретар)

Іванка Шкарупа (голова)

**Відділ 7-ий в Акроні; 8-ий, 12-ий і 33-ий в Пармі;
69-ий в Льорейні; 116-ий в Ірі, Пенсильванія.**

В імені

**Управи і членства осередку праці
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Стейту Огайо,**

*вітаємо Братство колишніх Вояків 1-ої Дивізії Української Національної
Армії з нагоди 50-літнього Ювілею зформування 1 УД УНА.*

*Свідомі українці з гордістю пригадують, що ця Українська Дивізія під час
II-ої світової війни вела жорстоку, героїчну боротьбу проти окупантів
України і понесла великі жертви в обороні права українського народу на
свобідне життя у своїй Незалежній Соборній Демократичній Державі.*

СЛАВА ВІЛЬНІЙ УКРАЇНІ!

За Управу Осередку Праці НТШ:

Проф. Михайло Пап
голова

Д-р Володимир Боднар
секретар-скарбник

*"НЕХАЙ ВІЧНА БУДЕ СЛАВА —
ЖЕ ПРЕЗ ШАБЛІ МАСМ ПРАВА..."*

I. Мазена

*Вітаємо із 50-літнім ювілеєм створення 1-ої Української Дивізії Української
Національної Армії для здобуття Української Держави.*

*Чесць і слава тим, що впали на полі бою, а тим, що доля веліла бути
розкинутим і в Україні, і в діаспорі, дружній привіт
засилає*

Д-р Богдан Р. Чепак

ВОНДАН Р. СЗЕРАК, M. D.

THE LINCOLN TOWERS

6902 PEARL RD. SUITE 302

MIDDLEBURG HEIGHTS, OHIO 44130

(216) 845-8600

З приводу Золотого ювілею

50-річчя створення 1-ої Дивізії Української Національної Армії

**НАШЕ ТОВАРИСТВО "САМОПОМІЧ" В КЛІВЛЕНД-ПАРМІ, ОГАЙО,
ЗСА,**

*долучується до Ваших святкувань та складає найщиріші побажання і
привіт, а тим, що впали на полі бою, хай залишиться славна і вічна пам'ять
в Українській Незалежній Державі.*

**СЛАВА ВІЛЬНІЙ НЕЗАЛЕЖНІЙ ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ!
СЛАВА УКРАЇНІ!**

Мирослав Гейниш,
голова

Володимир Шудан,
секретар

Володимир Мисів,
фінансовий референт

З нагоди 50-ліття створення Стрілецької Дивізії "Галичина", в подяці Всевишньому за проголошення самостійності і незалежності України, за яку це ідею Дивізія боролася на східному фронті, ми вітаємо всіх наших побратимів по зброї.

КОЛИШНІ ДИВІЗІЙНИКИ
замешкалі в Глен Спей, Н. Й.

Грабарчук Євген
Кандюк Богдан
Кандюк Галина
Капчак Іван

Леуш Степан
Мазяр Володимир
Мох Данило
Цюрпіта Василь

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ
ORGANIZATION FOR DEFENSE OF LEMKIVSCHYNA

5-ИЙ ВІДДІЛ

•

5th BRANCH

140 PROSPECT AVENUE, IRVINGTON, NJ

З нагоди 50-річчя ювілею створення Дивізії "Галичина" вітаємо управу Братства 1-ої Української Дивізії УНА в Америці і gratулюємо за довголітню працю, з завданням продовжувати українські комбатантські традиції, бажаємо дальших успіхів і єдності нашої спільноти!

За Управу 5-го Відділу ООЛ

Володимир Кікта
голова

Анна Войтович
секретар

*У славну 50-ту річницю
постання
1-ої Української Дивізії УНА
складаємо щирий привіт її воїнам, а вічна слава героям, які склали
своє життя на жертівнику Батьківщини за волю і державність
України.*

**За Головну Управу
ОБ'ЄДНАННЯ Б. ВОЯКІВ УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ
(ОБВУА)**

Осип Труш
голова

Кость Гречак
скарбник

Олександр Білевич
секретар

*В 50-ту річницю постання
1-ої Української Дивізії УНА пересилає
щирий привіт*

родина БОГДАНА КУРИЛЯКА

Постання 1-ої Української Дивізії УНА 50 років тому — це ще один етап у боротьбі українського народу за свої права. Багато із учасників тієї боротьби заплатило найвищу ціну, віддавши своє життя "за друзів своїх".

З нагоди 50-літнього ювілею 1 УД УНА клонимо голови перед усіми борцями, які впали в боротьбі за волю України.

Вітаємо з ювілеєм всіх старшин, підстаршин і стрільців Дивізії.

Д. Любомир і Марія Явні

63 Oldchester Road
Essex Fells, NJ 07021

**ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
АМЕРИКИ І КАНАДИ
FORMER MEMBERS OF UKRAINIAN
INSURGENT ARMY**

З нагоди Ювілею 50-ліття створення Стрілецької Дивізії "Галичина" 1943-1993, вітаємо Крайову Управу і всіх членів Братства кол. Вояків 1-ої Української Дивізії УНА та бажаємо кращих успіхів в дальшій праці для добра Демократичної Самостійної від нікого Незалежної України.

Дякуємо всім Побратимам по зброї, які після вишколу в Дивізії зі зброєю в руках включились в ряди УПА, щоб захищати свій народ. Хилимо голови перед тими, які віддали своє молоде життя за Батьківщину в нерівному бою з ордами новітнього Джінгіс Хана. Вічна Їм Слава!

**Головна Управа
Об'єднання кол. Вояків У. П. А.
Америци і Канади**

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Н А Р О Д Н И Й Д І М

140 Проспект Аве., Ірвінгтон, Н. Дж.

З нагоди 50-річчя формування Стрільцької Дивізії "Галичина"

зсилає привіт та найкращі побажання

Управа |

*З нагоди 50-ліття створення Дивізії "Галичина" — 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії вітаю Крайову Управу і все членство
Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА.*

*Бажаю всім дальших, тривалих успіхів у праці для добра громади, та
відбудови і зміцнення незалежної України.*

Д-Р МАРКО ОЛЕСНИЦЬКИЙ
Внутрішня медицина, кардіологія

750 Stuyvesant Ave.
Irvington, NJ 07111
Tel.: (201) 372-5007

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ — Інн.

ВІДДІЛ ДЛЯ НЮАРКУ-ІРВІНГТОНУ Й ОКОЛИЦІ (НЮ ДЖЕРЗІ)

140 Prospect Avenue, Irvington, N. J. 07111

Управа Відділу Українського Конгресового Комітету Америки в Ньюарку — Ірвінгтоні, Н. Дж. щиро вітає Головну Управу, Управи Відділів та все Братство Першої Української Дивізії Української Національної Армії з нагоди Золотого Ювілею та щиро бажає усім Побратимам кріпкого здоров'я і сили до праці для вільної України.

За Управу Відділу

Квітослава Семанишин
голова

Михайло Дзіман
секретар

ОБ'ЄДНАННЯ К. ВОЯКІВ 2-ОЇ ДИВІЗІЇ УНА
United Former Soldiers of the 2-nd Division UAN

Щирий Вояцький Привіт та найкращі побажання з нагоди

50-річчя зформування Стрілецької Дивізії

"Галичина"

Управа Станиці в Ірвінгтоні, Н. Дж.

*З НАГОДИ 50-ЛІТТЯ СТВОРЕННЯ 1-ОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ, ЩИРО ВІТАЮ ГОЛОВНУ УПРАВУ, ВСІ КРАЙОВІ
УПРАВИ, ТА ВСІХ ПОБРАТИМІВ МОЙОГО ПОКІЙНОГО МУЖА.
НЕХАЙ ГОСПОДЬ БЛАГОСЛОВИТЬ ВАС КРІПКИМ ЗДОРОВ'ЯМ І
ВИТРИВАЛІСТЮ ДО ДАЛЬШОЇ ПРАЦІ ДЛЯ НАШОЇ БАТЬКІВЩИНИ!*

ІВАНКА МАЗУРОК

Вдова по дивізійнику

**ОБ'ЄДНАННЯ БУВШИХ ВОЯКІВ УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ
ВІДДІЛ У ФІЛЯДЕЛЬФІЇ**

*З нагоди ювілею 50-тих роковин створення 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії, щиро вітаємо Головну Управу,
Крайову Управу та всі Станції Братства кол. Вояків 1 УД УНА.
Сердечно вітаємо всіх дивізійників з їхніми родинами та бажаємо їм
найкращих успіхів у їхній праці для збереження славних традицій
українського вояцтва.*

Управа Відділу ОБВУА у Філядельфії, Па.

*Щирий привіт у 50-ті роковини 1-ої Української Дивізії Української
Національної Армії усім колишнім воякам і медсестрам Дивізії*

передають

Стефан Кушнір і Віктор Гадж
Власники фірми

V I C T O R — S A A B

1135 Easton Road, Roslyn, PA., 19001
Tel.: (215) 886-8660

**ОРГАНІЗАЦІЯ
ДЕРЖАВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ**

*передає свій щирий привіт усім Ветеранам 1 Дивізії Української Національної Армії
з нагоди 50-ліття її створення, та героїчної боротьби проти окупанта, ворога
України — червоної Москви, за визволення своєї Батьківщини України й за
привернення їй Самостійності й Незалежної Державності.*

*Героїчний, а зараз трагічний, бій під Бородами 19 липня 1944 року, залишиться на
сторінках історії нестертим свідченням прагнення української нації до свободи та
готовості віддати найцінніше — своє молоде життя за волю і державність
України.*

*Нехай же буде Вічна Пам'ять тим, що не завагались покласти свої голови за
найвищий ідеал свободи! Нехай буде слава тим, які донесли ідею боротьби за
свободу до наших часів — проголошення відновленої Української Незалежної
Держави!*

За ЦУ ОДВУ:

Инж. Ярослав Жмуркевич
Голова

Д-р Наталія Пазуняк
Ген. Секретар

*З нагоди 50-літнього Ювілею створення 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії
вітаємо
всіх дивізійників в Україні й на поселеннях*
ЯРОСЛАВ І ЯРОСЛАВА КРИШТАЛОВИЧІ З РОДИНАМИ
в Клівленді, Огайо

*Щирий привіт колишнім воякам 1-ої Української Дивізії Української
Національної Армії з нагоди їхнього Ювілею
зсилає*
СТЕПАНІЯ ХОМА З ДІТЬМИ Й ВНУКАМИ
2903 Джордж Авеню
Парма, Огайо, ЗСА

*З приводу Ювілейного року 50-ліття створення Першої Дивізії Української
Національної Армії усіх комбатантів в Україні й діаспорі суцільно щиро вітає*
ЄВГЕНІЯ ПОЛАТАЙКО З РОДИНОЮ
власниця
RUDY'S STRUDEL SHOP & BAKERY
GOURMET LINE OF TORTE CAKES FOR WEDDINGS
5580 Ridge Road, Parma, Ohio, Phone: (216) 886-4430

*Побратимам Дивізійникам з нагоди 50-ліття Вояцький та Дружній
Привіт, а всім, які лягли в боях за Україну — наш Грімкий Салют!*
СТЕПАН ЗОРІЙ — З РОДИНОЮ,
ред. Українських Радіомовлень — Клівленд, Огайо,
учасник — боротьби ОУН — УПА.
ХАЙ ЖИВЕ І МІЦНІС УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА!

*У 50-річчя створення Першої Дивізії Української Національної Армії
усій комбатантській братії щирий привіт засилає*

ВАСИЛЬ ЛАГОШНЯК
власник крамниці подарків
BAZAR GIFT PARCEL, INC.

5689 State Road, Parma, Ohio 44134, phone: (216) 845-6078

*Комбатантську організацію у Ювілейному році 50-річчя створення Першої
Дивізії Української Національної Армії вітає*

**похоронне заведення
KOLODIY-LAZUTA**

Funeral Home

5677 State Road, Parma, Ohio 44134, Phone: (216)888-1444

*З нагоди Ювілейного року
50-ліття створення Першої Української Дивізії
Української Національної Армії шле привіт
Д-Р АЛЕКСАНДЕР КЛОС ІЗ РОДИНОЮ*

5903 State Road
Parma, Ohio 44134
Phone: (216) 886-1108

*У Ювілейних святкуваннях 50-річчя створення
Першої Дивізії Української Національної Армії
найщиріші побажання засилає*

Д-Р ДМИТРО ФАРІОН
Парма, Огайо, ЗСА

**ДИРЕКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КРЕДИТИВКИ "ОСНОВА"
в Пармі, Огайо**

щиросердечно вітає всіх вояків 1-ої УД УНА із 50-літнім Ювілеєм Вашого існування в ЗСА, в інших країнах діаспори і в Україні, та бажає Вам якнайкращих успіхів Вашого Ювілейного відзначення.

*З нагоди 50-ліття Першої Української Дивізії УНА сердечний привіт
пересилає*

Д-Р БОДНАР МИРОН І МАРТА

власники б'юро

EYE CARE OF MEDINA, INC

Medina, OH, 725-3937,
Toll Free 1-800-554-3937

*Хай буде слава Воїнам Української Дивізії "Галичина",
які жертвували своїм життям,
щоб жила Україна.*

Д-Р МИКОЛА ГРУШКЕВИЧ

N. A. HRUSZKEWYCZ, M.D.

6186 STATE ROAD
CLEVELAND, OHIO 44134

—
884-2500

UKRAINIAN-AMERICAN SPORT CLUB "LVIV"
УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКЕ СПОРТОВЕ ТОВАРИСТВО "ЛЬВІВ"

*Щирий привіт і gratуляції з нагоди 50-річного Ювілею
пересилає...*

УАСТ "ЛЬВІВ"

Клівленд

ПОКЛІН УСІМ БОРЦЯМ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ
пересилає

УКРАЇНСЬКИЙ ХОР "ДНІПРО"

заснований у 1955 році

в Клівленді, Огайо, ЗСА

*Вітаємо всіх ветеранів
1-ої Дивізії Української Національної Армії в Ювілейному році святкувань.*

МИКОЛА І МАРІЯ ГІРНЯКИ

власники висилкової фірми

COSMOS PARCEL CORP.

6089 State Road, Parma, Ohio 44134, Phone: (216) 884-1738

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, Інк.
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.

Відділ 240 ім. полк. Е. Коновальця в Клівленді Ог.

**240-ий Відділ ім. полк. Е. Коновальця,
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНЬОГО СОЮЗУ,**
*з нагоди 50-ліття вітає всіх учасників святкувань.
Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!*

Членство і Управа

ПЛАСТОВА СТАНИЦЯ В КЛІВЛЕНДІ, ОГАЙО

*вітає Братство Колишніх Вояків 1-ої Української Дивізії
УНА з нагоди 50-ліття створення Дивізії "Галичина".
Ми складаємо поклін та щиру подяку воїнам 1-ої Дивізії
за їхню хоробру боротьбу за волю України, та працю для
добра і зміцнення незалежної української держави.*

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ — АРХІВ В КЛІВЛЕНДІ, ОГАЙО

щиро вітає 50-літній ювілей проголошення і зформування Дивізії "Галичина". Щирий привіт всім друзям та побажання успішно перевести святкування

Володимир Сторожинський
в заступстві Директора

В 50-ту річницю створення 1-ої Української Дивізії "Галичина" — 1 УД УНА всіх побратимів вітають власники фірми

ОСИП І ІРЕНА ГОЛИНСЬКІ

*Expert
Electrical
Service Inc.*

В 50-ту річницю створення 1-ої Української Дивізії "Галичина" 1 УД УНА всіх бувших українських вояків та членів Дивізійного Братства вітає

Д-р АНДРІЙ ДАНИЛЮК

OFFICE HOURS BY APPOINTMENT
PHONE: (212) 439-9084

ANDREW DANYLUK, M.D.
OPHTHALMOLOGY

159 EAST 74TH STREET
NEW YORK, NY 10021

Привіт ветеранам в Україні й діаспорі з нагоди 50-річчя створення 1-ої Дивізії Української Національної Армії. Поляглим на полі бою хай збережеться вічна пам'ять в історії українського народу. Хай живе Вільна, Самостійна, Демократична Українська Держава!

пересилає
фірма працівників

BAZARKO & ORYSHKEWYCH
ATTORNEYS — AT — LAW
5566 Pearl Road, Parma, Ohio 44129

*В 50-річчя 1-ої Української Дивізії УНА
щирий і сердечний привіт борцям героїчної Дивізії
та вічна слава полеглим героям за волю України!*

**УКРАЇНСЬКЕ СПОРТОВО-ВИХОВНЕ ТОВАРИСТВО
"ЧОРНОМОРСЬКА СІЧ"**

*Найкращі побажання з нагоди
50-річчя зформування Стрілецької Дивізії "Галичина"
засилає*

**Управа і Членство
1-ГО ВІДДІЛУ ООЧСУ В НЮАРКУ-ІРВІНГТОНІ, Н. ДЖ.
140 Prospect Ave., Irvington, NJ 07111
Tel.: (201)375-0156**

*З нагоди 50-річного Ювілею створення Дивізії "Галичина" — 1-ої Української
Дивізії УНА складаємо щирий і сердечний привіт Управі Братства та її
воїнам, а вічна слава героям, які склали своє життя за волю і державність
України.*

**ОБ'ЄДНАННЯ ЖІНОК ОБОРОНИ ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ
НЮАРК — ІРВІНГТОН, Н. ДЖ.**

*З нагоди 50-річчя Дивізії "Галичина" — 1-ої Української Дивізії УНА складаю
найщиріші побажання всім при житті воякам, і хилу голову перед
впавшими в боротьбі за волю України.*

М. Заверуха

З нагоди 50-річчя Стрілецької Дивізії "Галичина", пізніше переіменованої на 1-шу Українську Дивізію Української Національної Армії — щирий привіт всім Дивізійникам пересилають

**Члени та Управа
ОКРУЖНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНЬОГО СОЮЗУ
в Чікаго.**

*З нагоди 50-ліття зформування
1-ої Української Дивізії "Галичина" вітаємо всіх її колишніх вояків та
бажаємо їм та Братству кол. Вояків 1-ої Української Дивізії УНА
багато успіхів.*

Ярослав та Ірина Куровицькі

ЗМІСТ

Привіт — <i>Крайова Управа в ЗСА і Головна Управа Братства кол. Вояків</i>	
<i>1 УД УНА</i>	2
Присяга 1-ої Української Дивізії УНА	3
Марш Дивізії	3
Вшануймо пам'ять... ..	4
Привіт — † <i>Мстислав, Патріярх Київський і всієї України</i>	6
Привіт — † <i>Стефан, Митрополит</i>	7
З нагоди 50-ліття — <i>Мирослав Малецький</i>	8
Дивізія "Галичина" — 1-ша Дивізія Української Національної Армії (у 50-ліття її постановя) — <i>Володимир Микула</i>	10
Машерують добровольці — <i>пісня</i>	27
Броди — <i>Степан Любомирський</i>	28
Проблема Дивізії — колись і тепер — <i>Іван Кедрин</i>	30
Грудка землі — <i>Богдан Бора</i>	32
Фрагменти спогадів з Дивізії — <i>Олег Лисяк</i>	33
Ти ідеш — <i>Богдан Бора</i>	42
Усміх, на який чекає Львів — <i>Ольга Кузьмович</i>	43
Руїна... — <i>Оксана Мазяр</i>	46
Вояцьке серце — <i>Леся Лисак</i>	49
Брідська елегія — <i>Василь Де-ву</i>	50
Згадуючи Костика Мисевича — <i>сестра Любомира</i>	51
Від Підлисся до Підмосков'я — <i>Богдан Стасів</i>	55
Отче наш... — <i>Юрій Форись</i>	64
В вічну пам'ять для Вас!.. — <i>Є. Силенкова</i>	64
В американському полоні в Німеччині й Австрії — упорядкував <i>Евген</i> <i>Шипайло</i>	65
Полон в Італії й Англії — упорядкував <i>Ярослав Закаляк</i>	72
У полоні — <i>Богдан Бора</i>	78
Короткий спомин про медсестер, які працювали в дивізійному шпиталі — <i>Галина Хотинецька і Валентина Цурковська</i>	79
Вірю — <i>Богдан Бора</i>	80
Братство кол. Вояків 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії — упорядкував <i>Іван Скіра</i>	81
Історія Дивізії в датах	91
Два ювілеї (замість привіту) — <i>Братство "Броди-Лев"</i>	94
Добре тямлю як це було — <i>Олександр Соловій</i>	99
<i>Привіти</i>	99

ЮВІЛЕЙНИЙ КОМІТЕТ

Роман Данилюк — голова

Петро Буняк

Роман Гаєцький

Ярослав Закаляк

Дам'ян Ліщинський

Володимир Мазяр

Зенон Мандич

Володимир Миськів

Іван Телюк

Антін Тимкевич

Евген Шипайло

**Братство кол. Вояків 1-ої Української Дивізії
Української Національної Армії**

Крайова Управа ЗСА

Оформлення: Володимир Мазяр

